

BREVE NOTICIA DE LOS OPÚSCULOS ASCÉTICOS DE PEIRE OLIEU OFM EN LA OBRA DE FRANCESC EIXIMENIS OFM: EL *TRACTATULUS DE SEPTEM TENTATIONIBUS*¹

A BRIEF NOTE OF PEIRE OLIEU'S ASCETIC *OPUSCULA* IN THE WORKS OF
FRANCESC EIXIMENIS OFM: THE *TRACTATULUS DE SEPTEM TENTATIONIBUS*

CARMEN CLAUSELL NÁCHER
maclauna@ext.uv.es

RECIBIDO/RECEIVED: 24-10-2021

ACEPTADO/ACCEPTED: 14-02-2022

RESUMEN:

En este artículo, publicado en tres partes, se esboza la influencia de algunos opúsculos de Peire Olieu OFM (el *Tractatulus de septem tentationibus*, los *Remedia contra temptationes spirituales* y la *Informatio Petri Iohannis*) en la obra de Francesc Eiximenis OFM. Se publican, asimismo, las traducciones catalanas de estos tratados olivianos: *Set maneres de temptacions*, *Remey's contra algunes temptacions qui deuen ésser esperituals en lo temps de Antechrist* y *Devotes consideracions e motius per los quals ve hom en major conexença de Déu*. En la primera parte, se estudia la adaptación eiximeniana del *De septem tentationibus* en el *Segon del Crestià* (capítulos 131-142).

PALABRAS CLAVE: *Tractatulus de septem tentationibus*, Petrus Iohannis Olivi, Peire Olieu, Francesc Eiximenis, *Segon del Crestià*.

ABSTRACT:

This article, published in three parts, outlines the influence of some *opuscula* by Peire Olieu OFM (*Tractatulus de septem tentationibus*, *Remedia contra temptationes spirituales* and *Informatio Petri Iohannis*) on the works of Francesc Eiximenis OFM. The editions of the Catalan translations are also published: *Set maneres de temptacions*, *Remey's contra algunes temptacions qui deuen*

1 El presente estudio tiene como objetivo dar a conocer las traducciones catalanas de tres opúsculos olivianos (el *Tractatulus de septem tentationibus* y los *Remedia contra temptationes spirituales* del ms. escurialense N-I-16 y la *Informatio Petri Iohannis* en el ms. d.IV.19 de la misma biblioteca), así como su influencia en algunas obras de Francesc Eiximenis (*Segon del Crestià*, *Terc del Crestià*, *Llibre dels àngels*, *Scala Dei* y *Llibre de les dones*, quizás en la *Vida de Jesucrist*). La información preliminar que ofrezco sobre los tratados ascéticos de Olieu la he compendiado a partir de los trabajos de Antonio Montefusco y Michele Lodone, cuya deuda señalo cumplidamente en nota.

ésser esperituals en lo temps de Antechrist and Devotes consideracions e motius per los quals ve hom en major conexença de Déu. In this first part, the Eiximenian adaptation of the *De septem tentationibus* in the *Segon del Crestià* (chapters 131-142) is studied.

KEYWORDS: *Tractatulus de septem tentationibus*, Petrus Iohannis Olivi, Peire Olieu, Francesc Eiximenis, *Segon del Crestià*.

Para citar este artículo / Citation: CLAUSELL NÁCHER, Carmen. «Breve noticia de los opúsculos ascéticos de Peire Olieu OFM en la obra de Francesc Eiximenis OFM: el *Tractatulus de septem tentationibus*». *Archivo Ibero-Americano* 82, nº 294 (2022): 43-119. <https://doi.org/10.48030/aia.v82i294.249>.

Alberto Bleuca, querido maestro (1941-2020),
in memoriam

1. LOS OPÚSCULOS ASCÉTICOS DE PEIRE OLIEU, OFM²

La edición del devocionario que Francesc Eiximenis redactó para la Reina doña María de Luna ha puesto de manifiesto el aprecio que el minorita gerundense profesaba a la obra de Peire Olieu.³ En la *Scala Dei*, en concreto, se revela el influjo de los opúsculos ascéticos de temática meditativa y devocional⁴ que el fraile francés escri-

2 Vid. Antoine THOMAS, «Le vrai nom du frère mineur Petrus Iohannis Olivi», *Annales du Midi. Revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale* 97 (1913): 68-69. Un estudio sobre la vida y obra del fraile franciscano, vid. Pierre PÉANO, «Olieu (Olivi; Pierre Jean), frère mineur, vers 1248-1298», en *Dictionnaire de Spiritualité, ascétique et mystique. Doctrine et Histoire* (París: Beauchesne Éditeur, 2017), 11:col. 751.

3 A Albert Hauf le debemos el estudio de las lecturas de Eiximenis: «entre els volums que Eiximenis manejava hi figuren les obres dels principals mestres franciscans, com Alexandre d'Hales, sant Bonaventura, Duns Escot, Guillem d'Ockham i Pere Joan Olieu, juntament amb molts d'altres», vid. Albert HAUF, *D'Eiximenis a Sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval* (Barcelona: Institut de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990), 161. Véase, además, el estudio del P. Josep Maria POU, *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)* (Madrid: Editorial Cisneros, 1991), 30-33 y 406-415.

4 Xavier Renedo ha estudiado la influencia de Olieu en el *Primer del Crestià*. Y concluye que «il faut donc réexaminer son œuvre car je suis persuadé qu'on y trouvera des idées d'inspiration olivienne dans de nombreux passages», al considerar, acertadamente, que la obra de Olieu es «un élément central dans la pensée de l'auteur du *Crestià*». Vid. Xavier RENEDO, «Trois références à Pèire Joan Oliu dans le *Premier del Crestià* de Francesc Eiximenis», *Oliviana* 5 (2016): 28. <http://journals.openedition.org/oliviana/833>. Véase también, Paolo EVANGELISTI, «Da Guillem Rubió a Joan Bassols. L'heredità di Olivi nei territori iberici», en *Pietro di Giovanni Olivi frate minore. Atti del XLIII Convegno internazionale, Assisi, 16-18 ottobre, 2015* (Spoleto: Fondazione Centro Italiano di Studi Sull'Alto Medioevo, 2016), 440-482. Más recientemente, Albert Hauf ha señalado, en la Corona de Aragón, «l'existència d'una evident interconnexió amb Occitània i amb el sud d'Itàlia. D'una banda, amb el magisteri i carisma de fra Pèire Joan Olieu, i l'empremta que aquell va deixar en els anomenats franciscans esperituals», vid.

bió durante su magisterio espiritual en Narbona entre 1292 y 1298.⁵ Estos tratados, incuestionables en cuanto a su ortodoxia,⁶ responden al deseo de su autor por ofrecer «una riflessione di tipo pratico, ancorata alle nuove esigenze sociali dei laici»,⁷ es decir, unos opúsculos de teología práctica para orientar e instruir a los laicos en la vía segura de la virtud y del perfecto amor a Dios. Es innegable, por tanto, «sullo sfondo del progetto di Olivi, la presenza di un aspetto di “direzione spirituale”, cioè del problema di un accompagnamento e un avviamento a un percorso di devozione esplicitamente rivolto ai laici».⁸

Albert G. HAUF, «‘Volem conservar l’esperit lliure’. Els beguins i l’ideal de la vida beguina. Claus contextuals d’un itinerari apocalíptic», en *Els mons nòrdics i mediterrani. Relacions artístiques i culturals entre els segles XIV i XVI*, coord. por Magdalena CERDÀ, Antònia JUAN y Tina SABATER (Palma: Edicions de la Universitat de les Illes Balears, 2017). Epub.

5 Vid. Raoul MANSELLI, «Les opuscules spirituels de Pierre Jean-Olivi et la piété des béguins de langue d’Oc», en *La religion populaire en Languedoc. Du XIIIe siècle à la moitié du XIVe siècle* (Toulouse: Cahiers de Fanjeaux, 1976), 187-201; y MANSELLI, *Spirituels et Béguins du Midi* (Toulouse: Éditions Privat, 1989). Vid. David BURR, «The Persecution of Peter Olivi», *Transactions of the American Philosophical Society* 6 (1976): 3-98; y Sylvain PIRON, «Censures et condamnation de Pierre de Jean Olivi: enquête dans les marges du Vatican», *Mélanges de l’École française de Rome* 118-2 (2006): 313-373. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00179543>.

Eiximenis no oculta su opinión sobre el movimiento beguino, pues da cuenta de ello en el capítulo 337 del *Primer del Crestià*, donde reprueba enérgicamente a las «grans beguines», vid. Apéndice III (texto 1).

6 Sobre el contexto en que fueron escritos, vid. Michele LODONE, «Eschatology and Discernment of Spirits: The Impact of Peter of John Olivi’s *Remedia contra Temptationes Spirituales* (14th-15th Centuries)», *Franciscan Studies* 76 (2018): 288-289: «During the years he spent in Narbonne, Olivi also wrote other works which were absolutely orthodox [...] in his last years in Narbonne Olivi was stimulated by the urban context to create a practical reflection necessitated by the new needs of lay society».

7 Para un análisis detallado del *corpus* ascético oliviano, vid. Antonio MONTEFUSCO, «Per l’edizione degli *opuscula* di Pierre de Jean Olivi: sul *corpus* e la cronologia», *Oliviana* 4 (2012). <http://journals.openedition.org/oliviana/555>. (La cita: 7).

8 «All’altezza dei secoli XIII-XIV [...] si affianca finalmente, a un modello fortemente gerarchizzato realizzato nel mondo monastico, un nuovo modello di amicizia e consiglio spirituale in ambito confraternale e laico», vid. MONTEFUSCO, «Per l’edizione», 11. Y LODONE, «Eschatology», 289: «the most important peculiarity of this *corpus*: its lay audience». La preocupación pastoral por la *devotio* laica ya arranca en su comentario a la oración dominical, vid. MONTEFUSCO, «Il progetto bilingue di Olivi e la memoria dissidente», en *Pietro di Giovanni Olivi Frate Minore...*, 194. El comentario del *Padrenuestro* ha sido editado por Ferdinand-Marie DELORME, «L’explication littérale du *Pater* selon Pierre-Jean Olivi», *Archivio italiano per la storia della pietà* 1 (1951): 181-203.

Otras características de estos opúsculos⁹ son su brevedad y su «circolazione bilingue, in latino e in provenzale».¹⁰

Se han conservado, en ambas lenguas:¹¹

*Informatio Petri Iohannis*¹² (*Aysso son .xiiii. raysos per las quals puescas ton cor moure en amor de Dieu*);¹³

9 La estructura de los tratados ha sido estudiada por Antonio MONTEFUSCO, «Structure and Tradition of Pierre de Jean Oliue's *opuscula*: Inner Experience and Devotional Writing», *Franciscan Studies* 69 (2011): 157-162. El corpus ascético de Oliue es importante por tres razones: «First of all, it is significant for its implementation of easily recognizable and reproducible mnemonic devices. [...] Secondly, Oliue's *Opuscula* stand out for presenting the relationship between the inner and outer experiences in new and remarkable ways. Indeed, Oliue retrieves a monastic legacy, but he projects it on the lay world, tightly binding the inner and the wordly aspects of life. [...] Therefore, in the last years in Narbonne Oliue was stimulated by the urban context to create a practical reflection necessitated by the new needs of lay society. This is the third and most important peculiarity of this *corpus*: its lay audience», vid. LODONE, «Eschatology», 289.

10 Vid. MONTEFUSCO, «Per l'edizione», 1. «Questo *corpus* testuale, bilingue *ab origine*, risponde a un preciso progetto che Oliue definisce a Firenze, nel biennio 1287-1289», vid. MONTEFUSCO, «Il progetto», 193-194; y Michele LODONE, «Eschatology», 290: «we have reason to believe that this use of vernacular was facilitated, if not promoted, by Oliue himself».

11 Los cito a partir del artículo de MONTEFUSCO, «Structure», 154-156. (Mi agradecimiento a Josepa Cortés, del Préstec Interbibliotecari de la Universitat de València, por su amabilidad y diligencia en gestionar mis peticiones de los opúsculos y la bibliografía de Peire Oliue).

12 Que se considera «l'opera-manifesto del *corpus*», vid. MONTEFUSCO, «Per l'edizione», 15. Véase, asimismo, su estudio sobre este tratadito, MONTEFUSCO, «Structure», 157-159. Dionisio Pacetti editó el texto del ms. C.8 1165 de la Biblioteca Nacional de Florencia (F), vid. Dionisio PACETTI, «Un trattatello ascetico-mistico dell'Oliue conservato in un codice della Nazionale di Firenze», *Studi Francescani* 52 (1955): 83-86. El del ms. 5230 de la Biblioteca Guarnacciana de Volterra (V) fue publicado por Raoul MANSELLI, ed., «Petri Iohannis Oliue, *Informatio Petri Ioannis*», en Raoul MANSELLI, *Spirituali e beghini in Provenza* (Roma: Istituto Storico per il Medioevo, 1959), 278-281. Aunque de idéntico contenido, ambos textos presentan «dispositions différentes des parties qui la constituent», vid. Raoul MANSELLI, *Spirituels et Béguins du Midi* (Toulouse: Éditions Privat, 1989), 235. La edición francesa no incluye los textos latinos (nota 5 del editor, 256); los cito a partir de la edición italiana, vid. MANSELLI, *Spirituali*, 278-281.

13 Vid. Paola BIANCHI DE VECCHI, ed., «Aysso son .xiiii. raysos per las quals puescas ton cor moure en amor de Dieu», en *Testi ascetici in antico provenzale* (Perugia: Università degli Studi – Instituto de Filologia Romanza, 1984), 113-129. Fue también traducido al catalán, vid. Carmen CLAUSELL. «Breve noticia sobre la influencia de los opúsculos ascéticos de Peire Oliue OFM. en la obra de Francesc Eiximenis, OFM: la *Informatio Petri Iohannis*» (de próxima aparición). Agradezco al prof. Albert Hauf su generosidad al señalarme la *Vita Christi* de Ludolfo de Sajonia como fuente de inspiración común de los tratados de devoción de los Hermanos de la Vida Común. Por ejemplo el *Tractatus devotus de reformatione virium anime* de Gérard Zerbolt de Zutphen) y la *Scala Dei* eiximeniana. Vid. Carmen CLAUSELL. «‘E com nós hajam en vostres devotes oracions devoció molt gran’: la *Scala Dei* de Francesc Eiximenis, OFM» (de próxima aparición).

Exercens se sacris orationibus et meditationibus (Qui se vol exercitar en estudis de sanctas oracios e meditacios),¹⁴

*Miles Armatus*¹⁵ (*Lo cavalier armat*);¹⁶

*Modus quomodo quilibet potest referre gratias Deo de beneficiis ab eo receptis*¹⁷ (*Preghiera*),¹⁸

y los *Remedia contra temptationes spirituales*¹⁹ (*Ayssi comensan .xii. remedis contra alcunas temptacios esperitals que en aquest temps abundan en terra per purgar*).²⁰

14 Vid. Sergio VATTERONI, ed., «La version occitane de l'*Exercens* attribué à Pierre Jean Olivi (Assise, Bibl. storico-francescana di Chiesa Nuova, ms. 9)», en *Études de langue et de littérature médiévales offertes à Peter T. Ricketts à l'occasion de son 70ème anniversaire* (Turhout: Brepols Publishers, 2005), 187-196. La versión occitana, *ibidem*, 188-191; la latina, *ibidem*, 194-195.

15 El texto latino, en MANSELLI, *Spirituali...*, 287-290. La edición crítica, por Antonio MONTEFUSCO, ed., «L'opuscolo *Miles armatus* di Pierre de Jean Olieu. Edizione critica e commento», *Studi Francescani* 108 (2011): 51-170.

16 Vid. Ingrid ARTHUR, ed., «Petrus Iohannis Olivi. *Lo cavalier armat*, version provençale du *Miles armatus* attribué à Pierre de Jean Olivi», *Studia Neophilologica* 31 (1959): 54-61.

17 Vid. MANSELLI, *Spirituali...*, 274-278.

18 Vid. Diego ZORZI, ed., «Testi inediti francescani in lingua provenzale», en *Miscellanea del Centro di Studi Medievali* (Milano: Vita e Pensiero, 1956), 282-287.

19 Los *Remedia* se difundieron rápidamente por Europa y fueron recogidos, entre otros escritores, por Ludolfo de Sajonia en su *Vita Jesu Christi* (Segunda Parte, capítulo xli, 1ª parte), vid. Joachim VENNEBUSCH, «Zur überlieferungsgeschichte des Traktates "De Remediis contra Tentationes spirituales" (Petrus Iohannis Olivi, Venturinus de Bergamo, Ludolphus de Saxonia, Johanne Gerson)», *Scriptorium* 33, n° 2 (1979): 254-259. También lo incluyó san Vicente Ferrer en su divulgadísimo y discutido *Tractatus de Vita Spirituali*: «Vista la convergència d'objectius i el caràcter acumulatiu de molts textos medievals, res no té de particular que s'haja detectat una coincidència textual entre el TVS i d'altres autors anteriors [...], hi ha una dependència molt literal entre el TVS i la *Vita Christi* del cartoixa Ludolf de Saxònia», vid. Albert G. HAUF, «El misteri eucarísic i la celebració de la Missa en la predicació vicentina», en *Vicent Ferrer. Projectió europea d'un sant valencià*, ed. por Albert HAUF i VALLS y Francisco M. GIMENO BLAY (Valencia: Acadèmia Valenciana de la Llengua / Universitat de València: 2021), 350.

Un estudio completo de este tratado, vid. LODONE, «Eschatology», 287-300; en especial, el apartado 3 («Readers and Writers»), 293-300. El texto latino ha sido editado por MANSELLI, *Spirituali...*, 282-287. Es una obra de Olieu por la que la Inquisición interrogó al ciudadano Guillem des Quer el 22 de junio de 1325, vid. Josep PERARNAU i ESPELT, «Opere di Fr. Petrus Iohannis in processi catalani d'inquisizione della prima metà del XIV secolo», en *Pietro di Giovanni Olivi, opera edita et inedita* (Grottaferrata: Archivum Franciscanum Historicum Collegio S. Bonaventura, 1999), 512.

20 Vid. BIANCHI DE VECCHI, «Ayssi comensan .xii. remedis», 89-111. Fue traducido también al catalán: *Remeys contra algunes temptacionsqui deuen esser sperituals en lo temps de l'Antechrist*, vid. *infra* nota 113.

Únicamente en latín:

Brevis monitio ad amorem Dei obtinendum,²¹

De 7 sentimentis Christi Jhesu,²²

De [10/12] gradibus humilitatis,²³

De 14 gradibus amoris gratiosi,

Tractatulus de fugiendis, desiderandis, meditandis,²⁴

y el *Tractatulus de septem tentationibus*, cuya traducción en lengua catalana se halla en el manuscrito misceláneo N.I.16 de la Biblioteca del Real Monasterio de El Escorial.²⁵

Un opúsculo ha llegado a nuestros días solo en provenzal: *Grases de vera penitencia*²⁶, en el que se propone un proceso de arrepentimiento y ascesis que procede de la *contritio cordis*.²⁷

«Gli *opuscula* —afirma Montefusco— rappresentano la realizzazione testuale di una spinta verso gli eletti in cui la sinteticità, la concisione e l'insistenza delle meditazione si distribuisce a loro e li prepara ai tempi finali, modellandone “francescanamente” l'esperienza interiore e produciendo, tramite la *devotio*, comportamenti santi. Mettendo in pratica nei testi questa possibilità di relazione tra esperienza interiore

21 No han sido publicados: *Brevis monitio ad amorem Dei obtinendum*, *De [10/12] gradibus humilitatis*, *De 14 gradibus amoris gratiosi*, *Tractatulus de fugiendis, desiderandis, meditandis* ni el *Tractatulus de 7 tentationibus*.

22 Vid. Marco BARTOLI, ed., «Il tractatus *De septem sentimentis Christi Iesu* di Pietro di Giovanni Olivi», en *Pietro di Giovanni Olivi, opera edita et inedita...*, 533-549.

23 Biblioteca Digital Hispánica: ms. 9536 de la Biblioteca Nacional de España (BNE), folios [87v-89v].

24 Archivo Histórico de Colonia: ms. 246 [30v].

25 Este opúsculo ha sido listado entre los conservados únicamente en latín. La traducción catalana de este tratado, que edito en el Apéndice I, permite recatalogarlo entre las obras traducidas al romance, en este caso, en lengua catalana. Vid. *supra* Albert HAUF, nota 4.

26 De este tratado se han conservado dos manuscritos: uno en la Biblioteca de Todi (*T*) fue publicado por Cesare DE LOLLIS, ed., «Trattato provenzale di penitenza», *Studi di Filologia Romanza* 5 (1891): 277-285. Y el copiado en el manuscrito 9 de la Biblioteca de la Chiesa Nuova de Asís (*A*), que ha sido editado con un exhaustivo aparato de variantes del manuscrito tudense, por Paola BIANCHI DI VECCHI, ed., «Grases de vera penitencia», en *Testi ascetici...*, 131-153. Un tratado que Francesc Eiximenis sin duda conocía, vid. CLAUSELL, «‘E com nós hajam’».

27 Vid. MONTEFUSCO, «Per l'edizione», 4.

e attività esterna che colloca la lettura al centro del percorso di perfezionamento morale, Pietro di Giovanni Olivi, tra l'altro, occupa un posto tutto particolare sia nella storia della mistica sia nella storia della direzione spirituale; egli recupera l'eredità monastica ma la proietta con potencia sul mondo laico, individuando il momento della lettura come centrale nel percorso di perfezione».²⁸

2. EL *TRACTATULUS DE SEPTEM TENTATIONIBUS* DE PEIRE OLIEU OFM²⁹

No existe en la actualidad una edición crítica del *Tractatulus de septem tentationibus*, por lo que las conclusiones del cotejo de la traducción catalana (*Set maneres de temptacions*)³⁰ y los capítulos 131 al 142 del *Segon del Crestià* de Francesc Eiximenis con los manuscritos XLV.1.29 de la Biblioteca Comunale Guarnacci de Volterra (*V*)³¹ y el 1444 de la Biblioteca Oliveriana de Pesaro (*P*)³² son provisionales y deberán ser ratificadas o rectificadas a partir del texto crítico.³³

28 Vid. MONTEFUSCO, «Il progetto», 197-198.

29 Este opúsculo se ha conservado en cuatro códices misceláneos que han sido inventariados por Antonio Ciceri. Vid. Antonio CICERI, *Petri Iohannis Olivi Opera. Censimento dei manoscritti* (Grottaferrata: Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1999), 189. Pueden consultarse en la web del Archivio digitale della cultura 'medievale': <https://www.mirabileweb.it/title/de-septem-temptationibus-title/133238>. Ha sido traducido al castellano por Carlos Mateo MARTÍNEZ RUIZ, ed., *Pedro de Juan Olivi. Opúsculos* (Córdoba: Publicaciones de la Universidad Católica de Córdoba, 2005), 149-166. (Agradezco al Dr. Christoph Müller y la Sra. Anna Levin, del Ibero-Americanisches Institut de Berlín, su cortesía y amabilidad por proporcionarme una copia digital de la traducción de este tratadito oliviano).

30 La transcripción de la traducción catalana, *Set maneres de temptacions*, en el Apéndice I.

31 Folios [111v-124r]. El manuscrito ha sido descrito por MONTEFUSCO, «L'opuscolo *Miles armatus*», 67-70.

32 Folios [159r-160v]. El texto del *De septem tentationibus* de este manuscrito presenta lagunas importantes. El texto, mutilo, se interrumpe en el folio [160v], en la exposición de la séptima tentación [160v]: «Il testo presenta un'interruzione a causa della caduta del primo foglio del fascicolo», vid. Antonio CICERI, *idem*. Téngase en cuenta que los textos de este manuscrito misceláneo han sido reunidos a modo de antología, por lo que no puede descartarse que el compilador hubiera extractado los puntos principales del *De septem tentationibus*. La excelente descripción de este manuscrito, vid. Sylvain PIRON, «La bibliothèque portative des fraticelles, 1. Le manuscrit de Pesaro», *Oliviana* 5 (2016), <http://journals.openedition.org/oliviana/804>.

33 La traducción castellana ha sido completada con valiosas notas sobre el manuscrito autógrafo de san Bernardino y las fuentes olivianas. Vid. MARTÍNEZ RUIZ, *Opúsculos...*, 149-165.

2.1. El *Tractatulus de septem tentationibus* de Peire Olieu en el *Segon del Crestià* de Francesc Eiximenis: los capítulos 131-142³⁴

Que Eiximenis consultaba el *De septem tentationibus* cuando emprendió la redacción de los capítulos 131 al 142 del *Segon del Crestià* se aprecia claramente en las primeras líneas, que traduce al pie de la letra: las *auctoritates* aducidas, el versículo bíblico alegado (Ps 90,1), así como la enumeración ordenada de las tentaciones:³⁵ «Ultra les ditas formas e maneres diversses de temptations ne posen als cunes altres monsenyer sent Bernat e Ricart de Sent Víctor, excel·lent doctor, exponents lo xc^{te} psalm qui comença: *Qui habitat in adjutorio, Altissimi*. E són aquestes, ço és, temptatió importuna, duptosa, soptosa, amaguada, violent, fraudulenta, perplexa», que coinciden literalmente con el texto latino. «Les quals — avisa — en substància són tocades demunt,³⁶ emperò ells ho posen per altra manera qui porà a molts profitar» (131: 3-9).³⁷

34 He transcrito en el Apéndice II estos capítulos del ms. 1791 de la BNE [93v-100v], testimonio C, que he confrontado, en caso de duda, con el ms. 2215 de la BNE, no inventariado por Jaume Massó, al que asigno, provisionalmente, la sigla D. Vid. Jaume MASSÓ I TORRENTS, *Les obres de Fra Francesc Eximeniç (1340?-1409?)*. *Essaig d'una bibliografia* (Barcelona: Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1909-1910), 599; y Jaume DE PUIG I OLIVER, *Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservats en biblioteques públiques*. (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya, 2012), 63-76. No es, pues, una edición crítica, vid. Sadurní MARTÍ, ed., *Segon del Crestià* (de próxima aparición).

Una selección de textos del *Segon* (el prólogo y los capítulos 2-5, 14, 50-52, 63, 66, 161, 163-164 y 239) fue publicada por Albert HAUF, ed., *Francesc Eiximenis. Lo Crestià* (Barcelona: Edicions 62: 1983), 49-76. Sobre el *Segon del Crestià*, vid. Sadurní MARTÍ, «Francesc Eiximenis», en *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (II). Segles XIV-XV*, dir. por Lola BADIA (Barcelona: Enciclopèdia Catalana – Editorial Barcino – Ajuntament de Barcelona, 2014), 42-44. Un estudio de los capítulos 59-69, vid. Sadurní MARTÍ, «Sobre els falsos profetes al *Segon del Crestià*», en *«Qui fruit ne sap collir»: homenatge a la professora Lola Badia*, coord. por Anna ALBERNI, Lluís CIFUENTES, Joan SANTANACH y Albert SOLER (Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona- Editorial Barcino, 2021), 1: 423-431.

35 Con el fin de facilitar la lectura de los resultados del cotejo entre ambos textos tomo como referencia la traducción catalana, indicando las líneas en nota a pie de página. Vid. *Set maneres de temptacions*, 3-24.

36 En efecto, en los capítulos anteriores ya ha abordado las tentaciones, por ejemplo: «temptar Déu amaguadament» (cap. 7), «De la primera temptació del demoni, qui s'apella violència, e de sos remeys» (cap. 48), «Qui posa la segona spècia de temptació del dyable, qui és com apareix sots qualche ymage de santedat» (cap. 53), «Qui posa altra spècia de temptar que ns fa lo dyable» (cap. 74), «com lo dyable per diversses vias tempta l'om falssament e amaguade» (cap. 96), «com lo dyable posa l'om en terribles perplexitats e duptes de consciència (caps. 108-116) etc. La estructura del *Segon del Crestià*, vid. MARTÍ, «Francesc Eiximenis», 43-44.

37 Las citas de los capítulos del *Segon* van referidas al texto transcrito. Indico entre paréntesis el capítulo y las líneas.

Este tratadito oliviano ha sido notablemente reelaborado en el *Segon del Crestià*, es decir, Eiximenis no se limita a presentar una traducción *ad verbum* del *De septem tentationibus* del maestro franciscano.³⁸ No altera la distribución de las siete tentaciones, pero amplifica, resume o poda los aspectos que estima más o menos adecuados para el lector; en especial, amplía con creces los remedios aparejados a cada tentación,³⁹ que Olieu había enunciado de manera muy escueta, a pesar de lo cual puede afirmarse que no se aleja doctrinalmente de las enseñanzas del fraile occitano.

Estas adiciones saltan a la vista si se atiende a la extensión dedicada a cada tentación. Así, por ejemplo, en los capítulos 131 al 133 expone las tres iniciales, aunque con algunas modificaciones. En cambio la cuarta, considerablemente aumentada, ocupa los capítulos 134 al 136; la quinta, con nuevos añadidos, la desarrolla en dos capítulos (137 y 138); la sexta tentación se encabalgaba entre el capítulo 139 y la segunda parte del 140, porque en el comienzo de este último Eiximenis nos ofrece, por escrito, el que sin duda constituye un precioso testimonio más de su faceta como predicador. La última tentación del texto latino, de la que Eiximenis aprovecha apenas las primeras líneas, corresponde a la rúbrica del capítulo 141 y el inicio del 142. Cierra la adaptación del *De septem tentationibus* el capítulo 142, en el que Eiximenis ofrece algunos remedios más contra las sobredichas tentaciones.

«E açò d'aquestes set temptations —concluye— és sumàriament dit e per la major pert segons sentència e expositió dels honorables doctors monsenyer sent Bernat e de Ricart de Sent Víctor, doctor meraveyllós en theologia, per dar compliment a la matèria de les temptations damunt tocases» (142: 65-68). Eiximenis reconoce su deuda con el tratadito oliviano («la major part») y advierte de que algunas doctrinas no las ha entresacado de las enseñanzas de estos *honorables* doctores (la cursiva es mía),

38 En el examen entre ambas obras he tenido en cuenta el trabajo de Albert Hauf sobre *Lo Crestià*: «Intenció i estil, tècniques manllevades a la predicació, els *exempla* o narracions intercalades, els proverbis o “*eximplis breus*”, altres recursos: expressions pintoresques i comparances», vid. HAUF, *D'Eiximenis...*, 91-109; así como sus valiosas aportaciones al estudio de las fuentes eiximenianas: «el seu mètode, o almenys un dels seus mètodes, consistia a aprofitar l'estructura d'un determinat model llatí que subministra el nucli temàtic, convenientment distribuït, entorn al qual va bastint per acumulació: glossant, amplificant, traginant i carretejant d'altres llibres sobre la mateixa matèria, tot allò que, al seu criteri, serveix per a omplir els buits i arrodoneix la informació recollida. El resultat és quelcom nou i distint, on, tanmateix, detectem l'empremta dels vells models que li serviren d'estímul, que són les columnes sobre les quals descansa bona part de la nova construcció», vid. HAUF, «Eiximenis, Joan de Salisbury i Joan de Gal·les», en *Miscel·lània Sanchis Guarner* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992), 2:261.

39 Algunos remedios insertados en su adaptación del *De septem tentationibus* vuelven a aparecer en la recapitulación final del *Segon del Crestià* (capítulos 204-218), donde Eiximenis ofrece «remeyes generals contra tota temptació». Quizás se hallen más ecos de este opúsculo oliviano en otros lugares del *Segon*, que no me ha sido posible releer al completo.

quizás porque aprovecha materiales de algún otro autor (por ejemplo, en el capítulo 136), o bien porque son de su propia cosecha (con certeza, el comienzo del 140).

La literalidad de la traducción no va más allá de las definiciones de las tentaciones, una selección de las citas bíblicas y los *exempla*, y algunos remedios (no todos), pues Eiximenis adapta, reescribe y amplía el opúsculo oliviano a su conveniencia.⁴⁰

En algunas ocasiones modifica la cita bíblica que introduce cada tentación en la fuente latina. Por ejemplo, en la primera (*importuna*), Eiximenis prefiere los salmos 139, 3 y 55, 3: «E açò toca David en lo psalm de cent trenta-e-nou, on diu: *Tota die constituebant prelia*, e en aquell de cinquanta-e-cinch, on diu: *Conculcaverunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes adverssum me*»; y relega el versículo aducido por Olieu (Ps 90,5)⁴¹ al final del capítulo, donde propone los remedios (131: 37-47).⁴²

En otras ocasiones simplifica algunos *exempla*, cuando no los modifica o elimina o inserta otros originales de su propia pluma.⁴³ De la primera tentación, por ejemplo, la comparación natural con las pulgas y las moscas y la figural con la fiebre de la suegra de Simón, Eiximenis suprime la perícopa bíblica Lc 4,38-39 así como la referencia a san Francisco.⁴⁴ En cambio, añade un *exemplum* sobre Nerón, a propósito de la desesperación, que no proviene del *De septem tentationibus*: «Si esta temptatió importuna ve de part de adversitat és axí mateix fort perillosa que no port l'om a desperatió, axí com les moschas e puças per sobres de enujament porten hom sovín a gran impaciència. Legim de Neró emperador que, com començà a caure de la dignitat imperial, soptosament, après d'un mal, li'n vengueren tants ensemps demunt, que ell mateix se aucís ab ses pròpies mans. Semblantment legim de molts altres» (131: 29-34).

40 Eiximenis no traduce las advertencias preliminares del opúsculo, vid. *infra* nota 126. Quizás el ejemplar latino que consultaba no las incluía. Esta introducción no se ha transmitido tampoco en el manuscrito 1444 de la Biblioteca Oliveriana de Pesaro [159r].

41 *Set maneres de temptacions*, 25-28.

42 También suprime Job 14,19 (que citará más adelante, en el capítulo 213). Vid. *Segon del Crestià*, capítulo CCXIII («Qui posa lo sisén remey general contra tota temptació»), que es «fugir a tota avinentea d'aquell peccat del qual és hom temptat» y donde apostilla: «E done d'açò .j. bon consell o eximpli Job en lo quatorzén capítol de son libre dient axí: "*Lapides excavant aque et alluvione terra paulatim consumitur et homines* [sic] *ergo similes perdes*". E vol aytant dir ell perlant a Nostro Senyor Déu: Les aygües, Senyor, qui caen poch a poch e guota a gota, caven les pedres e la terra per gran que sia après lo passatge de la aygua se romp tota per continuació de la aygua. E Tu, Senyor, axí leixas perdre los hòmens qui mal guarden si mateixs, car ells no's guarden d'una pocha avinentea de mal ne d'una altra, e axí de poch en poch aleeren-se fins que caen lejamant en lo peccat» [149r]. Vid. *infra* nota 109.

43 Vid. HAUF, *D'Eiximenis...*, 99-105.

44 *Set maneres de temptacions*, 49-53, 68-69 y 74-76.

Tras las modificaciones, supresiones y añadidos señalados,⁴⁵ prosigue con los remedios, subrayando que estos «te dóna lo Sant Sperit —aclaración que no se halla en el tratadito oliviano⁴⁶— en aquest psalm contra esta temptatió en tres maneras».

No altera sustancialmente el primero, pero lo expone *per additionem*: «Lo primer sí és tots temps vigorosament star en la rahó natural que Déus nos ha dada, e no lexar-se caure fora rahó per neguna importunitat qui vinga»; después alega el Ps 90,5 del original latino, que, como es habitual, traduce, y a continuación amplía el remedio del opúsculo oliviano. En primer lugar, presenta una comparación:⁴⁷ «qui-t diu que ja per neguna aytal importunitat no-t mogues axí com se mouen les bístias soptosament en fúria quant han qualque gran aflicció, car no han rahó», y finaliza con una exhortación al lector: «Mas tu del vertader juý de ta rahó natural te deus fer scut en aytal cas, qui tot te cobra en tant que no puxes ésser ferit per neguna adversitat ni per neguna sageta del demoni, lo qual escut deus pendra proposit a tu mateix totz los remeys que persona no posada en tribulació se deu propositar» (131: 37-47).

Los remedios segundo y tercero guardan escasa relación con los de la fuente latina. Mientras que en el segundo del *De septem tentationibus* Olieu había aconsejado brevemente reconocer y confesar a menudo el peligro que comporta esta tentación, vencida según ejemplo de san Francisco,⁴⁸ Eiximenis recomienda al lector ejercitarse espiritualmente en el sacramento de la confesión: «confessar-se soviñ, e dient la íntegra veritat de son peccat, car la virtut del sacrament de la confessió e lo mèrit de la vergonya de dir son peccat e la gràcia de Déu que l'hom reeb per virtut del sacrament de la confessió, lo retén l'om e-l fa tot fort e apta e agut a menysprear e a contrestar a tota aytal temptatió» (131: 49-53).

El tercer remedio no presenta semejanza alguna entre ambos textos. Si el fraile de Sérignan instaba a esquivar la ociosidad mediante el ejercicio continuo de las virtudes,⁴⁹ el gerundense formula otro que nada tiene que ver con el del modelo latino: «Lo terç remey sí és ab devotió ennomenar aquest nom, Jesús, e senyar-se sovín, e invocar ajuda dels mèrits del Salvador, dient: Passió de Jesuchrist,

45 Únicamente mantiene la referencia a Salomón, aunque sin citar la *auctoritas* invocada por Olieu (san Gregorio): «E deus saber que aquesta temptatió de qualque part que vengua, totz temps és fort perillosa. Car si ve de part de prosperitat, gita l'om a terra pus tost, axí com legim de Salamó que tanta [94r] fon la prosperitat e tant continúa que hach per pau temporal, puy per riquesas, puy en estament gran e honors, puy en grans delits, que caegué lejament en terra. Car caegué en diversses peccats carnals, e après en lo darrer peccat e pijor que tots los altres, ço és, en peccat de ydolatria», *Segon del Crestià* (131: 22-28).

46 *Set maneres de temptacions*, 66-78.

47 Vid. HAUF, *D'Eiximenis...*, 108.

48 *Set maneres de temptacions*, 74-76.

49 *Ibidem*, 77-78.

ajude'm.⁵⁰ Dien axí mateix que val molt contra aquesta temptatió que hom vischa vertaderament, sens tota fictió, e que hom se faça trufas de l'enemich per confiança de la ajuda del Senyor, dient-li: No he paor de ton importunar, car yo importunaré tant lo meu Senyor ab devota supplicatió que Ell dissiparà tota te importunitat maliciosa» (131: 54-60).

A pesar de que este último remedio no aparece en el *De septem tentationibus*, Eiximenis no tiene inconveniente en asegurar que «açò és quant a la temptatió que aquests dos demunt dits sants e doctors gloriosos appellen importuna e enujosa» (131: 61-62).

La segunda tentación (*dubia*) se halla en el capítulo 132, aunque ha sido igualmente reelaborada. El texto latino se inicia con el versículo «*non timebis a timore nocturno*»⁵¹, pero Eiximenis opta por desplegar no solo la definición propiamente dicha (y de la que excluye la perícopa bíblica y su comentario) sino también una suma o compendio de la tentación declarada por Olieu: «La segona temptatió s'apella duptosa, e aquesta temptatió és quant lo temptat en res de bé no's ferma, ans muda tot dia de diversses propòsits, adés començarà una bona obra, adés la leixerà; e puys ne començarà altra e leixar-la ha tantost, axí que en res no s'assegura», aderezando su explicación con alusiones al diablo, que «dóna color e apperença de bé en aquesta temptatió per diversses vias. Car, primerament, lus dirà que açò de bé que han començat, que poria ésser mala temptatió, e que més valria altra cosa qui és pus meritòria, per aytal rahó o per aytal, e finalment van-ne ab ço que pijor és» (132: 3-10).

A renglón seguido, resume los ejemplos bíblicos y naturales del opúsculo latino:⁵² el de Faraón («qui en negun propòsit no estava ferm quant responia a Moysès, adés deya que lexaria lo poble de Israel, adés deya lo contrari»); del renqueante («Aquests són semblants a l'hom qui renqueja, que adés ne va deçà adés dellà, adés se leva en alt, adés se baxa») y, por último, la caña rota: «E·ncara són semblants a la canya trancada, que totz temps se decante tota de la pert del vent». Descarta la referencia al junco, suprime dos menciones sobre san Pedro (Act 3,1-10 y Mt 14,31) y completa su exposición con un comentario a lo expuesto: «Axí aquests són d'aytants enteniments com lo diable los posa al cap, car ço qui ara lus plau, demà lus desplau, e ara

50 En el capítulo 106 del *Segon* («com lo demoni tempta hom a veguades de coses fort lejas contra la magestat de Déu e dels sants»), ya había exhortado a santiguarse y, «ab gran vigor d'esperit, ajenollat en terra [...], recorregua a la Passió de Jesuchrist, dient altament e devota: Passió del Fill de Déu, ajuda'm! Passió del Fill de Déu, a Tu·m recoman! Passió dell Fill de Déu, no·m desempars!» [78v]. Vid. *infra* capítulo 221.

51 Ps 90,5. Y que Olieu expone aludiendo a los peligros del temor nocturnal: en los caminos, por la apariencia enemiga de las rocas y los árboles etc. Vid. *Set maneres de temptacions*: 79-85. Eiximenis traslada la exégesis de este salmo al final de su exposición, pero a partir de una interpretación diferente («les tenebres de la nit amaguen a hom que hom no pot les coses ben conèixer ni qui són ni si volen noure oprofitar»).

52 *Set maneres de temptacions*, 99-121.

desigen ço que primerament havien en fâstig, e ço que havien en fâstig, cant no u han, tantost ho desigen, e passen de obra en obra tot jorn sens negun fruyt».

En este punto, Eiximenis inserta una selección de citas bíblicas. La primera la toma de Olieu (Ps 106,4), que traduce y comenta: «E vol dir que aquests són axí com aquells qui sens negun camí van per lo desert, qui jamás no troben casa en què·s reposen», y tras la que apostilla: «Axí aquests jamás no·s reposen en res de bé, e per tal no troben res qui·ls endreç de anar dret a peradís ni al repòs final». A continuación, recupera el salmo 90,5, que transcribe completo: *Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis a timore nocturno*. En su comentario del temor nocturnal, se aparta del modelo latino y enlaza con el remedio que Olieu había presentado más adelante, prestar debida atención a los consejos de los hombres sabios,⁵³ cualidades que Eiximenis atribuye, además, a los contemplativos:⁵⁴

E vol dir que aquell qui aquesta temptatió ha deu anar a saber la veritat d'açò de què és temptat ab aquells qui·l na poden informar, axí com són los prelats e·ls hòmens letrats *e·ls hòmens contemplatius*. A aquests dos linatjes de gents se pertany més que a altres declarar los dubtes de les conscièncias dels hòmens renquejans, ço és, d'aquells qui no saben per si matexs anar dret e sens scrúpol de consciència en la via de Déu.

La tentación dudosa concluye, en el capítulo eiximeniano, con la inclusión de un remedio más, orar devota y fervientemente: «Pot encara venir a la veritat d'açò en què dupte aquell qui és axí temptat [...] si havia fervent e devota oratió», que Eiximenis completa recuperando el salmo alegado por Olieu (Ps 90,5): «E açò vol dir lo dit psalm quant diu que la veritat axí cerquada te serà scut contra tot aytal dupte axí que no·t cal tembra de la pahor nocturnal, ço és, de la temptatió escura e amaguada, qui no ve clara, ans ve tota duptosa e s'amagua dejús tenebres semblants a les tenebres de la nit, qui amaguen a hom que hom no pot les coses ben conèxer ni qui són ni si volen noure o profitar».

El capítulo 133 corresponde a la tercera tentación, *subita*. Olieu la había declarado a partir del versículo 6 del salmo 90: *A sagitta volante*. Eiximenis, por su parte, comienza con la definición, a la que le sigue una digresión, tan de su agrado, sobre la deliberación y el consentimiento en el pecado:

⁵³ *Ibidem*, 122-125.

⁵⁴ Aunque Olieu había nombrado a san Juan en figura de los contemplativos al final de la segunda tentación, vid. *ibidem*, 129.

La terça spècia de temptatió s'apella soptosa, e és quant, per alcun jhuý amagat de Nostre Senyor Déu o per nostra colpa, la temptatió qui vendrà axí soptosament gitarà l'om en terra, que quant hom se reguoneix no-s sab hom què s'à esdeven-gut, hon jatsia que negun no puxa caure en peccat si primerament no ha deliberat de fer ço en què pecca. Emperò jatsia que l'hom sia deliberat a fer e a consentir la cosa aquella qui soptosament ve a l'enteniment, emperò aquella deliberatió és tan poch e la sciència d'aquell mal és ten poch examinada e per tan poch temps, que soptosament l'om cau en la mala obra o en lo mal consentiment, e puys no-s sab què li és esdevengut (133: 4-13).

Declaradas ambas cuestiones, reanuda la exposición con la cita bíblica y los ejemplos del *De septem tentationibus*, aunque elimina las comparaciones con la ballesta y el arco:⁵⁵ «E açò dóna a entendre lo Senyor en aquest psalm, quant diu: *A sagitta volante in die*. Veets que la sageta qui de dias tot hom la veu venir, emperò per tal quant lo seu eveniment és tan soptós, amvides negun ha temps que se'n puxa lunyar ni desar ni cobrir. Axí la temptatió soptosa ve a l'hom quaix inperceptibla-ment, que hom plenàriament no y dóna aquell conseyll que mester hi seria», enfati-zando que únicamente podría ser advertida por «hom de gran santedat e molt pràtich e usat en ayals coses» (133: 14-20).

A continuación, Eiximenis reúne un compendio de citas y ejemplos bíblicos. Algunos proceden del texto de Olieu (Ps 90,6; 17,6 y 6,8);⁵⁶ ha añadido Ier 4,13 y desestimado Lam 4,19. Descarta, asimismo, las comparaciones naturales con el basilisco y la epilepsia,⁵⁷ así como la figurada en el episodio evangélico del lunático (Mt 17,14-18).⁵⁸ Aprovecha los personajes bíblicos presentados por Olieu:⁵⁹ Nabal y Abigail, David y Bersabé, las hijas de Lot y Esaú; tras estos ejemplos, redon-dea su explicación relacionándolos con la experiencia de la vida cotidiana:⁶⁰ «Sem-blantment perçebem en nós mateixs sovín que serem soptosament axí moguts a ira o a luxúria o a enveja o a guola o a qualque venjança o a dir qualque mala peraula que, quant ho haurem dit o fet o consentit, no sabem què-ns ha esdevangut» (133: 36-39).

⁵⁵ *Set maneres de temptacions*, 130-136.

⁵⁶ En el Ps 6,8, Eiximenis omite la *auctoritas* aducida por Olieu (san Agustín, *De mendacio*): «Per tal dix ell en lo psalm: *Turbatus est a furore oculus meus* (Ps 6,8). E volia dir que l seu enteniment era torbat per sobres de ira e de furor».

⁵⁷ *Ibidem* 143-145. Esta última la recupera más adelante, en el capítulo 134, cuando, explicando la tentación oculta, declara su semejanza con algunas enfermedades corporales.

⁵⁸ *Set maneres de temptacions*, 146-150.

⁵⁹ *Ibidem*, 146-150.

⁶⁰ Vid. HAUF, *D'Eiximenis...*, 94.

Ambos textos acaban con la enumeración de los remedios, dos en el *De septem tentationibus*,⁶¹ a los que Eiximenis antepone un tercero a modo de preámbulo: «Lo perill d'aquesta temptatió és tan gran que no ha desastras al món que persona qui axí caja no faés, per què totz temps deu hom haver les armes appereyllades que Déus nos ha dades contra ella. Les primeras són guardar les oportunitats de caure en casos sptosos», y que ejemplifica en lenguaje sencillo y coloquial para facilitar la comprensión del lector: «axí com si est inclinat a ira o a fúria, deus fugir que jamás no vajes en loch hon sien enemichs ni persones mals parlers o folles, qui ab pocha de rahó te darien gran rahó de gran fúria. Semblantment, si est carnal, deus-te guardar que no sies entre hòmens carnals ni entre fembres, e axí dels altres peccats». «E hajes en memòria —concluye— lo dit de sent Ancelm qui diu que per fort dispositió e per gran apperellament obra l'om sptosament» (133: 40-51).⁶²

Como primer remedio Oliu había aconsejado acudir prestamente a la penitencia, texto que Eiximenis parafrasea con algunos añadidos:

L'altra remey és bo per aquells qui són caeguts per aquesta temptatió, e és que de present, sens tota dilatió, après que lo peccat és comés, tornem a nós mateix e hajam gran desplaer e gran contritió sobre nostro peccat e ns confessem e n façam penitència e satisfació davant Nostro Senyor ab gran cor e alegrament, ne res no ns sia difícil ni fexuch per satisfer al Senyor de nostro peccat e mal (133: 52-57).

De igual modo procede en el último:

Lo terç remey sí és que totz temps hajam custòdia e vetlem sobre nostras passions, que no ns sopten ni ns sobren, e que hajam apperallades tots temps les armes spirituals contra elles, axí com la consciència e oració e la rahó e memòria del guardó que speram ha haver per la victòria de les nostres passions e afanyes (133: 58-61).

Pero la tentación del *De septem tentationibus* que Eiximenis reelabora *in extenso* es la cuarta (*occulta*), que, como he señalado más arriba, ocupa los capítulos 134 al 136.

El primero lo dispone, en líneas generales, a partir del texto latino:⁶³ recoge la cita bíblica inicial (Ps 90,6), aunque relega Iob 13,22-23 y I Cor 4,4 a los párrafos siguientes. De los ejemplos naturales, emplea el de la serpiente y añade el del

61 *Set maneres de temptacions*, 160-166.

62 La cita de san Anselmo procede del opúsculo latino, aunque Oliu la había aducido como conclusión del segundo remedio. *Ibidem*, 165-166.

63 *Ibidem*, 167-186.

escorpión; tres citas bíblicas que no proceden de la fuente latina (Lev, Num y Hebr) enlazan con Iob 13,22-23, Ps 24,7, Ps 17,29 y I Cor 4,4.

Seguidamente, relata otro *exemplum* de su propia pluma (y que justifica a partir del Ps 18,13-14):

Per tal legim d'un sant abbat qui moria qui, com se espaventàs fort de la mort, confortaren-lo los seus frares dient-li que no agués paor, que molt havia a Déu servit. E diu que lavors, ell respòs: «Fills meus, bé és ver que molt de temps he servit al Senyor, mas què sé yo si en mi regnava qualche peccat amaguat per lo qual li haja desplagut mon servey». Vet aquests sants, tots elets e amichs de Déu, com se temien d'aquesta temptatió amaguada (134: 38-43).⁶⁴

A renglón seguido, tras comentar el Ps 18,13-14, amplía la tentación escondida al intercalar las dos vías o maneras —que no se hallan en el opúsculo oliviano— por que los pecados ajenos son igualmente perjudiciales (134: 53-64): «La primera sí és quant alcun per son peccat tira l'altra a peccat, lavores aquell qui és axí tirat a peccat e caegut per lo peccat de l'altre, ha mal per lo peccat strany, axí com Adam hac mal per lo peccat de Eva e del dyable, e nós tots per lo seu». La segunda, «quant nós no corregim los peccats strany axí com som tenguts, axí com si som prelats devem-los corregir rigorosament e ab penas; si no som prelats, devem-los corregir sanctament e caritativa, segons lo manament del Senyor. E per tal quant açò no fem, per tal per los peccats estrany nós cometem sovín grans iniquitats, e d'aquests supplicava David a Nostro Senyor que li volgués perdonar en les peraules suas ací al·leguades».

En el capítulo 135 Eiximenis reanuda la adaptación de la fuente latina a partir de la *auctoritas* alegada, Ricardo de San Víctor, y enumera las razones que son causa del encubrimiento de los pecados. Olieu había explanado diversos ejemplos

64 Con las modificaciones apropiadas a un nuevo contexto, este ejemplo es similar a los descritos en el *Terç del Crestià*. Capítulo 77: «Legim de l'abat Agaton que com se moria, que ell s'esmayava fort; e digueren-li los seus frares: O, pare ! e com te pots axí esmayar ? O pare, ·LXX· anys has servit a Déu, e ara as por ? Respòs ell e dix: Frares meus, ver és que setanta anys he servit a Déu, emperò, no·m sé si mon servey li a plagut. Car tot nostre fet sta que ço que nós fem plàcia a la volentat de Déu». Vid. Martí DE BARCELONA y Norbert D'ORDAL, eds., *Francesc Eiximenis, Terç del Crestià* (Barcelona: Editorial Barcino, 1929), 1:224. Y más adelante, capítulo 283: «Legim d'alcuns sants que en la mort ensenyaven tanta de terror, que aparia que jamás no haguessen fet sinó mal. En special appar açò d'aquell sant abat Agaton, que con fo en l'article de la mort fo axí espaventat que los monges seus ho conegueren e volents-lo confortar, digueren-li axí: “O pare ! ·LXX· anys has servit a Déu e ara has pahor?”. Respòs ell e dix: “O, frares meus ! Bé appar que encara no·us sots vists vosaltres en lo pas de la mort. Sapiats que altra terror és no·res comparada a aquesta; no·m sé si del meu servey a Déu me cal haver gran esperança, car no·m sé si li ha plagut, car fort són amagats los seus juhís”», vid. Martí DE BARCELONA y Feliu DE TARRAGONA, eds., *Francesc Eiximenis. Terç del Crestià* (Barcelona: Editorial Barcino, 1932), 3:138-139.

naturales (la ceguera y la serpiente)⁶⁵ y bastantes de la Escritura (4 Reg 20,12-13; Act 11,1-18; Gen 19 y Lc 19,41-42).⁶⁶ Sin embargo, Eiximenis prescinde del texto latino y reescribe este apartado por completo (135: 6-27): en el primero, recuerda a San Pablo (I Tim 1,13); después, a los gentiles antes de la llegada del Salvador y, por último, se refiere a los judíos que blasfeman contra Jesucristo y la religión cristiana, exposición que completa además con un comentario de su propia cosecha: «E·n aquesta temptació lexa Déus caure en special los hòmens prudents del món, e los scients qui no·s convertexen a ben viure, axí com fer deurien segons lo lum que han reebut de natural prudència e de artificial sciència, e lexa'ls caure en tenebres de peccats e en seny reprovat», según prueba a partir de Rom 1 y Lc 8,10.12.

El segundo motivo por que los pecados se mantienen ocultos a los hombres, según el fraile occitano, era la abundancia de bienes temporales (Deut 32,15 e Is 1,3);⁶⁷ para Eiximenis, en cambio, la causa no es el exceso de riquezas, sino de malicia (Prov 18,3; 4,19 y Ps 68,24).

En la tercera razón, por encubrimiento o apariencia de algún bien,⁶⁸ el gerundense abandona de nuevo el texto latino (Mt 23,24) y las enuncia y amplía considerablemente: o «per defalliment de natural seny», o «per defalliment de consey d'altri», o «per ultracuydament propi, o per defalliment de sciència, o per cobeejança de qualque bé temporal», o «per temeritat e presumpció pròpria», causas que enumera y describe al detalle en los párrafos siguientes (135: 45-106): «Per aquestes maneres e vias pequen huy en lo món e cometen peccats amaguats innumerables gents». Unos, aquellos que ansían ser perseguidos y vituperados por amor de Dios «faent ells follias davant los altres», porque «açò és vida diabolical e temptatió amagada del dyable, qui·ls fa viure axí per tal que·l·ls dampna finalment»; otro, el que «scientment fa obres per provocar los altres a esquernir, aquell aytal qui aytals obres fa per aytal intenció fa gran peccat», que ilustra con una peculiar comparación: «axí com si alcun anava en terra dels infels per aquesta intenció que·l·ls provocàs a ira contra si mateix per tal que l'auciessen, aquest no seria màrtir, ans seria malfeytor e scandalitzador dels altres, car la sua intenció no seria bona ne aytal com se pertany a aquell qui per Déu vol morir». Y, por último, aquellos que

per son juý propri presomexen de difinir coses a ells amaguades, e a les quals no poden atényer per lur saber. E pijor que és, que defendran lurs capitositats e oppinions orades devant aquells a qui pertany de difinir-les o qui u saben mils

⁶⁵ *Set maneres de temptacions*, 187-190.

⁶⁶ *Ibidem*, 191-205.

⁶⁷ *Ibidem*, 206-212.

⁶⁸ *Ibidem*, 213-220.

que ells, axí desverguonyadament e sens tota temor de Déu, com si defenien los .xij. articles de la fe,

a los que, más adelante, al comienzo del capítulo 140, increpa con dureza. Pone fin a su exposición con la perícopa bíblica sobre San Pedro (Act 11,1-18), que Olieu había expuesto al comienzo de la tercera razón.⁶⁹

En el último capítulo sobre la tentación escondida, el 136, Eiximenis presenta remedios para combatirla, pero de nuevo se desentiende del original latino y lo redacta insertando doctrinas que acaso tome prestadas de alguna otra fuente.⁷⁰

En la advertencia preliminar sobre el peligro que encierra esta tentación introduce un fragmento, no literal, de las *Confesiones* de san Agustín y, a continuación, establece las similitudes entre los pecados y las enfermedades corporales que cursan de manera escondida. La primera, la «malaltia epilèntica», procede de la fuente latina (aunque Olieu la había incluido en la tercera tentación);⁷¹ a la que Eiximenis agrega la «febra ètica», la «malaltia cardíacha o cordial o de entràmenes, axí com còlcha o síncope o semblants», y la «phístola amagada», y «tot axí a nostro propòsit perlant» —concluye— «la temptatió amaguada aporta tan gran plaga a la ànima que l'auciu faent-la viura en peccat mortal, e aportant-la a dampnatió, e axí perillósament que hom no demana de consell ne y pren remey si sol no se'n guarda jamés, per què cové que ab ella o per ella l'om muira» (136: 11-23).

El primer remedio lo mantiene en lo esencial: implorar la ayuda de Dios.⁷² Pero así como Olieu había alegado brevemente la perícopa bíblica Mc 10,46-52, Eiximenis incorpora una cita común de los *Soliloquios* de san Agustín (136: 24-32)⁷³

69 *Ibidem*, 214-216.

70 Sobre las fuentes del *Segon del Crestià*, vid. MARTÍ, «Francesc Eiximenis», 44: «Tot el *Segon* recorre repetidament als ensenyaments de sant Bernat de Claravall, de l'abat Isaac de Ninive i de Ricard de Sant Víctor. [...] El menoret recorre, també, a les fonts que es trobaran repetidament en les seves obres: la summa teològica del franciscà Alexandre de Hales i diversos comentaris a les *Sentències* de Pere Llombard, el manual per excel·lència de la universitat medieval, sobretot el de Sant Bonaventura. Eiximenis va aprofitar a pleret, també, la col·lecció d'exemples monàstics dels *Diàlegs* o dels *Morals sobre Job*». Y MARTÍ, «Sobre els falsos profetes», 424 (nota 4).

71 *Set maneres de temptacions*, 144-145.

72 *Ibidem*, 224-232.

73 Que ha empleado también, por ejemplo, en el capítulo 29 («qui declara que negun hom quaix no's conex»): «E per tal monsenyer sent Agustí en los seus *Soliloquis*, perlant a Déu, fa aytal oració: Senyor meu, plàcie't que'm dons conexença de Tu e de mi mateix. E diu après que aquesta oració és bastant a l'hom, car qui havia conexença de Déu e de la sua gran bonea e pietat e misericòrdia que mostra tot jorn en nosaltres, e axí de les seues altres perfeccions, e conexia quanta és la nostra misèria e dolentia e frevoltat en nós, e desconexença envers lo Pare celestial, per aquesta conexença se reduiria de totz punts a Déu e's lunyaria de tot peccat» [28v].

y cierra su exposición con el ejemplo del ciego del Evangelio del original latino,⁷⁴ aunque omite el significado de Jericó y los salmos 17,29 y 24,7 con que Oliu había finalizado la tentación oculta.

Los remedios segundo, tercero y cuarto no proceden, por tanto, del opúsculo latino. En el segundo propone que «hom don temps e hora en què pens ab diligència si mateix e sa vida e ses obres», que alega a partir del Ps 76,7 y del que ofrece un comentario sobre la oración muy común en su obra: «E nota que singularment deya que y penssava de nits, car segons que dien los contemplatius, la nit e loch escur e l cors reposat són disposicions fort grans a penssar tot ço de bé en què l'om se vulla exercitar» (136: 37-48).

Al principio del tercero, sobre el sacramento de la eucaristía, Eiximenis revela —*he legit*— que:

Lo terç remey he legit que és sovín combregar devotament, car lo sacrament aquell ajusta ab si pura confessió de peccats, qui deu anar devant. E per consegüent, contrictió, qui deu anar primera a la confessió, e puys enceniment de devotió. Noresmenys, encara que lo sacrament de la missa és de si mateix cosa fort alta [...] aquí veurem com aquest gloriós sacrament procura a l'hom qui dignament lo reeb lum special en la ànima a veura e a conèixer si mateix e sos defalliments.⁷⁵

«Com donchs —resume— totes aquestes sanctas coses sien procurativas de gràcia de Déu, e la gràcia sia axí com .j. bell lum qui entre per lo mig de les tenebres de la ànima, e lo Senyor sia aquí present, per la presència del qual lo cor de l'hom se deja tot escalfar e pendra fiança a demanar e a impetrar ço qui és de salut pròpia, per tal, totes aquestes coses penssades, no és mereveylla si la sancta comunió e lo

⁷⁴ Este fragmento reaparece, con algunas variaciones, como colofón final a la adaptación del *De septem tentationibus* (capítulo 142), aunque Eiximenis no repite allí la referencia a los *Soliloquios* de san Agustín, únicamente la perícopa bíblica sobre ciego de Jericó y Rom 8,38-39.

⁷⁵ En los capítulos iniciales del *Terç del Crestià*, sobre la primera «nafra» en el alma por el pecado original, la ignorancia (caps. 39-66), Eiximenis expone los pecados ocultos, pero no como en su adaptación del *De septem tentationibus*, sino los pecados de quienes «amaguen lurs peccats» (capítulos 62-66). A partir del capítulo 55 presenta remedios para purgar dicha ignorancia. Y en el 61, donde ofrece aparejos para remediar esta ignorancia por negligencia, en primer lugar propone: «pregar a Déu tot jorn, dient-li: Senyor, plàcia't me faces net e munde dels meus peccats amagats» (Ps 18,13), y de nuevo confiesa: «E en special *he legit* que sovinegar de combregar dignament ha aquesta virtut entre les altres, que per gràcia special de Déu són a hom revelats los peccats amagats. Es ver que axí matex hi ajuda molt lo confessar sovint e devotament», vid. BARCELONA y ORDAL, *Terç del Crestià*..., 1:175.

combregar devot il·lumina la penssa tenebrosa a veura los perillosos amagutaylls qui són dins si mateixa» (136: 49-63).⁷⁶

El cuarto remedio consiste en «comoura si mateix a paor dels peccats amaguats, car en la nostra mort Déus los requer ab gran viguor e riguor, e la mesquina de ànima los sent lavors e ls se'n porta ab gran pahor per lo juý esdevenidor», que declara a partir de unas *Meditaciones* del pseudo-san Bernardo (136: 64-83).⁷⁷

Eiximenis da por acabada la exposició de la cuarta tentació reiterando lo ya señalado por Olieu,⁷⁸ que es «fort perillosa» y «molt pijor que la precedent, quant és axí amaguada».

La quinta tentación, *violenta*, ocupa los capítulos 137 y 138 del segundo volumen del *Crestià*. Tras la definición propiamente dicha (que repite en el capítulo 138) y la cita bíblica Iob 30,14-15, Eiximenis intercala un parágrafo original donde subraya que:

Aquesta temptatió ve sobre persones sperituals, mas molt més senyoreja les persones carnals e mundanals. A les persones sperituals ve per fredor o per pareia de profitar e de obrar mils e mils en les vias de Déu, e de seguir ab millor diligència la sua sancta voluntat. Car, quant Déus veu que la persona ha conexença sua e reeb dons sperituals seus e la persona aquella ja per axò no s'encén a servir-lo pus ferventment e a amar-lo, lavors Déus lexa aquella persona aytal caure soptosament en grans peccats e temptacions lejas, per tal que per sobres de enuig e per verguonya de ses dolentias sia quaix forçat de tornar a Déu ferventment, en guisa que de totz punts depòs tota fredor e misèria» (137: 20-29).

Acto seguido, retoma el texto oliviano a partir del Ps 37,11-12, que traduce e interpreta *in extenso* (137: 30-47).⁷⁹ Entre los ejemplos bíblicos del tratadito latino⁸⁰ selecciona el de Aarón, amplifica el de san Pedro, descarta los hijos de Job y el paralítico del Evangelio y prescinde del del rey Saúl y la pitonisa (que recogerá, no

76 No es posible averiguar qué tratado sobre la misa (y la comunión) estaba leyendo Eiximenis. Olieu había redactado uno sobre la misa, vid. Sylvain PIRON, ed., «Tractatus de missa», *Oliviana* 5 (2016), <http://journals.openedition.org/oliviana/817>. Y PIRON, «La bibliothèque portative», 21-24. Se ha conservado, en el ms. 9 de la Iglesia Nueva de Asís, un tratadito en provenzal sobre la comunión, vid. Paola BIANCHI DE VECCHI, ed., «“En .vi. cauzas deveas pensar quant te aparelhas de cumunicar devotament”: inedita operetta di devozione», *Quaderni de Filologia e Lingue Romanze. Ricerche svolte nell'Università di Macerata* 8 (1993): 6-38.

77 Vid. Pseudo-San Bernardo, *Meditationes piissimae de cognitione humanae conditionis*, Capitulo II. «De miseria hominis, horrore mortis, et districtione supremi Judicis», en Jacques Paul MIGNE, *Patrologia Latina*, 184, (cols. 0489B-0489C), <http://pld.chadwyck.co.uk>

78 *Set maneres de temptacions*, 221-223.

79 *Ibidem*, 248-249.

80 *Ibidem*, 250-266.

obstante, en el capítulo siguiente). Cita una sentencia de san Gregorio y la ilustra mediante una comparación: «Manera és de peccar que, quant molts n'à hom fets, aquells qui fets són inclinen l'om a fer-ne més. Axí com .j. gran pes encorva l'om e encara major jamés e tant pot créxer lo pes fins que-l gita soptosament e violenta en terra» (137: 58-62). Después insiste en que «semblantment podem dir en nostre propòsit», «*aquesta temptatió esvaeix los hòmens sperituals*, mas encara a veguades aquesta temptatió esvaeix los hòmens carnals e mundanals, axí que soptosament los gitarà en qualque peccat de què primerament no havien penssat» (137: 63-66), y cierra el capítulo con la razón alegada por Olieu («gran continuatió de peccat e mala costuma e radicada e antiquada en ells»),⁸¹ según Ricardo de San Víctor:

Si et penses que ja per aquesta soptosa violència de caure en peccat en temps de temptatió lo peccador sia pus escusat davant Déu, segons que posa Ricart sobre aquest mateix psalm, car ell mateix s'à procurada la violència qui li és feta, procurant-se la mala custuma, qui axí li és fort ocasió de lejament e de soptosament a caure en peccat (137: 76-80).

El capítulo 138 comienza, «donant aytal eximpli a propòsit» a lo expuesto al final del precedente, con un fragmento que Eiximenis atribuye a san Anselmo (*Cur Deus Homo*):

Car si algun príncep sotz pena de mort mana a alcun correu de portar-li ses letres a aytal seu vassayll, e-l correu scientment se gita en .j. pou pregont del qual no pot exir, per tal que no puxa portar les dites letres al vassayll del dit príncep, ja per axò lo correu no és escusat que no sia digna de mort, jatsia que ell no haja pogudas portar les letras a aquell a qui lo príncep les tremetia. La rahó és car lo correu mateix s'à procurat l'empatxament aquell per lo qual él no ha pogudas portar les letras (138: 6-13).

A continuación, regresa al original latino (Ps 90,6) y cita la perícopa bíblica sobre el rey Saúl que había descartado anteriormente.

En los párrafos siguientes, y de su propia pluma, Eiximenis declara que la tentación violenta «corre per tot lo regne de la ànima»: tanto en la virtud racional («Car veuràs sovín que los pus savis faran soptosament una gran oradura sens deliberatió que no la faera jamés .j. grosser e simple hom»), como en la parte «e virtut concupiscibla», que explica empleando una eficaz comparación en estilo coloquial: «car veuràs sovín que .j. hom soptosament farà una obra vil e carnal, que null temps no

81 *Ibidem*, 267-273.

s'o aguera hom penssat, ans de fet era hom cast o, si no u era, guardave's de fer tota viltat públicament; e, soptosament, vinent aquesta temptatió, caurà tost fort leja-ment»; y por último, en la parte «irascibla»: «car veuràs que .j. un hom, qui d'abans era senssat e madur e de bona vida e qui amava pau, .j. jorn farà soptosament una tan leja venjança (o per mort de hòmens o per qualque altra mala obra), que tot lo món n'estarà maraveyllat». (138: 29-42).

Después de estos añadidos, vuelve al texto latino y pasa a detallar los remedios, también según Ricardo de San Víctor.⁸² En la fuente original, Olieu únicamente había mencionado la oración, que Eiximenis cita en primer lugar, añadiendo el Ps 69,2.

Los tres remedios siguientes no proceden, pues, del opúsculo del maestro occitano: «Lo segon remey sí és no posar les armes chrestianes, qui són attendra e vetlar sobre si mateix, e haver per sospitós tot temps tot loch e tota cosa qui tolguia a l'hom memòria de Déu, ni qui faça a l'hom lo cor dissolut ni foyll ni massa alegre d'aquesta mundanal e vanaglòria alagria» (138: 49-52).⁸³

En el tercero Eiximenis se sirve de una cita frecuente en sus obras («guardar-se totz temps de totes malas avinentes de peccar»), siempre según la autoridad del abad Isaac: «E aquest remey pondera e prea molt aquell sant hom Ysach abat en lo libre seu *De contemplatió*» (138: 53-56).

El cuarto, en cambio, bien parece una muestra de sus conocimientos sobre la psicología humana:⁸⁴ «Lo quart és guardar-se ab prudència de moure si mateix soptosament, ans tots temps fa mester que, ab gran maturitat e deliberatió, hom se mogua a tota pert hon se haja a moure novellament, e totz temps penssant la fi qui se'n pot seguir» (138: 57-60).

El capítulo 138 concluye con una breve alusión al remedio que Olieu había indicado —la oración—, sobre el que Eiximenis se ha extendido previamente (138: 43-48): «E per tal que aquesta gràcia hom puxa de Déu aconseguir, abans deu hom pregar Nostre Senyor Déu que Ell vulla hom dar don de prudència e de saviea, ab la qual hom lo puxa prudentment servir».

La sexta tentación, *fraudulenta*, se inicia en el capítulo 139 del *Segon del Crestià*.⁸⁵ Eiximenis se ciñe aquí al texto latino, tanto en la definición como en la perícopa bíblica sobre el demonio meridiano (Ps 90,6). Cita, asimismo, Prov 14,12 e

⁸² *Ibidem*, 274-278.

⁸³ Y que expone de nuevo más adelante, en los capítulos finales, donde propone remedios generales a toda tentación: «Lo quart remey general contra tota temptació [...] sí és que l'hom totz temps estigua sobre si mateix tot sospitós de l'enamich e totz temps ab les armes apperellades». *Segon del Crestià*, capítulo 211 [147v-148r].

⁸⁴ Vid. HAUF, *D'Eiximenis...*, 93.

⁸⁵ A la singularidad del 140 me referiré más adelante.

Is 5,20, y comenta estos versículos bíblicos, a los que añade Prov 2,14-15.⁸⁶ Pero difiere de los ejemplos figurados que había expuesto Oliu (el endemoniado del Evangelio y Saulo persiguiendo a los cristianos), que citará más adelante; aprovecha y amplía el episodio bíblico de los fariseos contra Jesucristo, al añadir la liberación de Barrabás y Prov 17,15.

Concuerda con la afirmación del maestro provenzal, que traduce *ad verbum*,⁸⁷ sobre el advenimiento del Anticristo en los tiempo finales: «Aquesta malícia deu fort abundar e regnar en los temps finals e n los predecessors e ressembladors de Antechrist, car lavors regnarà molt aquesta pestilència e temptatió» (139: 58-60).

La fuente latina cierra la exposición con una comparación entre dos tentaciones ya declaradas (dudosa y violenta) y la fraudulenta,⁸⁸ que Eiximenis pasa por alto, así como también la referencia al *De consideratione ad Eugenium Papam* de san Bernardo.⁸⁹ En su lugar, recupera el ejemplo del endemoniado sordomudo del Evangelio (Mc 7, 32), del que ofrece su particular interpretación:

Aquests són figurats per lo dyable, del qual diu l'Avengeli que era mut e sort, car aquests null temps no volen confessar lur peccat ni jamás no volen reebre informatió ni correctió. Aquests són los pus pistilents perseguidors de veritat qui al món sien, qui jatsia en lur error concorregua molta ignorància, emperò lo principal fonament de lur malícia és erguyll e presumpció de si mateix, per lo qual erguyll no-s poden sotsmetra a neguna informació de veritat qui no concorra lur error; ans proposen lur miserable e foyll seny a tot juý d'altra sàvia persona, e tots aquells altres que ells veen que no concorden a lurs oradures e capitositats ells los apellen scismàtics, mundanals, hòmens corruptuts e carnals e sens neguna consciència» (139: 61-70).

El remedio a la tentación fraudulenta, según Oliu, consistía en implorar la ayuda de Dios,⁹⁰ pero Eiximenis aborda los remedios, cinco en total, en la segunda parte del capítulo siguiente, el 140.

En la primera parte de este capítulo, y de acuerdo con la rúbrica, Eiximenis copia por escrito «una exclamació contra la capitositat e folla fervor d'alscuns qui s mostren sperituals e devots»⁹¹ y que no es sino un valioso pasaje que, por sus

⁸⁶ *Set maneres de temptacions*, 279-299.

⁸⁷ *Ibidem*, 312-314.

⁸⁸ *Ibidem*, 316-325.

⁸⁹ *Ibidem*, 326-334.

⁹⁰ *Ibidem*, 335-338.

⁹¹ En el capítulo 108 ya se ha referido, en términos parecidos, a los herejes, «hòmens capitosos e tastarts, fundats en sperit de supèrbia amaguada, la qual supèrbia conexeràs tentost con parlaràs ab ells,

inequívocos rasgos de oralidad (parlem... diguam-lus axí...No sabets...? Què us val...? No havets oÿt...? O!... Ja! etc.) constituye una muestra de su habilidad y destreza como predicador.⁹²

Parlem, donchs, a aquests de part dels vers humils e d'aquells qui han zel de lur salvatió, e en virtut del San[t] Sperit vejам si poriem aterrar la lur pravitat e durícia, e diguam-lus axí: O, miserables peccadors encegats, sement de reÿl de supèrbia! O, con vos ha axí enguanats e endureÿts lo demoni, que no podets oyr la via de veritat! O, catius, e com no penssats que hòmens sots qui podets errar e fallir, axí com los altres, e com no us inclinats a veure la veritat e que, leyalment e pure, hoÿssets los vostres contraris per tal que pus segurament e pus savie anàssets devant lo Jutje general, Jesuchrist, qui en special vos demanarà si prudentment e sàvia havets fet son servey! Què us val davant los hòmens parlar ab ardor e ensenyar zel de veritat, pus que encara no havets perfetament examinada la veritat que defenets axí com se pertany? No sabets que la veritat per [99v] peccats dels hòmens està gran temps amagada? No havets oÿt dir la sancta Mare Esgleya en temps passats quantes persecutions ha haüdes sobre los fets de la fe ab aquells malvats heretjas, qui eran foyllament zelants e ignorantment diffinients ço qui·ls era amagat, dient la error ésser veritat e la veritat error? O, catius, e com no penssats si vostres peccats vos haurien aportats a semblant dolentia que aportaren aquells! O, gent encegade, e què us reté a estar en tanta pertinàcia? Car si al·legats sciència, més n'avía Arri e Sebel·li e Pelagi e diversses altres heretjes que no havets vosaltres! Si al·legats vida forana e cerimònias de penitència e de pobrea, més ne ensenyen los manicheus! Si al·legats perlaria, més n'an philòsofs! E emperò, tots aquests són estats errants e contra veritat pugnants e per Déu condemnats. O, foills, e qui és qui puxa jutjar veritat en negun dupte sinó aquell qui sotsmet lo cap humilment e sa consciència a oyr aquells a qui és comenada de pronunciar-la per la sancta Esgleya catòlica? *O, mesquins, que si aquella pot errar,*⁹³ *escusats sots devant Déu creent a ella e pus segurs sots creent a aquella mintent que a vosaltres temeràriament ab veritat diffinients!*⁹⁴ O, mesquins, e cant

car no han negú en reverència, ni majors ni menors» [80r]. Véase *infra* nota 94. El texto del capítulo 108, en el Apéndice III (texto 2).

92 Las cursivas son mías.

93 Vid. Brian TIERNEY, *Origins of Papal Infallibility. 1150-1350* (Leiden: Brill, 1972), 92-130.

94 En páginas anteriores ha mencionado esta cuestión, aunque de muy diversa manera: «Conseyll contra aquesta temptatió és humiliar la sua ànima ab humilitat éntegra e no simulada, e de depositar son orgull e sa fada presumpció de si mateix, e més creura a altra que a si mateix, majorment en les coses altes qui toquen la fe e bones costums; e posar en son cor de creura als majors a qui pertany aytals coses difinir, car axí creent no poden los simples errar. Car, com los majors errassen, Déu hauria per escusats los menors en aytals casos per lur ignorància invincibla, jatsia que deu ésser ferma fe

no atenets que en les coses generalment duptoses que la pus segura via és tenir-se en dupte e res no difinir fins que sia difinit per aquells a qui pertany! Ja, mesquins, e com no us fa pahor lo terribla juý de Déu, *qui en breu deu venir sobre los enemichs de veritat!* Ja, peccadors, e com no penssats que tota vostra excusatió serà nulla cant direts que cuydàvets tenir la veritat? Car dir-vos ha lo Senyor: Per què us empatxàvets de defendre ço qui duptós era, e ço a que vostro saber no és bastant a difinir? E d'on vos venia a vosaltres tanta presumpció, no duptar de tant offendra lo Salvador en aytals causas tan perilloses? Donchs, tornats-vos a veritat mentra és hora e subjugats humilment aqueix cor enduraýt per malícia e supèrbia, per tal que'l Jutge eternal no l'humiliy per força, e per tal que tots temps no us faça estar ab aquells qui jamés d'equí avant no speren haver misericòrdia sua!

En la segunda parte (140: 44-68), reemprende la adaptació del tratadito oliviano y expone cinco remedios a la tentación fraudulenta, si bien ambos textos solo coinciden en el cuarto y el quinto (invocar a Dios con corazón humilde y el comentario de san Bernardo a Ez 11,19) y que Eiximenis enlaza a la perfección tras los tres iniciales que añade de su propia pluma. Los tres primeros remedios son, en conjunto, avisos para corregir la obstinación de los errores que acaba de censurar (y que ya había enunciado con anterioridad en el capítulo 108 del *Segon del Crestià*):⁹⁵ «humiliar-se lo seu cor e presomir poch de si mateix», «ésser appereyllat totz temps a tota doctrina oyr qui puxa l'om instruyr a bé, no menysprear negun en sos dits, del qual hom puxa presumir que sia tement Déu e haja temor sua» y, por último, «jamés no fer-se en res duptós ni elegir una part ni altra en neguna matèria perillosa en la qual veu hom que los majors e ls pus sciens e mils consciensciats són duptans» (140:44-52).

A partir del cuarto, «penssar quin peccat és fer lo contrari, ni viure en pertinàcia, ni quant de mal se'n segueix a aquel qui hi viu... en tant que, com diu sent Bernat, cor endureýt e vivent e caegut en pertinàcia jamés no pot aconseguir salvació», reescribe el remedio que Oliu había aconsejado a partir del comentario de san Bernardo a Ez 11,19.⁹⁶ Esta cita bíblica le sirve a Eiximenis para resumir, en el quinto y último, el remedio del texto oliviano, que adereza con algunos añadidos muy expresivos:

de chrestia que Jesuchrist, Cap de la sancta chrestiantat, axí guoverna la sua Esgleya e la luna de tota error per spacial gràcia sua, que null temps en aytals determinacions no la lexaria cau-[80v]-re ni errar, segons que Ell mateix ha promés hi és stat dit dessus longuament en lo *Primer libre*», vid. *Segon del Crestià*: 108 («Capitol qui posa com lo dyable posa l'om en terribles perplexitats e duptes de consciència»). No me parece casual que la afirmación de que «la sancta Esgleya catòlica pot errar» se halle incluida en la adaptación de un opúsculo oliviano.

⁹⁵ Vid. *supra* notas 91 y 94.

⁹⁶ *Set maneres de temptacions*, 338-340.

Per què per darrer remey li és mester de *criidar* a Déu ab cor humil, demanant-li *plorant e ab tot son poder e força e vigor*, lum e ajuda e misericòrdia, e cor moll de carn, e amolliment de la sua pedrenya durícia e ferrenya malícia. Car si axí lo y demanes, Ell t'o darà e t'oyrà axí com Ell ho promés dar a aquells qui leyalment e ferventment ho demanarien, segons que apper *Ezechielis, undecimo capitulo* (140: 53-68).

En el capítulo 141 del *Segon del Crestià*, muy breve, Eiximenis aborda la séptima tentación, *perplexa*, —que es, de todas, la que menor deuda presenta con el tratadito latino⁹⁷— y que continúa en el siguiente capítulo, el 142, donde quizás no sea casual que haya suprimido de un plumazo los personajes bíblicos del original latino que ilustraban tanto la derrota como la superación de la tentación *perpleja*.⁹⁸

Así pues, comienza con la definición de la tentación, que no se halla *stricto sensu* en la fuente latina. Seguidamente, se dirige al lector, enseñándole en lenguaje llano en qué consiste esta tentación (141: 9-31): «Lavors sintràs dins tu mateix que tot lo cor se mou a dissolutions, la lengua a viltats o a trufes, a dolentias altres moltes, e lo cors tot de fora tot per si mateix corrà a peccats diversses». Después alega los *Morales* de san Gregorio y prosigue instruyendo al lector sobre el peligro que entraña dicha tentación: «car si tot l'om és mester a vençra una temptatió d'un vici, quant més l'om deu ésser trebayllat quant ha a contrastar a molts ensemps», que comenta con una comparación coloquial:

Com si tu venç a avarícia, aytantost ta combatrà vanaglòria que hauràs de la vençó de avarícia, e de la vençó de vanaglòria reeb força peccat de presumptió. Car tantost presumiràs de tu mateix que tu saps vençra noblament los vici, e d'aquesta presumptió pendrà força aytantost seguratat foylla, car tindràs-te per segur cant

97 Quizás Eiximenis haya reducido al mínimo la séptima tentación, *perplexa* porque en los capítulos 108-116 [79v-84r], donde aborda la cuarta cautela del diablo («induhir l'om a perplexitat e a duptes de consciència»), explica con todo detalle las seis vías por que el diablo «porta l'om a perplexitat»: «per ignorància», «per via de presumptió e de supèrbia», «per negligència», «per via de folla pahor», «per via d'apparent necessitat». (En los capítulos 113-114, declara «regles directives» para contrastar la tentación *perpleja*.) Y en el capítulo 115, «la sisena via qui s'appella per desordenada afectió». En el capítulo 116 Eiximenis expone además «dos linatges de perplexitat» que no son pecado («la científica» y «per humilitat»), y concluye: «Per totes aquestes vias appar com lo gran falssari lo demoni tempta les persones per aquesta quarta cautela qui s'apella induhir-nos a perplexitat e a duptes perillosos» [84r].

98 *Set maneres de temptacions*, 358-378 y 381-384. En los capítulos anteriores (108-116) sobre las terribles perplejidades de los tentados no aparecen estos fragmentos olivianos. Salvo error (*vid. supra* nota 39), Eiximenis no los ha incluido en su segundo volumen del *Crestià*. Téngase en cuenta, asimismo, que desconocemos qué versión latina de este opúsculo leía Eiximenis.

seràs en lo major perill; e d'aquesta seguretat foylla pendrà força menyspreu de ton prohisme cant lo veuràs peccar; e d'aquest menyspreu pendrà força poderosa supèrbia e reputatió de tu mateix, qui t fa special servent del dyable, qui és appellat rey sobre tots los fills de supèrbia (Iob 41,25).

El último capítulo de la adaptación del *De septem tentationibus*, el 142, Eiximenis lo inicia retomando el texto latino, que acomoda a su interés, declarado en la rúbrica: «remeys contra les ditas temptacions». A pesar de este cambio de orientación, aprovecha la cita bíblica (Ps 90,7) con que Olieu había iniciado la tentación perpleja,⁹⁹ aunque la amplía (Ps 90,7-9), traduce y comenta por extenso (142: 5-27).

Aquí finaliza la adaptación del *De septem tentationibus*, pues Eiximenis prescinde del resto de la fuente latina.¹⁰⁰ No describe los ejemplos naturales (los cadáveres putrefactos y los caballeros derrotados por los adversarios) ni figurales (Lázaro y otros muertos resucitados por Cristo). Los que lucharon valientemente contra esta tentación tampoco son citados: los gabaonitas, David (2 Reg 23,8), Abisai (2 Reg 23,18) y Sansón (Jud 15,14). Ignora de igual modo a los vencidos por esta tentación: María Magdalena (Mc 16,9) y el rey Manasés, así como a aquellos que consiguieron doblegarla: Susana (Dan 13,22) y Job (Iob 40,12). Sí aprovecha, en cambio, el ejemplo de san Pablo (Rom 8,38-39),¹⁰¹ que desplaza, significativamente, a la conclusión del capítulo y, por ende, de la adaptación del tratado sobre las siete tentaciones del maestro franciscano en su *Segon del Crestià*.

No puntualiza que es la tentación más peligrosa de todas. Y el último remedio que Olieu había prescrito, perfecta disciplina del cuerpo y el alma, no es mencionado tampoco. Suprime, por último, la consideración que pone fin al *De septem tentationibus*: Jesucristo, médico que auxilia a quienes son asediados por alguna de las siete tentaciones.¹⁰²

Descartado casi al completo el texto oliviano sobre la tentación perpleja, el capítulo 142 se ajusta al enunciado de la rúbrica y Eiximenis muestra remedios contra las tentaciones sobredichas (142: 28-51). Entre las ayudas deprecativas comenta los Ps 39,13; 37,5. 22-23, concluyendo que «lavors lo Senyor beneÿt, quant és axí humilment invocat, tremet al temptat la sua ajuda»; si esas súplicas no bastaran para impetrar la protección divina, Eiximenis insiste, como colofón a su adaptación del *De septem tentationibus*, en invocar el auxilio de Dios a «manera

99 *Set maneres de temptacions*, 341-351.

100 Vid *supra* notas 97 y 98.

101 *Set maneres de temptacions*, 379-381.

102 *Ibidem*, 395-407.

del cech qui estava aprés del camí de Jericó quant lo Salvador ne pessava. Car lavors lo dit cech *cridave altament* al Senyor que l'il·luminàs, e les gents qui passaven raptaven-lo per què *crivadava axí alt* e deyen-li que callàs. *E ell lavors més cridava*»,¹⁰³ y recomienda al lector que: «si nós veem que en aytals casos res nos torp a demanar ajuda al Senyor, *lavors cridem pus fort* e, totes coses altres lexades, demenem de cor ajuda al Senyor e Ell dar-là'ns ha per la sua gran misericòrdia», según prueba con el ejemplo de san Pablo, «qui era molt temptat», al que «ni mort ni vida ni demonis ni neguna creatura no·l poguera separar de la amor que ell havia a Jesuchrist» (Rom 8,38-39).

Eiximenis marca el final de su adaptación del *De septem tentationibus* en las líneas que cierran el capítulo 142:

E açò d'aquestes set temptations és sumàriament dit e per la major pert segons sententia e expositió dels honorables doctors monsenyer sent Bernat e de Ricart de Sent Víctor, doctor meraveyllós en theologia, per dar compliment a la matèria de les temptations damunt tocadés (142: 65-68).

Que el breve tratado oliviano constituye una fuente importante para Eiximenis lo demuestra, asimismo, el hecho de que se refiera a él de nuevo en los capítulos finales del *Segon del Crestià*, donde ofrece aparejos generales contra toda tentación (capítulos 204-218) y vuelve a enunciar algunos remedios que coinciden con los añadidos en su adaptación del *De septem tentationibus*.

En concreto, el ya propuesto en el capítulo 142 («recórrer a la ajuda e gràcia del Senyor») ocupa un lugar preeminente en la enumeración final, pues es el primer remedio general a toda tentación (capítulo 204), en el que Eiximenis manifiesta una vez más su aprecio por el opúsculo del maestro occitano: «E el primer sí és recórrer a la gràcia e a la ajuda de nostre Senyor Déu. D'aquest remey havem damunt perlat ja, e encare deus saber que com tot lo psalm de *Qui habitat in adjutorio*, *Altissimi* perla de diversses temptations, axí com damunt havem larguament tractat»,¹⁰⁴ que añade y completa con el salmo 90 íntegro.¹⁰⁵

Resaltado este primer remedio y mencionado de nuevo este tratadito oliviano, comprobamos que algunos otros remedios con los que Eiximenis ha aderezado su

103 Mc 10,46-52, en *Set maneres de temptacions*, 224-225.

104 Capítulo 204 [142r].

105 «Qui posa lo primer remey general contra tota temptació»: «[...] ve ara a propòsit al·legar ço qui és a la fi del dit psalm, on havem axí: *Clamavit ad me, et ego exaudiam eum cum ipso sum in tribulatione. Eripiam eum et glorificabo eum* (Ps 90, 15). E vol lo Senyor dir axí: Aquell qui serà temptat, crit a mi segurament, car Yo l'exoiré, e ab ell seré en temps que soferrà la temptatió, e·l fortificaré e·l deliuraré, e per la victòria li daré per guardon la mia glòria», *Segon*, capítulo 204 [142r].

adaptación del *De septem tentationibus* reaparecen declarados en los capítulos finales de su segundo volumen del *Crestià*. Por ejemplo, en la exposición sobre la tentación *subita*, Eiximenis ya había señalado que «Lo perill d'aquesta temptatió és tan gran que no ha desastrà al món que persona qui axí caja no faés, per què totz temps deu hom haver les armes appereyllades que Déus nos ha dades contra ella» (133: 40-42), consejo que reitera en el capítulo 211, donde recomienda, como cuarto remedio general contra toda tentación, que «l'hom totz temps estigua sobre si mateix tot sospitós de l'enamich e totz temps ab les armes apperellades».¹⁰⁶

El quinto remedio general, «contrastar-li poderosament al començament e no leixar-la caure axí com damunt és dit»¹⁰⁷ ha sido también enunciado anteriormente, en el capítulo 133: «guardar les oportunitats de caure en casos soptosos, majorment guardar-se d'aquelles oportunitats de caure en casos soptosos qui·t poden induhir o fer caure en aquells peccats en què est pus tost inclinat». (133:43-45).

En el sexto remedio general hallamos más referencias. Porque el tercer remedio del capítulo 138¹⁰⁸ coincide al pie de la letra con el sexto remedio general del capítulo 213:

Lo sisén remey general sí és fugir a tota avinentea d'aquell peccat del qual és hom temptat. Car sàpias per cert que lo demoni pren grans armes a derrocar l'om quant lo pot aportar fins a la avinentea del peccat. E per tal deya aquell sant hom Ysaach abat que qui no fuig a la avinentea del peccat, que quaix per força és tirat a peccat per la mala avinentea. [...] E per tal diu aquell mateix sant abat Ysaach en aquell mateix *Libre de contemplació* que negun no pot haver victòria poderosa de negun peccat de què sia temptat, si donchs primerament no esquivia totes aquelles coses qui·l poden induhir ni aportar ni moura a fer aquell peccat.¹⁰⁹

Es posible espigar algunos fragmentos más de los capítulos 131 al 142 en los finales del *Segon del Crestià*. Entre otros, en el 221, donde Eiximenis expone «als-cuns notables per *informació* dels temptats»¹¹⁰ (la cursiva es mía) y enumera las tentaciones siguientes: «La primera d'aquestes tan terribles spècias de temptacions és duptar en la sancta fe cathòlica» (135: 101-106); «la segona és desesperació de

106 *Segon del Crestià* [147v].

107 *Segon del Crestià* [148r].

108 «Lo terç sí és guardar-se totz temps de totes males avinentes de peccar, majorment de tota avinentea qui puxa lo cor inclinar a negun d'aquells vicis en què l'om és més que més inclinat. E aquest remey pondera e prea molt aquell sant hom Ysach abat en lo libre seu *De contemplació*» (138: 53-56).

109 Folios [148v-149r]. En este capítulo Eiximenis inserta «j. bon conseyll o eximpli» de «Job en lo quatorzén capítol de son libre», un ejemplo oliviano que había descartado en la tentación importuna (capítulo 131), vid. *supra* nota 42.

110 Capítulo 221 [152r-153r].

la misericòrdia de Déu; [...] la quarta sí és inclinació de auçure si mateix» (131: 29-34); «la quinta és no voler demanar conseyll ni creura a negun sinó a si mateix là on molts d'altres qui són savis e tements Déu dupten» (135: 50-53, 139: 45-47, 61-70 y 140: 48-53).¹¹¹ Como aparejo a las sobredichas tentaciones, Eiximenis exhorta una vez más a invocar y recorrer a la ayuda y misericordia de Dios, «dient a Nostro Senyor Déu los següents verses ab devoció (Ps 69,2 y Ps 12, 4-5); e y val sovín senyar-se tot e nomenar lo nom de Jhesús, e dir sovín: *Passió Christi, adjuva me*. E amaguadament ajenollar-se e beneyr lo Senyor, e inclinar lo cap e besar la terra humilment per la sua reverència, e sovín haver en la bocha: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*»,¹¹² repitiendo un consejo similar al que ya había declarado en la tentación *importuna*: «Lo terç remey sí és ab devotió ennomenar aquest nom Jesús, e senyar-se sovín, e invocar ajuda dels mèrits del Salvador, dient: *Passió de Jesuchrist, ajude'm* » (131: 54-56).

Los fragmentos seleccionados de los capítulos finales del *Segon del Crestià* —y más que, sin duda, se hallarán tras la lectura del texto completo— muestran que algunos remedios originales que Eiximenis ha incorporado en su adaptación del *De septem tentationibus* son declarados al final de la obra, donde destaca, sobre todo, la preeminencia otorgada al tratadito oliviano en el primer remedio general, lo que le permite a Eiximenis rendir tributo de nuevo a este opúsculo del maestro franciscano «com tot lo psalm *Qui habitat in adjutorio, Altissimi* perla de diversses temptations, axí com damunt havem larguament tractab».

Es decir, el hecho de que algunos remedios originales insertados en su adaptación del *De septem tentationibus* sean los mismos que presenta como colofón del segundo volumen del *Crestià* —así como la brevísima inclusión de la *Informatio*, al menos en dos ocasiones, y algunos *Remedia contra temptationes spirituales* en varios capítulos del *Segon del Crestià*— evidencia a las claras que Eiximenis ha hecho suyo este opúsculo oliviano (y otros),¹¹³ al reunir, en los capítulos 131 al

111 Este estudio se centra únicamente en los capítulos 131-142 del *Segon del Crestià*, aunque se señalen algunos fragmentos finales del libro (vid. *supra* nota 39).

112 *Angelus* (Io 1, 14). Capítulo 221 [152v]. A continuación propone, en este mismo capítulo, que el lector «recorregua a les armes christianas» (fe, esperanza, paciencia y humildad). Este capítulo finaliza con un breve fragmento en el que Eiximenis exhorta a recobrar «la devoció perduda com a armes sobiranes contra tota temptació, e axí mateix per tal quant aquella és qui ns lliga ab Déu e ns fa totz fervents e forts», y que contiene un brevísimo compendio de las razones de otro opúsculo oliviano y que Eiximenis cita de coro: la *Informatio Petri Iohannis*, que edito en el Apéndice III (texto 3). Vid. Carmen CLAUSELL NÁCHER, «Breve noticia de los opúsculos ascéticos de Peire Oliu OFM. en la obra de Francesc Eiximenis OFM: La *Informatio Petri Iohannis*» (de próxima aparición).

113 Dos menciones de la *Informatio* se hallan en los capítulos 221 y 228, vid. Apéndice III, texto 3. Los *Remedia* olivianos aparecen, *grosso modo*, en los capítulos 47, 54 a 57, 61 y 70 al 73 del *Segon del Crestià*. En el 47, Eiximenis presenta algunos *Remedia* (no todos ni ordenados): «Per què nota açí

142 de su *Segon del Crestià*, las doctrinas del *honorable* Olieu con las de su propia pluma. El resultado de la adaptación eiximeniana del *De septem tentationibus* es, pues, un texto «nou i distint, on, tanmateix, detectem l'empremta dels vells models que li serviren d'estímul, que són les columnes sobre les quals descansa bona part de la nova construcció».¹¹⁴

APÉNDICE I

La traducción catalana del *Tractatulus de septem tentationibus* de Peire Olieu ocupa los folios 160r-165v del manuscrito misceláneo N.I.16 de la Biblioteca del Real Monasterio de El Escorial.¹¹⁵ Ni en esta —tampoco en los *Remey[s] contra algunes temptacions qui deuen ésser esperituals en lo temps de Antechrist* que se hallan a continuación [165v-168r]— aparece consignado el nombre de su autor, por-

bon document per hom contemplatiu, e és que...» [41v] y, en este mismo capítulo, censura a quienes afirman tener visiones «axí com fan los nostros pseudos-prophetas d'aquest temps» [42r]. En el capítulo 54 revela un episodio —«segons que lo religiós aquell puy dix a mi»—, acaecido en Italia, de cómo «fon vençut per lo demoni una vegada .j. mesquí de religiós qui stava en .j. famós munt de Ytàlia, al qual apperech lo dyable e li donà a entendre com Nostre Senyor Déu l'amave tant que, per amor d'ell, perdonava a la mare qui era en purgatori, e faria e diria per ell axí e axí grans coses, segons que lo religiós aquell puy dix a mi. E com lo temptat aquest fos interrogat per los altres frares religiosos qui staven en aquell sant loch de la manera d'aquesta visió, él responia ab tanta supèrbia que paria demoni, per la qual cosa los altres, e après ell mateix, conegueren que la apparició era stada dyabòlica, e agueren-ne grans senyals ultra lo demunt dit, car moltes coses dix lavors lo mesquí de frare aquell que li havia dites lo demoni, qui totes foren falsses a huyll de quants hi eren» [46v]. Por último, en los capítulos 70 a 73, enumera diez *documentos* para «contrastar al diablo conseyllant-nos vanitats e falsses prophecias» etc. No adapta tampoco *ad verbum* este tratadito oliviano de los *Remedia*, vid. Carmen CLAUSELL, «Breve noticia sobre la influencia de Peire Olieu OFM en la obra de Francesc Eiximenis OFM: los *Remedia contra temptationes spirituales*» (de próxima aparición).

114 Vid. HAUF, «Eiximenis, Joan de Salisbury», 261.

115 Ha sido estudiado parcialmente por Sebastià Janeras y Joan Requesens. Vid. Sebastià JANERAS, «Isaac de Nínive, font de Francesc Eiximenis», *Revista Catalana de Teologia* 35 (2010): 387-396; JANERAS, «Una curiositat de traducció en el *De contemptu mundi* d'Isaac de Nínive», *Revista Catalana de Teologia* 32 (2007): 331-338. Y Joan REQUESENS I PIQUER, «Hug de Balma (s. XIII) en català (s. XV): la seva *Theologia Mystica* en el *Tractat de Contemplació* de Francesc Eiximenis i edició del pròleg traduït», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 26 (2007): 569-615.

Este manuscrito perteneció a Gaspar Guzmán de Olivares, III Conde-duque de Olivares y, con anterioridad, probablemente a la Reina de Aragón, María de Castilla, vid. Sebastià JANERAS: «El manuscrit procedeix de la biblioteca del Comte-Duc d'Olivares i segurament abans havia format part de la biblioteca de la reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim», citado en «Una curiositat», 333 (nota 7). La semblanza de la Reina, vid. Vicente ÁLVAREZ PALENZUELA, «María de Castilla», en REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Diccionario Biográfico electrónico*, <http://dbe.rah.es/>.

que, de acuerdo con Michele Lodone, la reprobación del maestro franciscano por el papa Juan XXII, «made prudent to omit his name». ¹¹⁶

Este códice, copiado en la primera mitad del siglo xv, fue catalogado por el Bto. Julián Zarco Cuevas¹¹⁷ y Pere Bohigas.¹¹⁸ Más recientemente, Joan Requesens ha estudiado con detalle la traducción catalana de la *Theologia Mystica* del cartujo Hugo de Balma —que comprende los folios 101v-160r—¹¹⁹ y que es una de las fuentes de inspiración de algunos capítulos comunes de la *Scala Dei* y el *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis, como reveló el P. Andrés Ivars.¹²⁰

116 Vid. LODONE, «Eschatology», 293.

117 Bto. Julián ZARCO CUEVAS, «Catálogo de los manuscritos catalanes, valencianos, gallegos y portugueses de la Biblioteca de El Escorial», *Boletín de la Real Academia de la Historia* 99 (1931): 117 (nº 116).

118 Pere BOHIGAS, «Petita contribució a l'inventari d'obres catalanes de pietat popular anteriors al segle XIX», *Analecta Sacra Tarraconensia* 28 (1955): 365 (nº 92). Ha sido descrito también en *Philobiblon*, dir. por Charles FAULHABER (BITECA manid 1415: texid 2504), https://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/search_en.html.

119 En lo referente a la materialidad lingüística del códice, Requesens distingue la existencia de al menos dos copistas: el segundo «ha interliniat lletres i algun mot sobre el text primitiu», esto es, «un lector més modern esmena la morfologia (per raó fonètica) i també la diguem-ne impròpiament ortografia». Destaca, por ejemplo, que en el manuscrito se observa la «confusió en l'escriptura del fonema vocàlic neutre que a final de mot a voltes és una ,e‘ tot i ésser de gènere femení», que ha sido corregida «tot afegint una ratlleta per deixar gargotejada la ,a‘», vid. REQUESENS, «Hug de Balma», 592. También señala que el copista del códice primitivo «és més medieval que l'esmenador», por el olvido de unas erres «en mots aguts... que aquell no va escriure i aquest afegeix entre ratlles. Igualment en l'oblivió del fonema sibil·lant entre sons vocàlics», vid. *ibidem*, 593.

120 «Eiximénez toma algo del *De triplici via* de San Buenaventura, sin citarle; plagia en mayor escala la *Mystica theologia* de Hugo de Balma, que tampoco cita, y se aprovecha del *De gratia contemplationis* o *Benjamin maior* de Ricardo de San Víctor, citado. Los tratados más citados son el *De mystica theologia* y el *De divinibus nominibus* del pseudo-Areopagita, pero todas las citas lo fueron a partir de la *Mystica theologia* —no citada— de Hugo de Balma». Vid. Andrés IVARS, «Franciscanismo de la reina de Aragón doña María de Luna (1396-1406)», *Archivo Ibero-Americano* 36 (1933b): 422.

*Açí comensen .vij. maneres de temptacions.*¹²¹

Açò són .vij. maneres de temptacions que hom deu saber. Diu Job, en lo primer capítol:¹²² En .vj. tribulacions te deliuraré e en la .vij. mal no t
5 tocaré.¹²³ Car [a] tot savi qui vol esquivar perills pertany saber les maneres de les temptacions. Hom deu saber que, sagon Ricart e sant Bernat, .vij. són les maneres de temptacions.

La primera temptació és dita importuna; la .ij.^a, duptosa; la .ii.^a, soptosa; la .iii.^a, amegada; la .v.^a, violent;¹²⁴ la .vj.^a, fraudulent; la .vij.^a,
10 perplexa.

Per què deu hom saber que temptació importuna és aquella qui continuament de tota part combat e jamés no cessa de temptar.

Ítem, duptosa és aquella qui met dupte en l'entaniment de la persona e l ret escur.

15 Ítem, soptosa és aquella qui ven devant tot juý e ajuda a rahó.

Ítem, amagada és aquella com traspassa conseyll d'enteniment e tostemps mena hom per tenebras de ignorància.

Ítem, violenta és aquella que és sobra les forces de la ànima e les li tol e talla.

20 Ítem, fraudulentia és que ret l'esperit sens devoció.

Ítem, perplexa és que per diverses maneres ensemps tempta.

Aquestes .vij. maneres de temptacions, sots le manera devant dita, dóna a entendra lo psalmista en lo.¹²⁵ xc. psalm, qui comensa: *Qui abitat in adjutorio etc.*¹²⁶

25 La primera, donchs, temptació, ço és, importuna, demostra lo psalmista, estretament e subtil, con diu: *Scuto circumdabit te veritas ejus*,¹²⁷ ço és, que

121 El ms. 1444 de la Biblioteca Oliveriana de Pesaro (P), no contiene rúbrica del título [159r], tampoco el de Volterra (V) [111v].

122 job ij^o P job v^o V.

123 Iob 5,19.

124 Está documentada la forma antigua del femenino como adjetivo de una única terminación. Vid. Antoni Maria ALCOVER y Francesc de Borja MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 vols. (Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1988), (s.v. 'violent'). <https://dcvb.iec.cat/>.

125 lo *supra lineam*.

126 Ps 90,1. Ni la traducción catalana ni la adaptación eiximeniana contienen las siete advertencias preliminares del texto latino de Volterra: *Primo est praenotandum...* [112r-113r], que también se hallan en el manuscrito U. V. 5 de la Biblioteca Comunale de Siena: «En primer lugar, sin embargo, antes de que expliquemos dichas tentaciones, hemos de hacer siete advertencias», vid. MARTÍNEZ RUIZ, *Opúsculos...*, 152.

127 Ps 90,5.

la veritat de Jesuchrist cobra hom axí com scut, donchs açí demostra subtil manera de temptar.

Dit és donchs¹²⁸ demunt la manera de importuna temptació, ço és, que
 30 continuament de cascuna part combat o tempta e no jaquex¹²⁹ posar ne cessa. Emperò aquesta temptació demunt dita, en la presència de la cosa de la qual és temptat agüa¹³⁰ la concupiscència, e n la absència es representa per memòria a l'esperit, en aytal manera ella turmenta continuament aquell qui és temptat d'aytal temptació. E aquestes coses vol dir lo psalmista con diu
 35 *scuto*, quaix qui digua que emportuna temptació de tota part e continuament s'esforsa de temptar. E axí és de necessitat aquell escut de veritat, ço és, de la gràcia de Déu¹³¹ que¹³² sinya e defena l'esperit e l'entaniment de l'hom. E açò matex dóna a entendre Job con diu: *Lapides excavant aque et paulatim alivore* [sic] [160v] *terre consumitur*.¹³³ Quax que diga que, axí com les
 40 aygües de la pluya laven les pedres e les sotscaven, emperò los decorriments ne les abundàncies de les aygües no desguasten la terra per fortalea, mas per assiduÿtat e continuació.

Enaxí matex, importuna temptació no sobre¹³⁴ nagun de peccat per violència ne per fortalea, mas per faxuga continuació e per batalla, per què lo
 45 psalmista diu: Combatent m'ha treballat mon enamich, e no és meravella cor tot jorn me daven batalles.¹³⁵ Adonchs treballe en¹³⁶ hom l'enamich de die, quant per forsa consella e enduu en hom lo mal¹³⁷ manifest; de nit, quant fa ha hom fer mal ameguat.

He naturalment és semblant a febra contínua, cor continuament
 50 turmenta. Encara és semblant a le puu¹³⁸ e a la mosca, les quals anugen l'ome no pas per forsa, mas per prexevolament.¹³⁹

128 *post* donchs *tachado* nchs

129 'jaquir': deixar, *DCVB*.

130 'aguar': fer més agut, *DCVB*.

131 «ço és, de la gràcia de Déu» no se halla en los mss. *PV*. Quizás pudiera ser una adición de la traducción catalana. Nótese que señalo la probabilidad, pues no existe una edición crítica del opúsculo latino.

132 que *s.l.*

133 Iob 14,19.

134 'sobrar': vèncer, guanyar, *DCVB*.

135 Ps 55,3.

136 en *s.l.*

137 lo mal *s.l.*

138 'puu': puça, *DCVB*.

139 'prexevol': importunitat, insistència, *DCVB*.

Encara, figuralment, a la sogra de Simon, per què havia gran febra, sasons que és dit en lo quart capítol de sant Luch.¹⁴⁰ Donchs, aquell qui és temptat d'eytal temptació és semblant a aquell que ha febra o a aquells los
55 quals les mosques e les puus no lexen reposar. Manifest és, donchs, que la manera d'aytal temptació és perillosa, car continuament contrasta.

E eximpli sasons que és escrit d'aquesta temptació, sasons sant Gragori, havem en Salamó, qui tant fortment per contínua habundància de riquesas e de dalits e de pau temporal e de prosperitat fo guastat e quaix consumat e
60 desnaturat de tant gran forsa entrò que fou caüt en gran pregonesa de peccats carnals, e encara més de ydolatria.

Per lo perill d'eytal temptació, sasons Ricart, és que la ànima per assiduÿtat de batalla d'aquesta temptació no sia enujada e no sia sobrada e que no consenta a peccat. E enaxí com per l'anug de la mosca a veguades
65 l'ome ve en impaciència, donchs tin¹⁴¹ fort en aytal perill.¹⁴²

Lo ramey pot ésser donat en .iiij. maneras. Lo primer, cor basta sola conaxensa de veritat, pus que la vertut de la rahó o de l'enteniment sobrepuya la fortaleza¹⁴³ de la temptació, en figura de la qual cosa Jesu-christ guarí la sogra de Simon solament cor fêu manament a la febra. En la
70 qual cosa nos és mostrat que baste en aytal cas la cominació de la rahó, e·n aquesta manera posa lo psalmista con diu: *Scuto circumdabit te veritas eius etc.*

Lo sagon ramey pot ésser sovén confessar e regonéxer lo perill d'eytal temptació. E per aytal manera lo baró sant Francesch la sobrava,¹⁴⁴ sasons
75 que diu en la sua *Vida*, que a penes o quaix en naguna guisa no sofaria les mosques d'eytals temptacions, ço és, les sagetes de la ànima.¹⁴⁵

Lo .iiij. remey és de tot en tot esquivar ociositat, e contínua exercitació de obres virtuosas, cor adonchs a la ànima no li leu vegar a cogitar vanitats.

La .ij. temptació, ço és, duptosa, clarament dóna a enten-[161r]-dra lo
80 psalmista con diu: *Non timebis a timore nocturno*,¹⁴⁶ ço és, no·t tembràs de la temor de nits. Cor de nits més se tem hom de arrar [sic] e que no caye en qualsque perills, cor a vegades les carreres detràs aperexen e semblen tortes; e per lo contrari, les tortes, dretes; e les roques e·ls arbres semblen anemichs,

140 Lc 4,38-39.

141 'tin': tenir, *DCVB*.

142 donchs tin fort en aytal perill *om. PV*

143 -s- *s.l.*

144 'sobrar': éser superior, guanyar, avantatjar, vèncer, *DCVB*.

145 ço és, les sagetes de la ànima *om. PV*.

146 Ps 90,5.

e·ls anemichs a veguades arbres; les ombres dels arbres semblan aguayts de
 85 bèsties salvatges. E enaxí sovín se tem hom là hon no calria haver paor, e
 s'assegura là hon hom deuria tembra. E per aquesta rahó aquesta temptació,
 qui és dita duptosa, nos dóna a conéixer lo psalmista sots semblansa de temor
 nocturnal. En la qual cosa assats declaradament dóna a conéixer la manera
 d'aquesta temptació, cor tostemps ret lo coratge de l'hom paoruch e duptós,
 90 tremolant e no ferm, cor fa novelles coses comensar, e desemperar ço que
 havia comensat, e finalment jequir totes coses no acabades. Per què diu lo
 psalmista: *Erraverunt in solitudine viam abitaculi non invenerunt*,¹⁴⁷ ço és,
 que ells arraren en lo desert e no atrobaren carrera de habitació. Ítem, diu
 Job: *Cogitaciones mee varie succedunt et mens mea per diversa rapitur*,¹⁴⁸
 95 ço és, les mies cogitacions en diverses maneres se meten en mi e el meu
 enteniment s'escampa per diverses pertides. Sobre açò diu Ricart: Adonchs
 l'enteniment se'n va per diverses pertides de l'hom, quant com ell deya tenir
 sertament de cascuna cosa, axí com ignorant varieja per diverses entencions.

E per semblansa natural és comperada a hom rancajant, que tostemps fa
 100 l'ome crocejar,¹⁴⁹ adés dessà adés dellà l'om se gita, e adés s'adresa adés
 s'enclina. Encara aytal hom axí duptós és semblant a la can[y]a, la qual
 s'enclina a qualque part lo vent la mena, e al jonch qui està en l'aygua, qui
 continuament és menat per l'aygua corrent. Enaxí home duptós jamés no està
 en ferm propòsit ne·s ferma en alguna bona obra.

Ítem, és figurat a l'hom rancajant, lo qual se lig als Fets dels apòstols
 que sant Pere senà.¹⁵⁰ Cor mena l'om a altres diverses sentències cor molts
 ne són vuy qui són d'eytal natura que ço que vuy los plau, l'endemà lus
 desplau. E allò que molt de temps han desiyat, per aquí matex o han en
 fàstig, e desigen ço que no han en continent, e tostemps han en fàstig ço
 110 que han, tostemps passen d'obre en obra. E axí com és dit, tot ho jaquexen
 comensat.

E d'açò és eximpli Feraó, qui adés licenciava lo poble que se n'anàs e
 puys, mantinent, ell ho revocava. E axí matex lo poble¹⁵¹ de Israel, qui
 sagons que·s lig, adés havia en volentat d'enar o de tornar en la terra de
 115 promisió, e adés de tornar en Egipta o en la captivitat en què havien stat.

147 Ps 106,4.

148 Iob 20,2.

149 claudicanti que semper facit hominem vacillare *V* [115r] || «crocejar» no apareix inventariada en el *DCVB*.

150 Act 3,1-10.

151 po- *add. al margen*

Ítem sant Paul [sic],¹⁵² al qual estech dit: Hom de poque fe, de què has duptat?¹⁵³ Ell poch¹⁵⁴ ésser dit exim-[161v]-pli d'eytal temptació. Donchs en açò és pus perillosa que en aquella qui va devant, cor l'enteniment speritual sa ret pus sagur al ben quant allò que verament és bé és duptat que sie ben.

- 120 Axí matex s'enclina pus tost a mal quant allò qui verament és mal hom no sap que sia mal.

Lo remey és conseyll que tot ranquejant e tremolant¹⁵⁵ sia endressat e confermat per certenitat de veritat per lo lum de la gràcia de Déu a ell ensenyant. A·l [sic] lum de veritat pot aconsaguir per conseyll d'òmens

- 125 savis, per sciència d'escriptures, per aximplis dels sants.

En figura de la qual cosa lo rancayós que sant Pere senà en nom de Jesuchrist, sola vertut de Christ val a ostar¹⁵⁶ tots duptes. Encara més s'i mostra que los malalts deuen e poden ésser alunyats d'aytals duptes per los prelatz figurats en sant Pere, e per los contemplatius representen sant Johan.

- 130 La .iiij^a. temptació és soptosa. Breument e clara dóna a entendre en ço que·s lig en lo psalmista con diu: *A sagita volante*.¹⁵⁷ Sageta, com de la balesta o de l'arch escapa axí soptosament sol ésser enviada, que a aquell a qui és enviada o tremesa a penes li pot haver perat l'escut o ésser desat. Donchs per ço la manera d'aquesta temptació qui és appellada soptosa és
- 135 comperada a sageta volant, cor soptosament entre dins en la ànima, que nagon conseyll ne juý ne ajuda d'om no y veu on sa saguex. *Velociores fuerunt persecutores mei*.¹⁵⁸ Ídem, *temptaciones aquilis celi et sublimius especulacionibus quibus posset temptacio derari* [sic].¹⁵⁹ Donchs àguila axí avalla abrivadament, que la presa que vol pendra no·s pot ameguar. E per ço
- 140 diu lo psalmista: *Preocupaverunt me laquei mortis*,¹⁶⁰ so és, los laces de la mort m'an soptat. E·n altre loch hi posa rahó, açò és, cor cuytaren-me en lo dia de la aflecció.¹⁶¹

E pot ésser comperada naturalment a .i. serp qui à nom basilisch, qui sol ab la vista soptosament auciu. Encara ha .i. malaltia qui és appellada

- 145 empilent, qui soptosament guasta aquell qui la sofer.

152 petrus V.

153 Mt 14,31.

154 'poder', *DCVB*.

155 claudicans et titubans *PV*.

156 'ostar': llevar, fer que se'n vagi, *DCVB*.

157 -te s./ || Ps 90,6.

158 Lam 4,19.

159 declinari.

160 Ps 17,6.

161 Ps 17,19.

E encara pot ésser figurada al lunàtich de què parla l'Avengeli,¹⁶² la qual malaltia¹⁶³ esdevenidora va¹⁶⁴ en qualque loch que-ll trobàs en terra, o sovén en aygua, o sovén en foch lo matia. Per aygua, entin peccat carnal; per foch, averícia, ira [o]¹⁶⁵ enveya, cor aquestes coses soptosament enderroquen, 150 sasons que apar per aximplis.

Eximplis són molts en l'Escriptura. D'açò pròpiament as aximpli en David, qui soptosament caech a esguart d'una fembra. E quant oyí [sic] lo respot de Nabal, soptosament se moch en ira e volch fer homey. Per què, sasons sant Augustí en lo libra *De monsonegua*, pot dir: *Turbatus est a* 155 *furore oculus meus*.¹⁶⁶ Lo meu vuyll [sic] s'és torbat de la furor. Encare Esaú, com hac fam, soptosament vené la sua aratat; encare Lot, qui per paor, soptosament abandonà ses filles a [162r] peccat. Lo seu perill se manifesta, cor sasons Ricart, enaxí soptosament enduray a mal l'enteniment que no reeb remey de nagon conseyll.

160 Emperò dues maneres hi à de ramey. Lo primer, sasons Ricart, enaxí: ço que soptosament no podem esquivar que o delescam soptosament per satisfacció, ço és, quant aurem peccat;¹⁶⁷ e si soptosament peccam, soptosament nos penidam e satisfassam.

Lo .ii. remey és que siam apperellats e vetlans e axí no porem ésser 165 enguanats ne sobrats ne desermats. Sasons sant Encelm: Fort disposició obre soptosament.

La .iiij^a. temptacion [sic], ço és, ameguada, la qual escuraex l'uyl de l'entaniment sasons que-s saguex dóna a entendra lo psalmista con diu: *A negocio perambulante in tenebris etc*,¹⁶⁸ ço és, que Déus te defena de mal 170 amagat. Sobre la qual cosa diu Ricart: Veges, diu ell, ab tant covinent semblansa aquesta temptació qui és dita amegada se dóna a conéxer, la qual tostemps se cobra de ignorància de tenebres, per la qual rahon no discreta, nèscia e ignorant és despullade¹⁶⁹ de ses vertuts ans que-s despert, enaxí se'n va finalment entrò a la perfin de tot lo cors d'aquesta vida tenabrosa. Per 175 què-s manifesta que la manera d'aquesta temptació és encegadora, viciosa e amaguada. Per què Job deya, tement aquestes coses: Senyor, demostre'm

162 Mt 17,14ss.

163 la qual la malaltia [161v].

164 *post va add. na supra lineam*.

165 seu.

166 Ps 6,8.

167 'ço és, quant aurem peccat' om. P [159v] V [116v].

168 Ps 90,6.

169 -de *add. al margen*

mes iniquitats e·ls meus peccats e·ls meus defalliments.¹⁷⁰ Donchs, si aquell lo qual la sua consciència no podie rependra de negun altre peccat en tota la sua vida se temia de iniquitats e de vicis, manifest és quant temia aquesta
180 amaguada e tenabrosa temptació. Açò matex deya sant Paul quant deya : Jo no sé que ma consciència m'ecús, mas gens per açò jo no·m tench segur.¹⁷¹ E Davit diu: Senyor, delex mos peccats e perdone'm los estranys. Encara més: Senyor, no·t remembren los peccats de la mia joventut.¹⁷² Donchs, pense't si aquests qui eren tant sants hòmens, enaxí han¹⁷³ temudes
185 aquestes temptacions e aquests mals, quant los devem tembra los hòmens no fermes e mesquins.

Semblantment e natural, pot hom açò véser¹⁷⁴ en segadat corporal, que tol la vista dels uylls e amaga les ballesas de les coses. Encara en la serpent, qui contínuament habite en les ombres; e en aquestes maneres de cassar e de
190 pescar qui·s fan en tenebras.

Encara, sagon Ricart, té figura del cech de l'Avengeli, lo qual ceya prop la carrera per enteniment de devoció, no pas que la veyés per il·luminament de discreció.

Diverses aximplis són donats en les Scriptures. Primerament, Ezetxies
195 diu:¹⁷⁵ †††† per amegat o assí manifest mal de son cor, no proceya que·ls seus tresors mostràs al rey de Babilònia.¹⁷⁶ L'Escriptura mostra'n matèria de [162v] promissió de Déu, no deixa que aquesta temptació sostench Déus per sovenir a ell que les coses amegades del seu cor fossen manifestades. Aquesta temptació hac sant¹⁷⁷ Pere volent servir les coses de la Lig vella.

200 E emperò, hom deu saber que alcunes veguades se amagua la multitut dels mals per alonguament dels juýs de Déu, axí com en lo temps de Loth s'esdevench aquella generació que perí. E encara més l'estermini dels juheus fet per los romans, e a la ciutat de Jerusalem e a la terra per què Jesuchrist plorà sobra aquella dix que molts mals eren amaguats als seus uylls, sagon
205 que diu lo savi, car tost contra los mals era mal juý asdevenidor.

Lo sagon és que la multitut de la prosperitat se amagua en la habundància dels béns temporals. Per ço diu Moysès en *Deuterono-*

170 Iob 13,23.

171 I Cor 4,4.

172 Ps 24,7.

173 han *s.l.*

174 'véser': veure, *DCVB*.

175 Primo Ezechias: Ubi enim ex occulto *V*.

176 4 Reg 20,12ss.

177 *post* sant *tachado* paul

mij: Engreixat s'és lo meu amat, e ha gitats sos peus atràs;¹⁷⁸ engraxat e acarnissat¹⁷⁹ e axelsat.¹⁸⁰ E Ysaïes diu: *Cognovit bos possessorem suum* etc,¹⁸¹ so és, que-l bou coneix lo seu posseïdor. Totes les altres bèsties per beneficis, ço és, per alguns béns que hom los fa, tornen manses, mas los corses dels hòmens tornen durs.

La .iiij^a. rahon de amaguadement poguera ésser pal·liament o aperensa d'algun bé. E axí fo en sant Pere, cor com ell pensàs fer alcun fruyt en la sua gent per observació de les coses de la Lig, no pensava l'escàndol de les gents ne l'escampament de veritat. Breument, ayals són tots aquells dels quals és dit cechs són e manadós de cechs. Encara qui beven¹⁸² lo camell e colen lo vi e tallen-lo,¹⁸³ per què a tots pot ésser dit sí sechs, ço és, si vosaltres entenéssets ésser sechs e us coneguéssets per ayals no aguérrets peccat, cor

aguérrets cregut e consantit a veritat.

Lo perill d'aquesta temptació se manifesta cor en açò és pus perillosa que no és la soptosa. Cor aquell mal que hom no conex no-l pot hom esquivar, ne ramey donar ne rameyl aperellar.

Sagons Ricart lo seu ramey és cridar ab lo sech qui seu prop la carrera dient: Ayes mercé de mi, fill de David.¹⁸⁴ Nota, emperò, que aquell seya prop Jericó. E Gericó en nostre lenguatge significa l'estament d'aquesta vida tenebrosa, la via és la sancta Escriptura. Donchs aquell qui-s sent posat en tenebras de ignorància e per ço desige venir al studi de les sanctes Scriptures per tal que aquí trop Jesuchrist, lum divinal, aytal ha remey d'aquesta temptació. Per ço diu David: Senyor, il·lumina la tua faç sobre lo teu servidor.¹⁸⁵ Encara: Senyor, il·lumina les mies tenebras.¹⁸⁶ Encara: Senyor, no-t ramembran los peccats de la mia joventut ne les mies ignoràncies.¹⁸⁷

178 etras: *la e- tachada con un trazo posterior que escribe atras*

179 'acarnissar' en el *DCVB* apareix inventariada con los significados de 'obrar molt cruelment' o 'entregar-se a la concupiscència'.

180 Deut 32,15 (*Incrassatus est dilectus, et recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus*). El ms. *V* lee la cita de la Vulgata.

181 Is 1,3.

182 'beure': tragar, *DCVB*.

183 Mt 23,24 (*Duces caeci, excolantes culicem, camelum autem glutientes*). El manuscrito *V* lee *camelum devorant et culicem excolant* [118r]. Durante el proceso de transmisión textual del opúsculo (en latín o en romance), un copista modificó «*excolantes culicem*» y ofreció una interpretación de la pericopa bíblica, explicando el proceso de elaboración del vino: «colen lo vi e tallen-lo» ('tallar': fer més clar, menys dens o viscos un líquid, *DCVB*).

184 Mc 10,46-52.

185 Ps 66,2.

186 Ps 17,29.

187 Ps 24,7.

- La .v^a. temptació, ço¹⁸⁸ és, [163r] violència, dóna a entendra sasons que·s saguex breument e sufficient, con diu *ab incursu*.¹⁸⁹ Sobre açò diu
- 235 Ricart: Qual és aquell tant orb qui no s'esforça tostemps més fugir a son enamich que axir-li a carrera? Si, donchs, no·s confia en sa gran fortaleza o que aye bona companyia o engin d'armes, e finalment que conegua haver victòria? Donchs com lo contrast e la fort mescla dels enamichs és prop, emperò amor d'açò en lo primer venir de la batalla és donat a entendra la
- 240 manera de la fort temptació, axí com aquell qui és de fort nombra e sobrer e espahordin los altres. Per què Job diu: *Quasi rupta muro scilicet virtus et aperta janua scilicet voluntatis per consensum irruerunt super me et ad meas miseras devoluti sunt*;¹⁹⁰ *scilicet qui me destitutum viribus et spoliatum [virtutibus]*¹⁹¹ *relinquerunt*. Quaix que digua Job: Enaxí són venguts
- 245 fallonament sobre mi, romput per poch lo mur de vertut o oberta la porta, ço és, de voluntat per consentiment a les mies misèries se són girats aquells, ço és, qui m'an desemperat e despullat de vertuts¹⁹² e desemperat de forces. Encare diu lo psalmista: *Vim faciebant et qui querebant animam meam*,¹⁹³ ço és, aquells qui volien la mia ànima me volien forsar.
- 250 Naturalment pot ésser rassemblant a .i. munt de roques o a roques de ferra o a pessa de plom, les quals aucien soptament [sic] hom per forsa de vents, los quals caen soptosament sobre .iiij. angles de la casa e opremen los fills de Job.
- Encare, sasons figural semblansa o literal ensemps, al paralítich de
- 255 l'Avengeli. Cor, sasons Ricart, aquell qui d'eytal temptació és temptat, ten forma o manera del dit paralítich. Cor la malaltia d'aquesta temptació no saguex o no jaquex naguna forsa ne naguna vertut a l'hom, ans encare lo turmenta que en neguna manera no·s pot dressar, ne com sia dressat dels altres, estar en son degut estament.
- 260 Eximpli sa manifestà d'açò en Aaron, qui per por del poble féu .i. vadell que tenie per déu. Ítem, en sant Pere, qui per pahor de la mort, espaventat, neguà Jesuchrist. Ítem en Saül rey, que com fos en alcuna necessitat, demanà de conseyll .i. devinadora. La rahó, sasons sant Augustí e sant Greguori, per què Déus sostén aytal temptació venir és per tal cor aquell qui no ha volgut

188 ço *add. al margen*

189 Ps 90,6.

190 Iob 30,14.

191 *virtutibus PV*.

192 desemperat e despullat de vertuts e desemperat e despullat de vertuts [sic]

193 Ps 37,12.

265 esquivar los menors peccats, com ell ho pogués fer, que com se'n volia star, que no ho pogué [163v] fer.

Ítem, Ricart diu que aquell no és escusat als peccats que fa posar remey que y vuyla contrestar. Cor aytal violència, ço és, de temptació, ven per custuma de peccat, per ço és menifest lo perill, car no tant solament
270 violentment sobra o tempta, sasons que és dit, ans leument per les rahons demunt dites és manifest que nagon no és escusat. On Ricart diu: Quant és perillosa cosa en aquell perill caer¹⁹⁴ per antiqua custuma de peccat, del qual no pot ne ix solament lo peu trer,¹⁹⁵ posat que o vulla.

Lo ramey, sasons Ricart, és ajuda de oració, per ço diu ell enaxí:
275 Aquells ja senten sí ésser nefrats de fort delectació, la qual conexen ésser perillosa a ells de soferir, tantost correguen a ajuda d'oració e demanen ajuda de Déu, que en perill d'aytal temptació no esdevenguen ne cajan en consentiment.

La .vj^a., ço és, fraudulenta, la qual engana l'entaniment e'l ret bastial,
280 enaxí fortment dóna [a] entendra lo dit psalmista con diu: *A demonio meridiano*,¹⁹⁶ ço és, a demoni de mig jorn, cor en lo mig jorn és lo sol pus calt e pus bullent. Per la claredat, tu entin discreció; per la fervor, devoció. Donchs adonchs [sic] és hom temptat del demoni de mig jorn quant fa fer algun mal o algun greu peccat en semblansa de gran discreció e de fervent
285 devoció. La ànima és instruïda e li és viyares que aclò¹⁹⁷ qui és molt iniqua cosa e enujosa sia molt discreta e distincta e justa. Breument creu que tot sia de Déu aclò qui vertaderament del tot és del diable. Per què diu Salemo: Alguna via és que sembla a hom bona e dreita, de la qual la fin mena hom a mort.¹⁹⁸ Sobre la qual cosa diu Ricart: Deman-te qual cosa és més freudo-
290 lent ne pus bauciosa¹⁹⁹ que guanyar dempnació dellà hon hom espera haver salvació. Donchs manifest és que la manera de temptar qui s'apella

194 'caer': caure, *DCVB*.

195 'trer': treure, *DCVB*.

196 Ps 90,6.

197 'aclò': allò, *DCVB*: «En el mateix text, de les *Vides de Sants* rosselloneses (segle XIII), apareix diverses vegades aquesta forma de demostratiu neutre, aclò, no documentada en altre text conegut fins avui», s.v. 'aclò'.

198 Prov 14,12.

199 Voz no inventariada en el *DCVB*. Traduce la latina 'formidolosius' *P* [160r] *V* [120r]. Es un adjectiu provençal que significa 'enganyoso/-a', vid. François Just Marie RAYNOUARD, *Lexique roman ou Dictionnaire de la langue des troubadors* (Silvestre Librairie: París, 1884), s.v. 'baucios'. Vid. Simon Jude HONNORAT, *Dictionnaire provençal-français ou Dictionnaire de la langue d'oc ancienne et moderne, suivi d'un vocabulaire français-provençal* (Digne: Repos, 1846).

- fraudent és molt enguanable, capitós e freudatiu.²⁰⁰ Donchs si és folla cosa aver vanaglòria en los béns propis e en les gràcies que Déu dóna a algun, quant és major fetuïtat gloriajar-sa en males obres. Sagon que diu Ricart:
- 295 Axí com alguns qui-s gloriegen con han fet mal e s'axalsen en recomptar lus mals per aperensa d'algunes coses, donchs aquesta temptació fa aperer que fel sia mel, lum tanebras o cosa tenabrosa, e cosa amergosa sia dolça, e dols amergós. Sagon que diu Isaïas: Mal a vosaltres qui deits [sic]²⁰¹ mal per ben e ben per mal, e fets de lum tenebras e de tenebras lum.²⁰²
- 300 Aquesta [164r] temptació pot ésser figurada per l'endemoniat sort e mut, cor sagon Ricart, mut lo fa en tant que no vuyla conéxer son peccat; e fa-lo sort, cor menysprea aquell qui l'amonesta e no-l vol oyr, sagon la rahan qui dita és. Cor totes coses creu fer justament e discreta. Aquests són aquells qui la lur justícia volens ordinar, no volen ésser sotmeses a le ley de
- 305 Déu e jatsia que ajen zel, no és sagon Déu.
- E d'açò són molts aximplis en les Escripures. Primerament, en sant Paul, qui en semblansa de gran discreció e de bon zel hera viyares quant persagua e deguastave la esgleya de Déu. D'aquests semblants n'i avia molts, ço és, que cuyden fer gran sacrifici a Déu con escandelitzan los bons,
- 310 e açò per malícia, axí com los fariseus contra Jesuchrist e·ls apòstols; e·ls falçes apòstols contra sant Paul e els seus dexebls, e los falçes profetes contra los bons. E aquesta temptació corra univ[er]salment en tots los temps perilloses e de moltes tribulacions, majorment dels temps finals, e majorment deu combatra e temptar en lo temps d'Antichrist.
- 315 Lo seu²⁰³ perill se manifesta cor haurà son entaniment ple d'error e de falsedat e argullós en tots mals sagur e sens vergonya. Per què diu Ricart que aquesta temptació, ço és, fraudulent, si dretament és esguardada és pus perillosa de les altres. En la temptació soptosa e violenta havem vergonya e dempnam lo mal que avem fet scientment. Mas per la fraudulent és fet
- 320 que·l malvat cor se glorieya d'açò que és confusió de sa vida. Mas la duptosa temptació fa lo cor poeruch e no ergullós; freudenta tol temor o met hom en erguyll per ameguada temptació, lo cor no és fet n[e]²⁰⁴ poeruch ne argullós, per fraudulent és sagur e argullós. Donchs pensem quant és

200 'freudatiu': voz no inventariada en el *DCVB*. Los mss. latinos leen 'infatuativus' *P* [160r] *V* [120v]; quizás pudiera provenir del participio de 'fraudô' (engañar o cometer fraude): *fraudâtum*. En catalán antiguo, 'fraudar', *DCVB*.

201 deits [sic] dicitis *V*.

202 Is 5,20.

203 -u s.l.

204 no [sic]

perillós lo seu perill, ço és, en perill no aver paor, tenir-se per sagur al mig de
325 la mort.

Encare aquesta temptacion enduraex lo cor, sasons sant Bernat en lo
primer libre *A Augeni Papa*. Sol és cor dur car no conex son mal ne·l sent,
diu él depuys, aquell cor deu ésser dit dur, que per conpunció no·s mou ne
ha pietat, no s'amolex, ne tem manasses, ne sofer batiments, desconaxent a
330 beneficis raebuts, infael als conseylls, cruel a fer juý sens compació a negun,
fol en so que és duptós, no li membren les coses pessades, e·s negligent de
les presents, no proveex a les coses esdevenidores. E per tal que breument
comprengua tots los seus mals, ell és aquell qui no ame Déus ne honra
hòmens. Donques entin ben e veges aquest perill.

335 Así no ha altre remey sinó ajuda de Déu. Per què Ricart diu: Solament
a·quell no cal tembra del [164v] demoni de mig jorn, qui de sol la ajuda de
Déu se confia, no pas en sa s^tilitat,²⁰⁵ lo qual continuament abita en la ajuda
de Déu. E diu sant Bernat: Nagun de indureït cor jamés no pot aconsaguir res
de salut si donchs Déus, qui és misericordiós, per aventura no·l sane, sasons
340 lo profeta Ezetciel [sic], que li tolga cor de pe[d]ra e li don cor de carn.²⁰⁶

La .vij^a., ço és, perplexa, dóna a entendre lo psalmista en lo derrer vers,
con diu: *Cadent a latere tuo mille*,²⁰⁷ ço és a dir, cauran del teu costat mil.
En la qual cosa, sasons Ricart, demostra manera fortment de batellan [sic]
en moltes maneres faen com diu: Cauran al teu costat mil, ço és, de la part
345 sinestra, en la qual hom ten l'escut a reebra los colps dels enamichs;
e deu mília a la pert dreta, per ço que la anemistat de l'enamich no pugua
hom sobrar. Per la qual cosa, sasons Ricart, devem saber que enaxí com la
sinestra part de l'hom és pus febla en obra e pus poque, e la dextra pus fort
e més poderosa, enaxí los peccats carnals e les obres foranes (les quals són
350 figurades per la sinestra), són pus frévols e pus pochs que los esperituals figu-
rats per la dextra, enaxí com .x. mília són sobre a mil.

Donchs si tu vols conéxer la fortalea d'aquesta temptació e la granesa de
la multitut dels peccats carnals e esperituals ensemps temptants e combatents
e escomovens, entin que diligentment ab lo psalmista, dient: Ajustats se són
355 més que·ls cabeyls del meu cap,²⁰⁸ ço és, saber tots los conseylls del cor,
los quals són ornament de l'entaniment e del speritual cap, aquells qui m'an
ayrat de grat, ço és, de les temptacions de l'enamich.

205 de sua industria V.

206 Ez 11,19.

207 Ps 90,7.

208 Ps 68,5.

Naturalment, aquell és qui és temptat d'aquesta temptació pot ésser
 360 semblant al mort pudent e leg,²⁰⁹ o encara a viu nafrat mortalment per tot
 lo cors o a bataller vensut e sobrat de son enamich. E pot ésser figurat a
 Làtzer o als altres resucitats per Jesuchrist. Donques si aquest sobrat de dins
 enderroque son cor a tota leya cogitació, adonchs pot ésser dit Làtzer, qui jau
 pudent en lo sepulcre; e si gira sa lengua en dir peraules sutzes, adonchs ell
 jau com a mort en la porta; si corra a tota lagea de peccat, adonchs jau com
 365 a mort gitat en lo camp. Emperò si ell contrasta fortment a la temptació pot
 ésser comperat a fort bataller, qui ab colps auciu sos enamichs, qui ab los
 costats los empenyen, ab crits los enderroca e ab manasses los espaventa.

Encara pot ésser figurat a aquells hòmens gabaonites molt savis a
 batellar (ab la dreita man usans axí de la .i. com de la altre). Encara en David,
 370 molt savi, (qui seya en cadira entre .iij.) vuytantenas los quals aucís en no
 res.²¹⁰ Encara en [165r] Abisay, qui levà sa lans²¹¹ contra .cccc.,²¹² los quals
 aucís en .i. batalla, pot ésser nombrat entre .iij. pus nobles;²¹³ e-n Semsó,
 molt fort, qui aucís mil hòmens ab .i. barra²¹⁴ d'asa.

E-n aximpli d'aquells qui per aquesta temptació són vensuts, pot ésser
 375 entesa sancta Maria Macdalena, qui hac en si los .vij. [*demonis*],²¹⁵ ço és,
 de tots vicis fo plena; encara en lo rey Manassés, gran peccador, lo qual,
 convertit, cridà a Nostre Senyor dient: Jo, Senyor, é peccat més que no ha
 arena en la mar.²¹⁶

E-n aximpli d'aquells qui per aquesta temptació fortment vensen,
 380 pot ésser pres sant Paul, lo qual multitut ne fortalea de tribulacions ne de
 qualsque adversitats no poch seperar ne lunyar de Christ. E-n aytal tempta-
 ció era Susanna con deya: Angústies són a mi de cascuna part.²¹⁷ D'aquesta
 parle Nostre Senyor a Job, con diu: Strenyia la coha axí com cedra, los
 ajustaments dels seus nervis són enlessats.²¹⁸

209 fetido PV.

210 2 Reg 23,8.

211 lans†† || abisai qui levavit hastam suam contra V.

212 contra ccc P.

213 2 Reg 23,18ss.

214 La segunda -r- supra lineam.

215 vij demonia V.

216 2 Par 33,18ss.

217 Dan 13,22.

218 Iob 40,12.

385 Lo perill se manifesta cor, segons Ricart, enaxí com és pus derrera enaxí és pus perillosa. Donques si difícil cosa és moltes veguades vençre qualque vici, quant és pus perillosa cosa contrestar a molts en .i. moviment.²¹⁹

E ha y altre perill, sagon Ricart, cor la cuberta malícia, ab tant gran art aordona tant gran temptacion, cor en aytant con hom cuyda pus fortment
390 contrestar a .i. peccat per aytal forsa, ne caye hom en major e sia hom enguanat.

Eximplis molts són que, dementra que per dura abstinència s'esforsen contrestar als vicis de la carn, ells caen en pus greu peccat, ço és, en impaciència o en vanaglòria.

395 Lo²²⁰ ramey és aquest, sagon Ricart: que²²¹ per perfeta diciplina de cors són vensuts tots los vicis carnals, axí com los²²² enemichs de la part sinestra per perfeta diciplina del sperit són sobrats tots vicis esperituals, axí com .x. mília de la pert dreita. Emperò nagun no pot atényer a aquest ramey perfetament sinó per continuu e lonch exercitament de trebaylls. Per què
400 Ricart diu: Coven-sa sagon que pens en les altres ésser exercitat, e molt ésser aprovat, ans que pusque atényer en aquesta final temptació.

Nota donchs, segons Ricart, que en totes temptacions lo metge Jesuchrist nos ha mostrada sciència de la sua art per tal que don conseyll als vots e als desigs e als conseylls de tots aquells qui o queren²²³ piadosament e ab fe o demanen, cor Ell porgua los melalts, adressa los renqueyans, sana los lunàtichs, il·lumina los sechs, cura los peraliticats [sic], deneya los endemoniats, resucita los morts. Aquestes coses diu Ricart.

Donques manifest és que la primera temptació, quant comensa a senyoreyar, sagon que és dit, fa hom melalt. La .ii^a. ranqueyós. La .ii^{j^a}.,
410 lunàtich. La .iii^{j^a}, [165v] cech. La .v^a. , peralétich. La .vj^a., endemoniat. La .vij^a., mort he podrit.

Deo gratias.

219 -vi- *add. al margen*

220 lo *s.l.*

221 que *s.l.*

222 los *s.l.*

223 'querir': cercar, procurar tenir, *DCVB*.

APÉNDICE II

Capítol CXXXI. Qui posa què és temptació [*importuna*].²²⁴

Ultra les ditas formas e maneras diversses de temptacions ne posen als-
cunes altres monsényer sent Bernat e Ricart de Sent Víctor, excel·lent
5 doctor, exponents lo xc^{te} psalm qui comença: *Qui habitat in adjutorio,*
Altissimi. E són aquestes, ço és, temptatió importuna, duptosa, soptosa,
amaguada, violent, fraudulenta, perplexa. Les quals en substància són
tocades demunt, emperò ells ho posen per altra manera qui porà a molts
profitar.

10 La primera dien que s'apella importuna, e és aquella qui jamés quaix no
cessa e de tota pert combat, de la qual ja havem queucom tocat damunt. E
açò toca David en lo psalm de cent trenta-e-nou, on diu: *Tota die*
constituebant prelia, e en aquell de cinquanta-e-cinch, on diu:
15 *Conculcaverunt me inimici mei tota die,*²²⁵ *quoniam mul[ti] bellantes*
adverssum me. E vol dir que los seus enemichs tot dia li appereyllen
diversses bataylles e·l calciguen e·l turmenten continuament tot lo dia per
gran importunitat.

Aquesta temptatió és semblant a febra contínua, qui jamés quaix no·s
pertex del malalt qui la ha. E és encara semblant a la moscha e a la puça, qui
20 per sobres de prexavolament donen a hom gran tribulatió e desfici tot lo jorn
là hon són, ne lexen hom reposar jamés.

E deus saber que aquesta temptatió, de qualche part que vengua, totz
temps és fort perillosa. Car si ve de part de prosperitat, gita l'om a terra
pus tost, axí com legim de Salamó, que tanta [94r] fon la prosperitat e tant
25 contínua que hach per pau temporal, puys per riquesas, puys en estament
gran e honors, puys en grans delits, que caegué lejament en terra. Car caegué
en diversses peccats carnals, e après en lo darrer peccat e pijor que tots los
altres, ço és, en peccat de ydolatria.

Si esta temptatió importuna ve de part de adverssitat és axí mateix fort
30 perillosa que no port l'om a desperatió, axí com les moschas e puças per
sobres de enujament porten hom sovín a gran impaciència. Legim de Neró
emperador que, com començà a caure de la dignitat imperial, soptosament,
après d'un mal, li'n vengueren tants ensemps demunt, que ell mateix se aucís
ab ses pròprias mans. Semblantment legim de molts altres.

224 oportuna CD

225 post die add quoniam mul†† al margen

35 Remeys te dóna lo Sant Sperit en aquest psalm contra esta temptatió en tres maneras.

Lo primer sí és tots temps vigorosament star en la rahó natural que Déus nos ha dada, e no leixar-se caure fora rahó per neguna importunitat qui vinga. E açò toca lo Senyor quant diu axí en lo psalm aquest: *Scuto circumdabit te*
 40 *veritas eius*. E vol dir que la veritat que la rahó natural te ensenya dins tu mateix, qui-t diu que ja per neguna aytal importunitat no-t mogues axí com se mouen les bístias soptosament en fúria quant han qualche gran aflicció, car no han rahó. Mas tu del vertader juý de ta rahó natural te deus fer scut en aytal cas, qui tot te cobra en tant que no puxes ésser ferit per neguna
 45 adversitat ni per neguna sageta del demoni. Lo qual escut deus pendra proposant a tu mateix totz los remeys que persona posada en tribulació se deu proposar, de les quals havem a dir en lo *Sisén* libre, quant parlarem dels remeys que ns conseylla de haver virtut de pasciència en temps de tribulació.

Lo segon remey explicat per aquesta matexa veritat és confessar-se
 50 soviýn e dient la íntegra veritat de son peccat, car la virtut del sagrament de la confessió e lo mèrit de la verguonya de dir son peccat, e la gràcia de Déu que l'hom reeb per virtut del sagrament de la confessió lo retén l'om e-l fa tot fort e apta e agut a menysprear e a contrastar a tota aytal temptatió.

Lo terç remey sí és ab devotió ennomenar aquest nom, Jesús, e sen-
 55 yar-se soviýn, e invocar ajuda dels mèrits del Salvador, dient: Passió de Jesuchrist, ajude'm. Dien axí mateix que val molt contra aquesta temptatió que hom vischa vertaderament, sens tota fictió, e que hom se faça trufas de l'enemich per confiança de la ajuda del Senyor, dient-li: No he paor de ton importunar, car yo importunaré tant lo meu Senyor ab devota supplicatió que
 60 Ell dissiparà tota te importunitat maliciosa.

E açò és quant a la temptatió que aquests dos demunt dits sants e doctors gloriosos apellen importuna e enujosa.

Capítol CXXXII. Qui posa què és temptació dubtosa.

La segona temptatió s'apella duptosa, e aquesta temptatió és quant lo temptat en res de bé no-s ferma, ans muda tot dia de diversses propòsits:
 5 adés començarà una bona obra, adés la leixerà, e puys ne començarà altra e leixar-la ha tantost, axí que en res no s'assegura. E lo demoni dóna color e apperença de bé en aquesta temptatió per diversses vias. Car, primerament, lus dirà que açò de bé que han començat, que poria ésser mala temptatió, e

que més valria altra cosa qui és pus meritòria, per aytal rahó o per aytal, e
10 finalment van-ne ab ço que pijor és.

Aquests són figurats per Pharahó, qui en negun propòsit no estava
ferm quant responia a Moysès, adés deya que lexaria lo poble de Israel, adés
deya lo contrari. Aquests són semblants a l'hom qui renqueja, que adés ne
va deçà adés dellà, adés se leva en alt, adés se baxa. E ncara són semblants
15 a la canya trancada, que totz temps se decante tota de la pert del vent. Axí
aquests són d'aytants enteniments com lo [94v] diable los posa al cap, car ço
qui ara lus plau, demà lus desplau, e ara desigen ço que primerament havien
en fâstig, e ço que havien en fâstig, cant no u han, tantost²²⁶ ho desigen, e
passen de obra en obra tot jorn sens negun fruyt.

20 D'aquests diu David: *Erraverunt in solitudine viam habitaculi non invenerunt*. E vol dir que aquests són axí com aquells qui sens negun camí
van per lo desert, qui jamés no troben casa en què's reposen. Axí aquests
jamés no's reposen en res de bé, e per tal no troben res qui'ls endreç de anar
dret a paradís ni al repòs final. E a aquesta temptatió dóna lo psalm aquest
25 remey recurrent a la veritat, per tal diu: *Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis a timore nocturno*. E vol dir que aquell qui aquesta tempta-
tió ha deu anar a saber la veritat d'açò de què és temptat ab aquells qui'l
na poden informar, axí com són los prelats e'ls hòmens letrats e'ls hòmens
contemplatius. A aquests dos linatjes de gents se pertany més que a altres
30 declarar los duptes de les conscièncias dels hòmens renquejans, ço és,
d'aquells qui no saben per si matexs anar dret e sens scrúpol de consciència
en la via de Déu.

Pot encara venir a la veritat d'açò en què dupte aquell qui és axí
temptat si attén a les sanctas Scripturas, o si havia fervent e devota oratió, e
35 si attén sovín als eximplis dels sants pares passats. E açò vol dir lo dit psalm
quant diu que la veritat axí cerquada te serà scut contra tot aytal dupte axí
que no't cal tembra de la pahor nocturnal, ço és, de la temptatió escura e
amaguada, qui no ve clara, ans ve tota duptosa e s'amagua dejús tenebres
semblants a les tenebres de la nit, qui amaguen a hom que hom no pot les coses
40 ben conèixer ni qui són ni si volen noure o profiter.

226 tan- *supra lineam*

Capítol CXXXIII. Qui posa què és temptació soptosa, e posa la ter[ç]a spècia de temptació.

La terça spècia de temptatió s'apella soptosa, e és quant, per alcun jhuý
 5 amagat de Nostre Senyor Déu o per nostra colpa, la temptatió qui vendrà
 axí soptosament gitarà l'om en terra, que quant hom se reguoneix no's sab
 hom què s'à esdevengut, hon jatsia que negun no puxa caure en peccat si
 primerament no ha deliberat de fer ço en què pecca. Emperò jatsia que
 l'hom sia deliberat a fer e a consentir la cosa aquella qui soptosament ve a
 10 l'enteniment, emperò aquella deliberatió és tan pocha e la sciència d'aquell
 mal és ten poch examinada e per tan poch temps, que soptosament l'om cau
 en la mala obra o en lo mal consentiment, e puy's no's sab què li s'és
 esdevengut.

E açò dóna a entendre lo Senyor en aquest psalm, quant diu: *A sagitta*
 15 *volante in die*. Veets que la sageta qui ve de dias tot hom la veu venir,
 emperò per tal quant lo seu eveniment és tan soptós, amvides negun ha
 temps que se'n puxa lunyar ni desar ni cobrir. Axí la temptatió soptosa ve
 a l'hom quaix inperceptiblement, que hom plenàriament no y dóna aquell
 conseyll que mester hi seria si donchs no és hom de gran santedat e molt
 20 pràtic e usat en ayals coses.

Ayals temptations dóna lo Senyor a entendra a nós parlant en figura
 als fills de Israel, *Jheremie, quarto*, quant lus diu que los cavals d'aquells
 qui ls perseguiran seran pus esperts que les àguiles del cel, qui axí spertament
 corren a la presa, que la presa no ha temps de fúger. E aquesta temptatió
 25 donava a entendre David quant dix en lo psalm: *Preoccupaverunt me laquei*
mortis. E vol dir que los laços de la mort li són venguts a enlaçar-lo axí tost
 que remey ni seny ni conseyll no li valia, tant era soptat. E açò apparech
 d'ell en special, qui per la mala resposta de Nabal soptosament lo volch
 auciere, si Abigayl no y hagués acorregut. Per tal dix ell en lo psalm:
 30 *Turbatus est a furore oculus meus*. E volia dir que'l seu en-[95r-]-teniment
 era torbat per sobres de ira e de furor. Axí mateix que lo dit Daviu, vaent a
 Barsabé, muller de Urias, que's lavava, soptosament caegué en cobeejança
 carnal e après en adulteri e en homey. Axí mateix *Loth*,²²⁷ mogut de paor,
 soptosament abandonà les filles a fer fornicatió, axí com legim *Genesis*,
 35 *nono decimo*. Axí mateix, Esaú, havent fam, soptosament vané la heretat a
 sa primogenitura. Semblantment perçebem en nós mateixs sovín que serem
 soptosament axí moguts a ira o a luxúria o a enveja o a guola o a qualche

227 loch C

venjança o a dir qualche mala peraula que, quant ho haurem dit o fet o consentit, no sabem què·ns ha esdevangut.

- 40 Lo perill d'aquesta temptatió és tan gran que no ha²²⁸ desastrà al món que²²⁹ persona qui axí caja no faés, per què totz temps deu hom haver les armes appereyllades que Déus nos ha dades contra ella.

- Les primeras són guardar les oportunitats de caure en casos soptosos, majorment guardar-se d'aquellas oportunitats de caure en casos soptosos
 45 qui·t poden induhir o fer caure en aquells peccats en què est pus tost inclinat, axí com si est inclinat²³⁰ a ira o a fúria, deus fugir que jamés no vajes en loch hon sien enemichs ni persones mals parlers o folles, qui ab pocha de rahó te darien gran rahó de gran fúria. Semblantment, si est carnal, deus-te guardar que no sies entre hòmens carnals ni entre fembres, e axí dels altres peccats. E
 50 hajes en memòria lo dit de sent Ancelm, qui diu que per fort dispositiò e per gran apperellament obra l'om soptosament.

- L'altra remey és bo per aquells qui són caeguts per aquesta temptatió, e és que de present, sens tota dilatió, après que lo peccat és comés, tornem a nós mateix e hajam gran desplaer e gran contricció sobre nostro peccat e·ns
 55 confessem e·n façam penitència e satisfacció davant Nostro Senyor ab gran cor e alegrament, ne res no·ns sia difícil ni fexuch per satisfer al Senyor de nostro peccat e mal.

- Lo terç remey sí és que totz temps hajam custòdia e vetlem sobre nostras passions, que no·ns sopten ni·ns sobren, e que hajam apperallades tots temps les armes sperituals contra elles, axí com la consciència e oració
 60 e la rahó e memòria del guardó que speram ha haver per la victòria de les nostres passions e afanys.

228 ha s.l.

229 persona qui *add. al margen*

230 axí com si est inclinat *add. al margen*

Capítol CXXXIII. Qui posa la quarta temptació, qui és temptació amaguada.

- La quarta temptació s'appella amaguada, e és quant l'om cuyda fer alcun gran bé e fa gran peccat e gran mal. E açò nos dóna a entendre lo Senyor en
 5 aquella pert del dit psalm,²³¹ can diu: *A negotio perambulante in tenebris*. E vol dir que la ajuda de Déu invocada en lo començament del dit psalm és aquella qui ha a defendre e defén de fet los seus servidors d'aquesta temptació qui axí ve amaguadament, car és axí com a tenebra qui amagua als huylls de clarament conéixer la cosa qui li stà prop. E·s encara axí com a serp
 10 qui ven esvayr alcun e acosta's a ell tortuosament e falssa e calant, fins que ha mordut. E·s encara axí com l'escurpí qui ab les mans devant fa blandícies e falaguarias, mas ab la coa puny e enverina ço que puny. E per rahó d'aquest amagatayll los sants, majorment aquells en qui la gràcia del Sant Sperit més ha abundat, sí agueren tots temps gran paor d'aquesta spècia de
 15 temptació. E per açò en special feyen oració fervent a Nostro Senyor Déu. Hon deus saber [que] per ordinatió de la ley divinal se havia a fer special sacrifici a Déu per impetrar misericòrdia a la nostra ignoràntia, axí com apar *Levitici*, *quarto*, e *Numeri* [xv^o],²³² et *Ad Hebreos*, *nono*. Axí mateix, aquell sant hom, qui no era sots la dita ley, supplicava al Senyor per açò dient-li:
 20 *Responde mihi quantas habeo iniquitates et peccata scelera mea atque delicta ostende mihi*. E volia axí dir: Senyor meu, respon-me, ço és, declare'm e ensenya'm dins la mia ànima quantes iniquitats hé en mi. E·ls grans peccats, Senyor, dins mi amaguats que yo no coneix per ma gran ignorància e negligència, te plàcia que vulles ensenyar e demostrar. Axí
 25 mateix per açò preguava aquell sant hom David, dient axí en lo psalm de xxiii: *Delicta juventutis mee et ignorancias* [95v] *meas ne memineris*. E vol dir aytant: Senyor meu, plàcia't que no·m vulles punir per los peccats que fíu en la mia joventut ni·m vulles imputar ni carregar los peccats que he comesos, segons les mias grans ignoràncies e negligències. E·n altre loch
 30 dehia: *Deus meus, illumina tenebras meas*. E vol dir axí: Senyor meu, il·lumina les mias tenebras, que tinch tan conjunctas e tan preses dins mi mateix. Açò mateix volia dir sent Pau quant deya, *Prima Corintiorum*, *quarto*, axí: *In nullo michi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*. E volia dir axí: que ell no havia consciència ni remordiment de negun peccat que en
 35 ell fos, car no hi sabia negun. Mas deya après que ja per axò ell no·s tenia

231 p- s. l.

232 ilj C xv D

per bo ni per just, car molts peccats pot haver en l'om, los quals hom no sap per sa mala ignorància e obscuritat de consciència.

- Per tal legim d'un sant abbat qui moria qui, com se espaventàs fort de la mort, confortaren-lo los seus frares dient-li que no aguéss paor, que molt
- 40 havia a Déu servit. E diu que lavors, ell respòs: «Fills meus, bé és ver que molt de temps he servit al Senyor, mas què sé yo si en mi regnava qualche peccat amagat per lo qual li haja desplagut mon servey». Vet aquests sants, tots elets e amichs de Déu, com se temien d'aquesta temptatió amaguada. E açò dóna a entendre expressament David quant féu qüestió en lo psalm
- 45 deavuytén, demanant axí: *Delicta quis intelligit?*, e demana aquí qui és aquell qui entén los peccats, quaix que digua que fort poch són aquells qui·ls entenen. E per tal tantost fa aytal oratió per si mateix: *Ab occultis meis, munda me, et ab alienis perce servo tuo*. E vol aytant dir: Senyor, plàcia't, donchs, pus que los peccats són axí a nós amaguats, que no·ls conexem, que
- 50 Tu me vulles mundar d'aquells qui són axí dins mi e a mi celats e cuberts per ma pròpria malvestat, e·m vulles perdonar aquells qui per ocasió dels estranys són en mi.

Car deus saber que, per ocasió dels peccats dels altres, n'à en nós molts per duas vias.

- 55 La primera sí és quant alcun per son peccat tira l'altra a peccat,²³³ lavores aquell qui és axí tirat a peccat e caegut per lo peccat de l'altre, ha mal per lo peccat strany, axí com Adam hac mal per lo peccat de Eva e del dyable, e nós tots per lo seu.

- La segona via és quant nós no corregim los peccats stranys axí com
- 60 som tenguts, axí com si som prelats devem-los corregir rigorosament e ab penas; si no som prelats, devem-los corregir sanctament e caritativa, segons lo manament del Senyor. E per tal quant açò no fem, per tal per los peccats estranys nós cometem sovín grans iniquitats, e d'aquests supplicava David a Nostro Senyor que li volgués perdonar en les peraules suas ací al·leguades.

233 *post peccat add. al margen* lavores aquell qui es axí tirat a peccat C

Capítol CXXXV. Qui posa per quantes vias los peccats se amaguen.

E deus ací saber que, segons que posa aquest mateix Ricart en aquest mateix loch, que los peccats dels hòmens lus són amaguats per moltes vias e
5 maneras.

La primera sí és per amagat jhuý de Nostro Senyor, e axí era amagat a sent Paul lo peccat que faya donant la persecució tan gran als chrestians, de la qual ell diu, *Prima ad Thimoteum, primo*, que primerament fon perseguidor de la sancta religió chrestiana e blasfemador del preciós nom
10 de Jesuchrist. Emperò, diu que féu-ho ignorantment. Vet lo dyable com lo tenia subjugat e aterrat per aquesta temptatió amaguada, encenent-lo a fer mal sotz color e apereença de fer sancta obra e bona.

Sots aquesta temptatió foren los gentils, ans del temps del Salvador, car a ells era amaguada la veritat de la sancta fe catòlica per special jhuý de
15 Nostro Senyor.

Sots aquesta matexa temptatió són caeguts los mesquins de jhueus e y són huy en aquest dia blasfemants lo Salvador e la sua sancta religió chrestiana sotz spècia de zel de Déu e de la Lig Vella, car Nostre Senyor Déu per sos amaguats juýs sosté que axí sia. [96r]

E'n aquesta temptatió lexa Déus caure en special los hòmens prudents del món, e los sciens qui no's convertexen a ben viure, axí com fer deuriem segons lo lum que han reebut de natural prudència e de artificial sciència, e lexa'ls caure en tenebres de peccats e en seny reprovat, segons que appar *Ad Romanos, primo*. Axí que són d'equells de què dix lo Salvador: *Ut videntes*
20 *non videant, ne credentes salvi fiant*, [ç]o és, que veent lo mal propi no'l volen veure ni corregir en guisa que sots aquesta tenebre e amagatayll de peccat vivent, finalment se dampnen.

La segona cosa quí, segons aquest doctor, nos amagua que no vejam nostres peccats sí és habundància de malícia. Car, com l'om és gran
30 peccador, los peccats li tapen axí l'enteniment que ne's pensa que sia gran peccador ni dóna res a neguna malvestat a fer, ni sol no pensa haver res fet de mal, jatsia que n'egués fet infinit. E per tal diu la sancta Scriptura, *Proverbiorum, xvijº* : *Peccator cum in profundum peccatorum venerit contemnit*. E vol dir axí: Que lo gran peccador, quant és vengut e caegut en
35 lo pregon de sos peccats, lavors menysprea tot ço que fet ha de mal, e encara tot ço que pot fer qui mal sia. E per tal havem, *Proverbiorum, iijº*: *Via impiorum tenebrosa*. E vol dir que la carrera dels malvats tota és tenebrosa e sens lum, car lo peccat qui obscura l'enteniment lur és tenebra qui obscura

- lo lur enteniment que no puxan veure ço qui·ls és necessari a lur salvatió.
- 40 E aquestes tenebres lus manassa David en lo psalm, dient axí: *Obscurentur oculi eorum ne videant et dorsum eorum semper incurva*. E vol dir aytant: que Nostre Senyor Déu als peccadors per lurs peccats lus obscura l'enteniment e·ls toll sa gràcia e sa ajuda, sens les quals coses tornen aytantost impotens e inaptas a portar neguna ley sua ni càrrech ni manament.
- 45 La terça rahó d'aquests amagataylls sí és o per defalliment de natural seny del peccador mateix, o per defalliment de consej [sic] d'altri, o per ultracuydament propi, o per defalliment de sciència, o per cobeejança de qualche bé temporal, lo qual no·s pot aconseguir sens que l'om no faça qualche peccat o qualche mal.
- 50 Hoc encara té lo Senyor lo peccat amagat a hom per temeritat e presumció pròpia, axí com és quant l'om no·s vol subjugar al conseyll dels altres qui més saben e de qui pot hom presumir rahonablement que més valen.
- Per totes aquestes vias pot l'om cometre peccats amaguats tals que hom
- 55 amvides los pot conèixer. Per aquestes maneras e vias pequen huy en lo món e cometen peccats amaguats innumerables gents.
- E, primerament, aquells qui desigen ésser perseguits e vituperats per amor de Déu faent ells follias davant los altres. Aquests, cuydant-se procurar gran mèrit, e procuren-se gran peccat, car a haver pasciència en vituperis no y
- 60 cal fer oradures, mas basta que l'hom sia aytal en son cor, e axí dispòsit e u pos en exeqüció quant mester sia e quant vingua son loch, ço és, que si algun per qualche via que·s vulla li fa vituperi que ell que y haja bona e cordial pasciència, e que prech ardentment Déus per aquell qui lo vituperi li fa. Mas que l'hom per procurar-se escarns ni menyspreus faça follias ni vaja en lochs
- 65 desonestes ni en son comportament se tingua ni vaja dissolutament ni oradament ni digua peraules follas o irreverents a negun e don de si mateix mal eximpli a aquells a qui és tengut de dar-lo bo e de hedificar-los en via de salut, açò és vida diabolical e temptatió amagada del dyable, qui·ls fa viure axí per tal que·lls dampna finalment.
- 70 E deus açí saber que les virtuts són axí liguades entre si matexas, que per la una no cal lexar l'altra, per què per haver pasciència no cal lexar bon eximpli, ne per dar bon eximpli no cal desemperar pasciència. Car jatsia que dar bon eximpli provoch aquells a qui·s dóna a fer honor a aquell qui·l dóna, emperò com Déus haja tot lo món axí ordenat, que los mals sien mesclats ab
- 75 los bons, per tal ço de què·t loaran los bons los mals te'n vi-[96v]-tuperaran,

axí que per bé que dons bon eximpli tots temps hauràs qualque matèria de pasciència, axí u sabrà fer bé Nostro Senyor Déu.

Ítem, deus açí notar que, qui scientment fa obres per provocar los altres a esquernir, aquell aytal qui aytals obres fa per aytal intenció fa gran peccat.

- 80 Car scientment provoca los altres a peccar, tot axí com si alcun anava en terra dels infels per aquesta intenció que·l·ls provocàs a ira contra si mateix per tal que l'auciessen, aquest no seria màrtir, ans seria malfeytor e scandalitzador dels altres, car la sua intenció no seria bona ne aytal com se pertany a aquell qui per Déu vol morir. Car aytal, quant va en terra los
- 85 infels, deu pensar, primerament, que ell vaja entre los infels a denunciar-lus la veritat de la fe cathòlica e per salvar les lus ànimes, car aquesta és sobirana caritat. Puy deu pensar e proposar que, si per aquestes coses ell és maltractat ni·l cové a morir, que ell ho soferra pascientment per amor de Déu. Per aquestes coses appar com oradament e folla fan lurs afers aquells
- 90 qui per provocar los altres a menyspreu de si mateys los provoquen a peccar, ço és, a escarnir-los e a jutgar-los de lurs obres. Majorment appar lur peccat pus greu en quant trenquen lo manament de Déu, qui mana a tota creatura dar bon eximpli e de guardar-se de escandalitzar los altres, les quals coses són pus greus en aquells qui entre los altres són reputats més per hòmens
- 95 exemplars e donats al servey de Déu que si no u feyen los altres.

- Sots aquesta temptació caen aquells qui·s tenen a conseyll d'aquells que saben que no són bastants a aconseyllar si mateix ni altres, mas per tal quant la afectió los hi tira, e la amor carnal (qui sobre totes coses los encegua), per tal amen més conseyll d'aquells que d'altres, no contrastant que sots lur
- 100 conseyll façen e diguen moltes oradures.

- Sots aquesta temptació peccan aquells qui per son juý propri presomexen de difinir coses a ells amaguades, e a les quals no poden atényer per lur saber. E pijor que és, que defendran lurs capitositats e opinions orades devant aquells a qui pertany de difinir-les o qui u saben
- 105 mils que ells, axí desverguonyadament e sens tota temor de Déu, com si defenien los .xij. articles de la fe.

- Sots aquesta temptació caen aquells qui fan alscons inconvenients e defaliments per tal que qualque bé se'n seg[u]escha, semblants a sent Pere, qui per tal que tiràs los jueus usava de les cerimònias de la Ley, no
- 110 considerant que los gentils n'eren scandalitzats.

Capítol CXXXVI. Qui posa com aquesta temptació amaguada és fort perillosa, e quins remeys s'i poden dar.

Aquesta temptatió és fort perillosa, car lo mal, quant hom no'l coneix,
 5 no'l pot esquivar ne y pot hom dar negun remey. Per tal deya sent Agustí en les suas *Confessions: Peccabam tunc*²³⁴ *periculosius cum me peccare nesciebam*. E vol dir que en aquell temps, quant ell era mundà, lavors peccava pus greument quant no cuydava peccar e, de fet, peccava. Pren te guarda e veuràs que totes les malalties corporals amaguades són pijors que
 10 les altres, e tals que finalment porten la mort.

Vejas, primerament, en lo cap de l'hom e veuràs que s'i fa una malaltia qui s'apella epilèntica o mal de caure, e és guota d'aygua amaguadament devallant del cervell qui cau sobre lo nervi del seny comú, qui de present, cant cau, fa l'om caure en terra e escumar, e de poch en poch l'aporta a la
 15 mort. Vet febra èthica, qui's fa pregon e amaguadament en los ossos e en les medul·les, qui de poch en poch fa l'om tísich e l'auciu. Vet tota malaltia cardíacha o cordial o de entràmenes, axí com còlicha o síncope o semblants, qui maten la persona. Vet, entre totes les nafres, és gran perill la phístola amagada, car si creix molt, corromp tot lo cors e mata l'om. Tot axí a nostro
 20 propòsit perlant, la temptació amaguada aporta [97r] tan gran plagua a la ànima que l'auciu faent-la viura en peccat mortal, e aportant-la a dampnatió, e axí perillosament que hom no demana de conseyll ne y pren remey si sol no se'n guarda jamés, per què cové que ab ella o per ella l'om muira.

Lo remey d'aquesta temptatió és aquest: Primerament, cridar a Déu
 25 incessantment tot jorn que Ell per la sua sancta misericòrdia vulla hom il·luminar e dar a entendre los mals amaguats dins si que hom no conex, e que vulla a hom donar conexença de si mateix. Aquesta oratió feya sent Agustí en los seus *Soliloquis*, dient axí a Nostre Senyor Déu: Senyor, plàcia't que'm façes tanta de gràcia que yo conegua Tu, Senyor meu e
 30 Creador e vida e virtut mia. E après: Senyor, que yo conegua mi mateix o mes grans misèrias e dolentias. E diu aquí que açò haver impetrat o dit devotament a Nostre Senyor Déu, lavors la oratió és feta e acabada. Aquesta oratió nos ensenyava de fer lo cech qui estava après la via hon passava lo Salvador, axí com legim, qui cridava grans crits: Fill de David, plàcia't que
 35 veja. O, Senyor, hajas merçé de mi. E finalment, tant cridà que lo Fill de Déu lo exoi.

234 *post tu- tachado C || tunc D*

Lo segon remey sí és que hom don temps e hora en què pens ab diligència si mateix e sa vida e ses obres. E ço qui és pessat [sic] e ço qui és a passar e qui és present, en què entén ni què pot fer en l'esdevenidor, e totz
 40 temps star contra si mateix en jut[j]ar sa consciència, e no favorejar-la, car aquesta és la via pus certa e pus segura, e axí u feya David, segons que deya en lo psalm: *Meditabar nocte cum corde meo et exercitabar et scopebam spiritum meum*. E volia dir aytant: Yo de nits me pensava dins mon cor e m'exercitava a poderosament remembrar e a rependre mos peccats, e per
 45 esta via mundava de peccats lo meu sperit. E nota que singularment deya que y pensava de nits, car segons que dien los contemplatius, la nit e loch escur e'l cors reposat són disposicions fort grans a penssar tot ço de bé en què l'om se vulla exercitar.

Lo terç remey he legit que és sovín combregar devotament, car lo
 50 sagrament aquell ajusta ab si pura confessió de peccats, qui deu anar devant. E per consegüent, contrició, qui deu anar primera a la confessió, e puy enceniment de devotió. Noresmenys, encara que lo sagrament de la missa és de si mateix cosa fort alta, axí com havem a declarar en lo *Deén* libre quant parlarem dels sants sagraments ecclesiàstichs, e aquí veurem com aquest
 55 gloriós sagrament procura a l'hom qui dignament lo reeb lum special en la ànima a veura e a conèixer si mateix e sos defalliments. Com, donchs, totes aquestes sanctas coses sien procuratives de gràcia de Déu, e la gràcia sia axí com .j. bell lum qui entre per lo mig de les tenebres de la ànima, e lo Senyor sia aquí present (per la presència del qual lo cor de l'hom se deja tot escalfar
 60 e pendra fiança a demanar e a impetrar ço qui és de salut pròpia), per tal totes aquestes coses pensades no és mereveylla si la sancta comunió e lo combregar devot il·lumina la pensa tenebrosa a veura los perillosos amagataylls qui són dins si mateixa.

Lo quart remey sí és comoura si mateix a paor dels peccats amaguats, car
 65 en la nostra mort Déus los requer ab gran viguor e rigoor, e la mesquina de ànima los sent lavors e'ls se'n porta ab gran pahor per lo juý esdevenidor. Per tal diu sent Bernat en la fi del terç capítol de les suas *Meditations* axí: *Nimis et[iam] difficile est terrenas occupationes absque peccatis ministrare, quapropter nullus semetipsum dijudicare et comprehendere*
 70 *perfecte potest, sed multis cogitationibus occupatus sibimetipsi aliquo modo manet incognitus ut omnino que tollat nesciat. Propterea urgente exitu subtiliori terrore movetur. Quia etsi illa que scivit nunquam se pretermisisse metuerit [sic], formidat tamen ea que nescit*. E vol dir axí: Que gran dificultat és administrar ni contractar les coses temporals sens peccats, e

75 per tal negun posat en aytals administrations amvides se pot conéxer ni jutjar
 si mateix perfetament, ans per moltes cogitacions que ha a haver de les coses
 temporals que contracte li cové que totz temps romangua escur e no conegut
 a si mateix, axí que [97v] jamés no sab perfetament lo càrrech que porta. E
 per tal, quant ve al pas de la mort, cant comença a conéxer los defalliments
 80 qui d'abans li estaven amaguats, lavors ha major paor, car per bé que haja
 complit ço que sabia, totz temps emperò roman ab gran pahor que respondrà
 per ço que no sabia ni volia saber, jatsia que per aquelles coses ell ofenés
 continuament Nostre Senyor Déu.

Vet açí la temptatió quarta fort perillosa, molt pijor que la precedent, en
 85 quant és axí amaguada.

Capítol CXXXVII. Qui posa la quinta spècia de temptació, qui s'apella
 forçada.²³⁵

La quinta temptatió s'apella violenta, e és aytal que, quant l'om no attén
 5 a la temor de Déu ni a la sua amor, ans és entés a altres coses de poch de bé,
 lavors soptosament vendrà la temptatió aquesta en la ànima de l'hom, e
 soptosament e poderosa lo inclinarà a aquell vici en què l'om és pus inclinat
 o pus veat a peccar, e axí soptosament gitar-l' a terra.

D'aquesta temptatió paria que agués menció aquel [sic] sant hom
 10 Job, *capitolo tricesimo*, quant deya axí: *Quasi rupto muro et aperta janua
 irrverunt super me, et ad meas miserias devoluti sunt. Redactus sum
 in nichilum*. E vol dir: Aytant los meus temptadors són a mi venguts
 soptosament e fallona, e són en mi entrats, axí com aquells qui han trobat
 romput lo mur de tota fortalea e de tota virtut, e han trobada uberta la porta,
 15 ço és, lo consentiment de la voluntat. E són-se girats a les mias misèrias, ço
 és, a fer-me tot miserable e mesquí, ço és, a despuyllar-me del tresor de la
 caritat e gràcia de Déu qui era en mi, e per tolre'm la sua alta amistat e ha
 enlegir les virtuts e dons e beneficis e apteas que en mi havia posades, e a
 fer-me fill de peccat e esclau del demoni e digna de dampnatió.

20 Aquesta temptatió ve sobre persones sperituals, mas molt més senyoreja
 les persones carnals e mundanals. A les persones sperituals ve per fredor o
 per para de profitar e de obrar mils e mils en les vias de Déu, e de seguir ab
 millor diligència la sua sancta voluntat. Car, quant Déus veu que la persona
 ha conexença sua e reeb dons sperituals seus e la persona aquella ja per axò

235 forçada] forçada o violenta D

25 no s'encén a servir-lo pus ferventment e a amar-lo, lavors Déus lexa aquella persona aytal caure soptosament en grans peccats e temptations lejas, per tal que per sobres de enuig e per verguonya de ses dolentias sia quaix forçat de tornar a Déu ferventment, en guisa que de totz punts depòs tota fredor e misèria.

30 E d'aquesta temptatió se clamava aquell sant hom David en lo psalm de trenta-e-set quant deya axí: *Cor meum conturbatum est. Dereliquit me virtus mea et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum. Amici mei et proximi mei adversum me aporpinquaverunt et steterunt. Et qui juxta me erant de longe steterunt et vim faciebant qui querebant animam meam.* E
35 volia dir axí: Lo meu cor és tant torbat en les coses del món e en les coses qui poch me tocaven la salut de la ànima mia, tantost la mia virtut e la guàrdia de la mia ànima e la atenció continua sobre mi matex se partí de mi. Hoc encara, la clara conexença de mi mateix no fon lavors ab mi, per lo qual peccat plach a Déu punir-me axí que los meus amichs e acostats se girassen
40 contra mi, ço és, que la custòdia angelical me lexàs a temps encórrer peccats e que totes mes virtuts me falissen. Hoc encara, aquells qui m'eren pus prop, ço és, lo juý de la rahó e·l zel de la consciència dins mi se lunyaren de mi dins mi, e pres-me lavors axí que yo no·m sentia res qui m'ajudàs. Lavors, quant les demunt ditas cosas aguí desemperades, per què lavors soptosament
45 los demonis axí com aquells qui cercaven que poguessen fer caure la mia ànima, temptaren-me soptosament, faent en mi violència e quaix per força inclinant-me a lur voluntat a peccar.

Eximpli havem d'açò en Aaron, sobiran sacerdot, qui soptosament inclinat per paor de avalot del poble qui demanave déus strany, consentí a
50 fer-lus lo vedell aquell que lo poble de Israel adorà.

Axí mateix [98r] monsenyer sent Pere, anant detràs Jesuchrist quant fon pres primerament lexà les armes d'aquella fortalea tan gran que avia en la Cena quant a luny a luny seguia lo Senyor e Salvador desi[j]ant veura la fin del fet. Aprés se lunyaren de la rahó e la consciència, e tots sos amichs
55 virtuals e sperituals a temps quant neguà a la sirventa que no conexia Jesuchrist. Mas la violència aquesta sofferí quant per sobres da [sic] paor jurà que no·l conexia ni·s sabia qui s'era.

E jatsia que negun no puxa peccar per força, emperò com diu sent Gregori: Manera és de peccar que, quant molts n'à hom fets, aquells qui fets
60 són inclinen l'om a fer-ne més. Axí com .j. gran pes encorva l'om e encara major jamés e tant pot créxer lo pes fins que·l gita soptosament e violenta en terra.

Semblantment podem dir en nostre propòsit, per què appar que aquesta temptatió esvaeix los hòmens sperituals, mas encara a veguades aquesta
 65 temptatió esvaeix los hòmens carnals e mundanals, axí que soptosament los gitarà en qualque peccat de què primerament no havien penssat.

Rahó d'aquest lur cas axí soptós és gran continuatió de peccat e mala costuma e radicada e antiquada en ells, qui axí poderossament los senyoreja quaix con si eren bístias. Per què haüda la ocasió del peccat, aytantost
 70 per viguor de la mala costuma e de la mala inclinació, soptosament caen en temptatió e lexa-u Déus fer, segons que diu sent Agustí, car juý és de la divinal saviesa e justícia de Nostro Senyor Déu, que aquell qui no esquivia lo peccat quant pot, que après vingua a tanta misèria que, quant puy o vol, no puscha leugerament. E que per tal quant no ha volguts esquivar los menors
 75 peccats, que ell que caja en los mejors [sic].

Si et²³⁶ penses que ja per aquesta soptosa violència de caure en peccat en temps de temptatió lo peccador sia pus escusat davant Déu, segons que posa Ricart sobre aquest mateix psalm, car ell mateix s'à procurada la violència qui li és feta, procurant-se la mala custuma, qui axí li és fort
 80 ocasió de lejament e de soptosament a caure en peccat.

Capítol CXXXVIII. Qui posa que aquell qui cau per aytal força no és scusat davant Déu.

E que l'om qui axí soptosament cau per mala costuma que ell s'à
 5 procurada no sia denant Déu excusat, proveu-u sent Ançelm en lo seu *Cur Deus Hom*, donant aytal eximpli a propòsit. Car si algun príncep sotz pena de mort mana a alcun correu de portar-li ses letres a aytal seu vassayll, e'l correu scientment se gita en .j. pou pregont del qual no pot exir, per tal que no puxa portar les dites letres al vassayll del dit príncep, ja per axò lo
 10 correu no és excusat que no sia digna de mort, jatsia que ell no haja pogudas portar les letras a aquell a qui lo príncep les tremetia. La rahó és car lo correu mateix s'à procurat l'empatxament aquell per lo qual él no ha pogudas portar les letras.

Axí és en nostre propòsit, jatsia que mala costuma e enveyllida en l'om
 15 li aport violent inclinació a peccar e quaix una aytal força, emperò ja per axò l'om no és excusat danant Déu, pus que ell mateix s'à procurada la mala custuma inclinant-lo al peccat.

236 si et] net D

E aquesta aytal violència e soptós cas nos dóna a entendre lo psalm aquest en ço que diu: *Ab incursu*, qui vol dir soptós creximent, car de
 20 present, com aquesta temptatió toca l'om, axí l'apodera e·l carregua e l'inclina a peccar, que amvides lo lexa reguonéxer ni tornar a si mateix. Ans diu Ricart aquí mateix: Aquesta temptatió ensenya que l'om és axí flach e axí sens tota força e virtut, que par que Déus e tota res li faylla, axí com legim d'aquell rey Saül que, com agués sobirana pahor dels enemichs,
 25 temptà·l lo demoni que requesés devinadors lexant Nostre Senyor Déu e tot lo món; e axí u féu de fet, car en la major necessitat en què hanc fos posat, recórrech a una fembra phitonissa e devinadora, e per tal li'n pres mal, car morí l'endemà ab sos fills en la bataylla.

E deus açí notar que la temptatió aquesta corre per tot lo regne de la
 30 ànima, pugnant contra totes ses forces e virtuts. E primerament, contra la virtut racional. Car veuràs sovín [98v] que los pus savis faran soptosament una gran oradura sens deliberatió que no la faera jamés .j. grosser e simple hom.

Corre encara contra la pert e virtut concupiscibla, car veuràs sovín que
 35 .j. hom soptosament farà una obra vil e carnal, que null temps no s'o aguera hom penssat, ans de fet era hom cast o, si no u era, guardave's de fer tota viltat públicament e, soptosament, vinent aquesta temptatió, caurà tost fort lejament.

Encara corre e pugna contra la part irascibla, car veuràs que .j. hom, qui
 40 d'abans era senssat e madur e de bona vida e qui amava pau, .j. jorn farà soptosament una tan leja venjança (o per mort de hòmens o per qualque altra mala obra), que tot lo món n'estarà maraveyllat.

Lo remey d'aquesta temptatió, segons Ricart, està principalment en oratió, axí que de present l'om qui per aytal soptós moviment se veu en perill
 45 de caure, tantost deu invocar la ajuda de Déu cuytada, dient al Senyor: *Deus in adiutorium meum intende. Domine, ad adjuvandum me festina*, ço és a dir: Senyor meu, plàcia-us que·m vullats ajudar, e plàcia-us, Senyor, que la vostra ajuda sia cuytada, car sap la vostra saviesa que gran mester me fa.

Lo segon remey sí és no posar les armes chrestianas, qui són attendra e
 50 vetlar sobre si mateix, e haver per sospitós tot temps tot loch e tota cosa qui tolguia a l'hom memòria de Déu, ni qui faça a l'hom lo cor dissolut ni foyll ni massa alegre d'aquesta mundanal e vanaglòria alagria.

Lo terç sí és guardar-se totz temps de totes malas avinentas de peccar, majorment de tota avinentea qui puxa lo cor inclinar a negun d'aquells vicis

55 en què l'om és més que més inclinat. E aquest remey pondera e prea molt aquell sant hom Ysach abat en lo libre seu *De contemplatió*.

Lo quart és guardar-se ab prudència de moure si mateix soptosament, ans tots temps fa mester que, ab gran maturitat e deliberatió, hom se mogua a tota pert hon se haja a moure novellament, e totz temps pensant la fi qui
60 se'n pot seguir. E per tal que aquesta gràcia hom puxa de Déu aconseguir, abans deu hom pregar Nostre Senyor Déu que Ell vulla hom dar don de prudència e de saviea, ab la qual hom lo puxa prudentment servir.

Capítol CXXXIX. Qui posa la sisena temptació, qui s'apella fraudulenta.

La sisena temptatió s'apella fraudelenta [sic], e és quant l'om ab gran saviesa e discretiό e ab fervor de devotiό cuyda fer bona obra e sancta e fa
5 peccat e gran desastre. E aquesta temptatiό és queucom semblant a aquella que havem ja posada demunt, qui s'appella amaguada, axí com veuràs açí.

Aquesta spècia de temptatiό nos dóna a entendre lo dit psalm en ço que diu: *A demonio meridiano*. Car axí com veus per experiència en lo mig jorn lo sol és pus clar e pus calent, per la claretat sua és entesa saviesa e discretiό,
10 e per la calor és entesa devociό. Lavors, donchs, pot alcun ésser temptat per lo demoni de mig jorn. Car per instigaciό del demoni fa alcun mal, lo qual mal se pensa que sia bona obra e que sia feta ab gran seny e saviesa e discretiό e ab gran fervor de devotiό.

D'aquesta temptatiό diu Salamó, *Proverbiorum*, xiiij^o: *Est via que videtur homini justa, novissima autem eius deducunt ad mortem*. E vol aytant dir que alcuna via és que apper que anar per ella sia cosa justa e bona, emperò la fin de la via aquella porta l'om a la mort. Sobre aquest pas diu axí Ricart: Prech-te que vejas qual temptatiό poria ésser pus fraudulenta e pus enguanadora que aquesta per la qual hom cuyda dret anar a salvatiό e va de
20 fet dret a dampnatiό. Aquests qui per esta temptatiό caen són aquells que diu Salamó, *Proverbiorum*, secundo: *Gloriantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis, quorum vie sunt perverse*. E vol dir que aquests són aquells qui's gloriejen quant han fet mal e s'alegren en coses terribles e malvades, e açò per tal car les lurs vias són plenes de peccat e són totes girades contra
25 veritat e de les vias de Déu, axí com appar a vuyll [sic] tantost si vols pensar. Car bé és reversseguat e girat contra tota via de Déu aquell qui's glorieja en peccats e en malícias. Car si [99r] gloriejar-se vanament en los dons de Déu és greu peccat, quant és pijor gloriejar-se en peccats e en malícias!

- 30 Aquesta temptació és axí en si mala, que fa apparéixer a l'hom que·l lum
sia tenebres e les tenebres sien lum, que la mel sia fel e lo fel sia mel, que
dolçor sia amarguor e amarguor sia dolçor. Cert, contra aquests tramés Déu
la sua maledictió, dient-lurs [sic] per Ysaïas propheta: *Ve qui dicitis malum*
35 *bonum et bonum malum; ponentes tenebras lucem et lucem tenebras,*
amarum dulce e dulce amarum. E vol dir aytant lo Senyor beneÿt: Maleÿts
siats vosaltres qui dietz d'açò qui és mal que sia bo, e d'açò qui és bé que sia
mal, e d'açò qui és tenebres que sia lum, e d'açò qui és lum que sia tenebres,
e d'açò qui és dolçor que sia amargor, e d'açò qui és amargor que sia dolçor.

- D'aquesta temptatió diu Ricart que és fort perillosa en tant que lo seu
40 perill sobrepuja tot lo perill de les altres precedents damunt dites. Dampna e
coneix lo mal que l'om ha fet scientment, mas aquesta lo inclina a gloriejar
en los peccats que fets ha e·ls defén fins a la mort, axí com a obres sanctas e
virtuoses. Penssa quin perill és aquest que l'om se tingua per segur e·l [sic]
mig del perill de mort.

- 45 Aquesta temptatió fa l'om axí orat e presumptuós, que ell no·s vol regir
per la ley de Déu ni per los scientes aquella, ans vol bé que lo temptat
menysprea tot regiment sinó lo seu propi.

- Aquests qui per aquesta temptatió són vençuts són semblants als
phariseus qui tenien per sancta obra e per justa auçure lo Mestra e·l Pare e la
50 font de tota ignocència, Jesuchrist. E reputaven a justícia e a sancta obra
deliurar de mort Barrabàn, qui era bacallar, scelerat, homeyer e ladre e digne
de cent morts. Per les quals coses eren a Déu sobiranament abhominables,
segons la sentència de la sancta Scriptura dient, *Proverbiorum, xvij^o. Qui*
justificat impium et condemnat justum abominabilis est uterque apud
55 *Deum.* E vol dir axí: Aquell qui justifica e diu que lo peccador és sant e
hom de bé e condempna l'om qui és just, quescun d'aquests és abhominable
envers Nostro Senyor Déu.

- Aquesta malícia deu fort abundar e regnar en los temps finals e·n los
predecessors e ressembladors de Antechrist, car lavors regnarà molt aquesta
60 pestilència e temptatió.

- Aquests són figurats per lo dyable, del qual diu l'Avengeli que era mut e
sort, car aquests null temps no volen confessar lur peccat ni jamés no volen
reebre informatió ni correctió. Aquests són los pus pistilents perseguidors de
veritat qui al món sien, qui jatsia en lur error concorregua molta ignorància,
65 emperò lo principal fonament de lur malícia és erguyll e presumció de si
matexs, per lo qual erguyll no·s poden sotsmetra a neguna informació de
veritat qui no concorra lur error, ans proposen lur miserable e foyll seny a

tot juý d'altra sàvia persona, e tots aquells altres que ells veen que no concorden
a lurs oradures e capitositats ells los apellen scismàtichs, mundanals, hòmens
70 corrupts e carnals e sens neguna consciència.

Capítol CXL. Qui fa exclamació contra la capitositat e folla fervor d'alscuns
qui s mostren sperituals e devots.

Parlem, donchs, a aquests de part dels vers humils e d'aquells qui
5 han zel de lur salvatió, e en virtut del San[t] Sperit vejam si poriem aterrar
la lur pravitat e durícia, e diguam-lus axí: O, miserables peccadors encecats,
sement de rey l de supèrbia! O, con vos ha axí enguanats e endureyts lo
demoni, que no podets oyr la via de veritat! O, catius, e com no pensats que
hòmens sots qui podets errar e fallir, axí com los altres, e com no us inclinats
10 a veure la veritat e que, leyalment e pure, hoýssets los vostres contraris per
tal que pus segurament e pus savie anàssets devant lo Jutje general,
Jesuchrist, qui en special vos demanarà si prudentment e sàvia havets fet son
servey! Què us val davant los hòmens parlar ab ardor e ensenyar zel de
veritat, pus que encara no havets perfetament examinada la veritat que
15 defenets axí com se pertany? No sabets que la veritat per [99v] peccats
dels hòmens està gran temps amagada? No havets oýt dir la sancta Mare
Esgleya en temps passats quantes persecutions ha haüdes sobre los fets de
la fe ab aquells malvats heretjas, qui eran foyllament zelants e ignorantment
diffinients ço qui ls era amagat, dient la error ésser veritat e la veritat
20 error? O, catius, e com no pensats si vostres peccats vos haurien aportats a
semblant dolentia que aportaren aquells! O, gent encegade, e què us reté a
estar en tanta pertinàcia? Car si al·legats sciència, més n'avía Arri e Sebel·li
e Pelagi e diversses altres heretjes que no havets vosaltres! Si al·legats
vida forana e cerimònias de penitència e de pobrea, més ne ensenyen los
25 manicheus! Si al·legats perlaria, més n'an philòsofs! E emperò, tots aquests
són estats errants e contra veritat pugnants e per Déu condempnats. O, foills,
e qui és qui puxa jutjar veritat en negun dupte sinó aquell qui sotsmet lo cap
humilment e sa consciència a oyr aquells a qui és comenada de pronunciar-la
per la sancta Esgleya catòlica? O, mesquins, que si aquella pot errar, escusats
30 sots devant Déu creent a ella e pus segurs sots creent a aquella mintent que a
vosaltres temeràriament ab veritat difinients! O, mesquins, e cant no atenets
que en les coses generalment duptoses que la pus segura via és tenir-se
en dupte e res no difinir fins que sia difinit per aquells a qui pertany! Ja,

mesquins, e com no us fa pahor lo terribla juý de Déu, qui en breu deu venir
35 sobre los enemichs de veritat! Ja, peccadors, e com no penssats que tota
vostra excusatió serà nulla cant direts que cuydàvets tenir la veritat? Car dir-
vos ha lo Senyor: Per què us empatxàvets de defendre ço qui duptós era, e ço
a que vostro saber no és bastant a diffinir? E d'on vos venia a vosaltres
tanta presumpció, no duptar de tant offendra lo Salvador en aytals causas
40 tan perilloses? Donchs, tornats-vos a veritat mentra és hora e subjugats
humilment aqueix cor enduraýt per malícia e supèrbia, per tal que·l Jutge
eternal no l'humiliy per força, e per tal que tots temps no us faça estar ab
aquells qui jamés d'equí avant no speren haver misericòrdia sua!

Lo remey d'aquesta temptatió és, primerament, humiliar-se lo seu
45 cor e presomir poch de si mateix, e creura e estimar més d'altra que de si
mateix.

Aprés, ésser appereyllat totz temps a tota doctrina oyr qui puxa l'om
instruyr a bé, no menysprear negun en sos dits, del qual hom puxa presumir
que sia tement Déu e haja temor sua.

50 Aprés, jamés no fermar-se en res duptós ni elegir una part ni altra en
neguna matèria perillosa en la qual veu hom que los majors e·ls pus scients e
mils conscienciats són duptans.

Aprés, deu hom pensar quin peccat és fer lo contrari, ni viure en
pertinàcia, ni quant de mal se'n segueix a aquel qui hi viu. Car, com diu sent
55 Bernat: Hom ab cor endureýt en malícia ni estant en sa pertinàcia no coneix
son mal ni·l sent ni·s mou jamés per neguna compunctió, ni tem negunes
manasses ni sent neguns beneficis de Déu; és infel en sos conseylls, cruel a
fer juý en tot ço qui és duptós, no pren eximpli sinó dels mals, no li
membren les cosses passades, e·s negligent en les presents, no proveeix a les
60 esdevenidores, ni tem Déu ni honra los bons hòmens. En tant que, com diu
sent Bernat, cor endureýt e vivent e caegut en pertinàcia jamés no pot
aconseguir salvació.

Per què per darrer remey li és mester de cridar a Déu ab cor humil,
demanant-li, plorant e ab tot son poder e força e vigor, lum e ajuda e
65 misericòrdia, e cor moll de carn, e amolliment de la sua pedrenya durícia e
ferrenya malícia. Car si axí lo y demanes, Ell t'o darà e t'oyrà axí com Ell ho
promés dar a aquells qui leyalment e ferventment ho demanarien, segons que
apper *Ezechielis, undecimo capitulo*.

Capítol CXL[1]. Qui posa larguament alscons specials dits sobre la .vij.^a spècia de temptatió, qui s'apella [*perplexa*].²³⁷

[100r] La setena manera de temptatió se [a]pella perplexa e duptosa, e
 5 és quant soptosament dins poch spay de temps, l'om és temptat de moltz peccats e vicis, carnals e sperituals, los quals porten hom a una gran perplexitat, car hom no-s sap a qual se contrast primer, e pijor que serà, que quant hom cuyda contrastar a .j., lavors ne caurà en quatre, axí·ls sap ordenar sobtilment lo demoni. Lavors sintràs dins tu mateix que tot lo cor se mou a
 10 dissolutions, la lengua a viltats o a trufes, a dolentias altres moltes, e lo cors tot de fora tot per si mateix corrà a peccats diversses. Lavors és aquí ver l'eximpli comú qui diu que quant hi ha va per quant hi ha. E és gran senyal que l'hom lavors no té la rahó en sos peus e en sa viguor. De què·s segueix, com diu sent Gregori en los seus *Morals*, que pus que la dona de casa dorm,
 15 que la companya és en brogit. Car lavors, pus la rahó no és en sos peus, totz los senys e les cogitations dins són sens regiment e negun seny corporal ni virtut speritual fa lavors son offici ne ço que fer deu.

E pensa tu aquí de quant perill és aquesta temptatió, car si tot l'om és mester a vençra una temptatió d'un vici, quant més l'om deu ésser trebayllat
 20 quant ha a contrastar a molts ensemps. E majorment quant venen axí ordenadement e cautelosa, que la .j. reeb força de la vençó de l'altra, axí com vanaglòria reeb força de victòria de avarícia. Com si tu venç a avarícia, aytantost ta combatrà vanaglòria que hauràs de la vençó de avarícia, e de la vençó de vanaglòria reeb força peccat de presumptió. Car tantost presumiràs
 25 de tu mateix que tu saps vençra noblament los vicis, e d'aquesta presumptió pendrà força aytantost seguratat foylla, car tindràs-te per segur cant seràs en lo major perill; e d'aquesta seguretat foylla pendrà força menyspreu de ton prohisme cant lo veuràs peccar; e d'aquest menyspreu pendrà força poderosa supèrbia e reputatió de tu mateix, qui·t fa special servent del
 30 dyable, qui és appellat rey sobre tots los fills de supèrbia, segons que appar Job, *capitulo xl^o primo*.

237 El ms. C no contiene la rúbrica del capítulo y el ms. D transcribe la del 142. Edito la de la tabla inicial de C [5r], subsanando el nombre de la tentación (duptosa).

Capítol CXLII. Qui ensenya remeys contra les ditas temptacions.

Remeys contra aquestes temptations ab lo procés de la temptatió ensemps nos ensenya Nostre Senyor en lo dit psalm, hon diu axí:

5 *Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis. Ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum, posuisti refugium tuum.* E vol dir aytant que la temptatió aquesta requer, primerament, que l'om obra los huylls del cor, ço és, l'enteniment e la rahó

10 natural, e que despert la sua consciència a pensar la retributió e punició que Déus fa dels peccats, car poneix-los per foch infernal e per infinides penas qui aquí seran segons que havem a dir e lo dar[r]er libre.

Aprés diu que devem recórrer a la ajuda e gràcia del Senyor, dient-li axí: Senyor meu, Tu est sperança mia, e en Tu sol pos tota la mia vida e virtut e

15 força e victòria e tot lo meu bé, per què et plàcia a Tu, Senyor, que-t vaja lo cor a aquell tan alt refugi que-ns has dat de la mort del teu preciós Fill, per la qual mort nos és donada tota gràcia e feta tota misericòrdia. Donchs, Senyor, per aquell tan alt refugi e ten gloriós, te supplich que-m vulles ajudar en guisa que puxa vençre aquesta tanta multitut de peccats.

20 E diu ací lo psalm que lavors cauran a la tua pert sinistra mill, ço és, que tu veuràs que per virtut de la Passió del Fill de Déu te serà feta tanta de gràcia que los peccats carnals, qui són menys e menys perillosos, cauran e seran vençuts al teu costat, ço és, après tu e veent e sintent tu. Hoc encara veuràs que deu mília, ço és, que tota la malícia dels peccats sperituals qui-s

25 leven contra la dreta, ço és, que pus vigorosament que los altres qui són carnals, tots aquells cauran en terra vençuts e aterrats, axí que .j. no te'n porà noure encara que fossen deu mília ensemps.

Açò mateix toca David parlant axí a Déu en lo [100v] psalm de trenta-e-nou: Los meus peccats són multiplicats en mi, en tant que són més que

30 los cabeylls del meu cap, axí que quaix lo cor me fayll com a hom mig desesperat. Emperò, Senyor, confiu molt en la tua gran ajuda per què-t plàcia que m'ajuts.

Altres ajudes deprecatòrias hi assigna ell mateix, dient axí en lo psalm de trenta-set, hon diu axí: *Quoniam iniquitates mee supergresse sunt etc.* E vol dir axí: Senyor, los meus peccats són tants que passen tot mon enteniment e

35 axí com a gran càrech me inclinen a diversses altres mals. Hoc, Senyor, en tant són crescuts mos peccats que la memòria dels perdonats e ja per Vós relexats me provoca encara a fer novells mals. E açò, Senyor, me ve per la

40 mia gran follia car²³⁸ no y tinch bona guàrdia ni custòdia, per les quals coses
són tot miserable e aterrat fins a la mort, axí com .j. hom qui no·s sap què·s
faça. Emperò, Senyor, confiant de la vostra pietat, he recorregut als següents
remeys.

Primerament, que totz temps he gran tristor en mon cor e dolor quant
entre dins mi mateix e pens los mals que fets he contra lo vostra manament
45 e la vostra reverència, e veig que la mia carn és fort [corrompuda]²³⁹ ne y ha
ne y havia senyal de sanitat mentra viu sia, per la qual cosa són ja pus affligit
e tribulat dins mi mateix, e són-me de totz punts davant Vós humiliat ab
poderós crit e plor del meu cor. E segueix-se a la fin del psalm la oratió que
ell feya al Senyor: Aytal, donchs, Senyor e Déu meu, no·m desempars ne·t
50 parteschas de mi. Ans te plàcia, Senyor e patró e regidor de la mia salut,
que·m vullas ajudar en aquest cas tan perillós.

E lavors lo Senyor beneït, quant és axí humilment invocat, tremet al
temptat la sua ajuda. E si tan s'és que hom, en demenant la divinal ajuda,
senta hom negun contrast, lavors deu hom tenir la manera del cech qui
55 estava après del camí de Jericó quant lo Salvador ne pessava [sic]. Car
lavors lo dit cech cridave altament al Senyor que l'il·luminàs, e les gentes qui
passaven raptaven-lo per què crivadava axí alt e deyen-li que callàs. E ell
lavors més cridava. Axí, si nós veem que en aytals casos res nos torp a
demanar ajuda al Senyor, lavors cridem pus fort e, totes coses altres lexades,
60 demenem de cor ajuda al Senyor e Ell dar-là'ns ha per la sua gran
misericòrdia. Axí la donà a sent Paul, qui era molt temptat, emperò ell havia
tanta misericòrdia aconseguida ab Ell que, com ell diu, *Ad Romanos, octavo*:
Ni mort ni vida ni demonis ni neguna creatura no·l poguera separar de la
amor que ell havia a Jesuchrist.

65 E açò d'aquestes set temptations és sumàriament dit e per la major pert
segons suma e sentència dels honorables doctors monsenyer sent Bernat e de
Ricart de Sent Víctor, doctor meraveyllós en theologia, per dar compliment a
la matèria de les temptations damunt tocadés.

238 *post car add. al margen* no y C

239 *corrum††† C corrompuda D*

APÉNDICE III
 Texto 1 (*Primer del Crestià*)²⁴⁰

En el capítol 337 del *Primer del Crestià* («Com la gent simple se deu curar ab manera de la sancta Scriptura»), Eiximenis expone la duda de si «los vells e los pagesos e la gent simple se entrameten de la sancta Scriptura». Y aconseja que «si aquests aytals per devoció dien a Nostre Senyor en forma de oració algunes santes peraulas de la sancta Scriptura, o entre si mateix dien qualche ystòria profitosa o qualche bon document o profecia o doctrina que han hoïda de la sancta Scriptura en lo sermó o en altra manera, açò no és peccat, ans és cosa piadosa e profitosa a les llurs ànimes, car la sancta Scriptura per tal la ha Nostre Senyor Déu donada a la natura humana que se aprofit l'om e que aquella li sia lum e camí e directori e agulló per què vaja dret al regne de Déu, e sens tot dupte e sens tota pesera».

Para reprobar a renglón seguido a las «grans beguines», que deben ser castigadas, obligadas a callar, y si fuera necesario, entregadas al brazo secular: «Mas si vols dir que los hòmens²⁴¹ e ignorants e les fombres algunes entrecuydades e grans beguines se fan determenadores de les grans dificultats theologals e obscures, e sens vergonya e temor de Déu ne presumexen disputar e parlar ab auctoritat encara davant los altres axí com a perssones scients, dich-te que aquests aytals deu la sancta Església, e encara lo braç seglar, fer callar, e encara los deu greument punir, axí com a temeraris e presumptuosos, e humiliar-los fins en terra entant que tot lo món ne prena exemple. E per tal ha ordenat la sancta mare Església²⁴² que los lechs jamés no gosen disputar dels fets de la sancta fe cathòlica, car seria perill que leugerament no y cayguessen en error. Mas deuen humilment e simpla e sens qüestions altres, e sens tota contradicció, creure ço que la sancta mare Església los proposa que deuen creure».²⁴³

En el capítol 340 («Com se deu entendre que la Església haja vedat als lechs que no s'entrameten de la sancta Scriptura»), Eiximenis distinge entre «disputar sobre la matèria de la fe, qui és cosa perillosa», afegint que «altra cosa és encerrar devotament les excel·lències de nostre Senyor Déu e obres altes per inflamar si mateix en la sua amor». Porque disputar «de perssones ignorants o davant aytals sobre coses altes proceheix de gran curiositat e vanagloria e supèrbia, per la qual

240 Que transcribo del ms. 1790 BNE [227 ss.]. Señalo las variantes principales del incunable de 1493. Vid. Pilar GISPert-SAÜCH VIADER, ed. *Francesc Eiximenis. Primer del Crestià* (de próxima aparición).

241 hemens] homens lechs *i*

242 esglesia] esglesia, extra de hereticis, libro sexto, quisquem *i*

243 que deuen creure] a creure *i*

[cosa] los²⁴⁴ lexa Déus caure sovint en errors diversses en pena de llur peccat»,²⁴⁵ pero «piadosament e humil encerchar ço que és a glòria de Déu per ençendre si mateix en la sua amor e honor, no pot ésser sinó bona obra. Car la obra de si és bona e la intenció és bona e la inquisició humil e devota e bona, majorment quant vejам moltes veguades que Nostre Senyor don major intel·ligència de les coses altes e sobiranes als devots simples e ignorants que no fa als grans clergues». Y concluye: «Per què appar que la dita llur inquisició humil e devota dels alts fets de Déu posada en la sancta Scriptura no deu ésser condemnada, ans deu ésser lohada e aprovada, ne altra cosa no y entén la sancta mare Església en lo manament dessús al·leguat».

Texto 2 (*Segon del Crestià*)²⁴⁶

Capítol CVIII. Qui posa com lo dyable posa l'om en terribles perplexitats e duptes de consciència».

[...] «E ací nota que lo diable met lo cor de l'hom temptat en aquesta aytal perplexitat per una de les següents vias. La primera sí és per via de ignorància [...] La segona via per què lo demoni mena lo cor de l'hom temptat en perplexitat e dupta s'apella via de presumptió e de supèrbia» [79v].

Por esta tentación los hombres presuntuosos y orgullosos «res no y sàpien sinó aytant poch com .j. cech sab jutjar de colors. Eges encare major ceguetat e oradura que no solament lo demoni los exorbe axí com dit és a estimatió de si mateix, ans encara lus fa per concreent que los altres són fort enceguats e per lurs peccats fort enguanats, e que ells conexen clarament lo lur peccat e la lur error per spacial lum de Déu, e posa-lus al cor tanta estimatió de lur propri juý e consciència e de lur propri seny que tots los altres creen ésser posats en error, e que solament éls veguen e diguen la veritat en qualque matèria que ells parlen. E aquests hòmens són los pus perillosos en la sancta christiandat que persones del món.

D'aquest peccat ha haüt fonament quaix tota heretgia contra la sancta fe christiana, car comunament los heretges presumens de lur propri seny han menyspreat tot conseyll d'altra persona feel e tota determinatió de la sancta Esgleya cathòlica, e solament han seguides les lurs oppinions, e en aquelles se són dampnats».

Y a continuación concreta: «*Aquests són hòmens capitosos e tastarts fundats en sperit de supèrbia amaguada*, la qual supèrbia conexeràs tentost com parlaràs ab ells, car no han negú en reverència, ni majors ni menors, pus que diguen contra lurs

244 aquests vans disputans i

245 lurs peccats i

246 Ms. 1791 BNE [79v-80v].

opinions, ni dupten de loar si matexes e lurs carreres fins al cel, ni pendrien conseyl d'altra persona per scient que fos sinó de si mateixs o d'aquells que saben que són de lur seqüela o affectió.

Veuràs-los encara aquests totz temps impacients e alts en lur perlar, e temeraris en totes coses, e cuyden-se per una pocha de penitència que fan e per alcunes cerimònias foranes de pocha valor, e per alcunes singularitats que no fan los altres (en vestir hi en anar e en calçar), cuyden-se que los altres sien bísties e enguanats, e ells tots sols sien en la lum de la veritat e en la carrera de Déu. Per aquesta manera són tornats heretges los manicheus e lls sebel·lians, e molts arrians e molts nestorins e faustins, e n'ha huy molts d'aquests orats dins christianisme. [...] Aquests deu hom perseguir axí com a diables qui tota le [sic] Esgleya de Déu corrumphen quant en ells és.

Conseyll contra aquesta temptatió és humiliar la sua ànima ab humilitat éntegra e no simulada, e de depositar son orgull e sa fada presumpció de si mateix, e més creura a altra que a si mateix, majorment en les coses altes qui toquen la fe e bones costumes; e posar en son cor de creura als majors a qui pertany aytals coses difinir, car axí creent no poden los simples errar. Car, com los majors errassen, Déu hauria per escusats los menors en aytals casos per lur ignorància invincibla, jatsia que *deu ésser ferma fe de cristià que Jesuchrist, Cap de la sancta christiandat, axí guoverna la sua Esgleya, e la lunya de tota error per spacial gràcia sua, que null temps en aytals determinations no la lexaria cau*-[80v]-*re ni errar*, segons que Ell mateix ha promés hi és stat dit dessús longuament en lo *Primer libre* [...]».

Texto 3

La Informatio Petri Iohannis en el Segon del Crestià:

«E si dius —prosigue Eiximenis en el capítulo 221— com porem tornar a la devoció perduda quant nos sentim frets e luny de Déu, *dich-te* que les coses següents hi tornen l'om fort, ço és [...] a temps separar-se un poch tot sol e pensar en la gran excel·lència de Déu, que davem [sic] amar, e com n'és ben digna per sa infinita bonea e valor; après pensar en sos benifets e gràcies que ns fa tots dias sens tota mesura, specialment en supportar e en dissimular nostres mals e en amaguar-los als altres. Après, deus pensar com has a venir a la mort e son juý, e què és ço qui t spera, e açò —es decir, un resumen de los puntos principales de la *Informatio Petri Iohannis*— ençén fort lo cor a devoció per via de amor e de pahor e de verguonya e de prudència, qui dicta que tot açò axí pensar és cosa fort rahonable e fort deguda e justa».²⁴⁷

²⁴⁷ *Segon del Crestià*, cap. 221 [153r].

Y que es de nuevo enunciada, de manera muy escueta, en el capítulo 228 «Qui posa altres remeys e alsunes informacions de l'abat Ysaach contra les temptacions», donde ha condensado aún más las enseñanzas de este otro opúsculo oliviano: «Per què fa mester que, per fret que't sentas, null temps no't lexs més refredar, mas recorra a pensaments ardents qui t'escalfen, axí com són la altea divinal, la poderosa amor ab què t'ama, los benifets que t'ha fets, son juhý a què has a venir, la brevitat d'esta vida, e'l perill gran de perir e'l guardó poderós si ab fervor discreta servim a Déu»²⁴⁸ [156v].

BIBLIOGRAFÍA

- ALCOVER, Mn. Antoni Maria, y Francesc de Borja MOLL. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 vols. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1988.
- ÁLVAREZ PALENZUELA, Vicente. «María de Castilla». En Real Academia de la Historia, *Diccionario Biográfico electrónico*. <http://dbe.rah.es/>.
- ARTHUR, Ingrid, ed. «Lo cavalier armat, versione provençale du *Miles armatus* attribué à Pierre de Jean Olivi». *Studia Neophilologica* 31 (1959): 54-61.
- BADIA, Lola, dir. *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (II). Segles XIV-XV*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana – Editorial Barcino – Ajuntament de Barcelona, 2014.
- BARCELONA, Martí de, y Norbert D'ORDAL, eds. *Francesc Eiximenis. Terç del Crestià*. Barcelona: Editorial Barcino, 1929.
- BARCELONA, Martí de y Feliu DE TARRAGONA, eds. *Francesc Eiximenis. Terç del Crestià*. Barcelona: Editorial Barcino, 1932.
- BARTOLI, Marco, ed. «Il tractatus *De septem sentimentis Christi Iesu* di Pietro di Giovanni Olivi». En *Pietro di Giovanni Olivi, opera edita e inedita*, 533-549. Grottaferrata: Archivum Franciscanum Historicum Collegio S. Bonaventura, 1999.
- BIANCHI DE VECCHI, Paola. *Testi ascetici in antico provenzale*. Perugia: Università degli Studi di Perugia, 1984.
- BIANCHI DE VECCHI, Paola, ed. «“En .vi. cauzas debes pensar quant te aparellas de cuminicar devotament”: inedita operetta di devozione». *Quaderni di Filologia e lingue romanze. Ricerche svolte nell'Università di Macerata* 8 (1993): 6-38.
- BOHIGAS, Pere. «Petita contribució a l'inventari d'obres catalanes de pietat popular anteriors al segle XIX». *Analecta Sacra Tarraconensia* 28 (1955): 355-368.
- BURR, David. «The Persecution of Peter Olivi». *Transactions of the American Philosophical Society* 66 (1976): 3-98.

²⁴⁸ Segon del Crestià, capítulo 228 [156v].

- CAPPELLI, Adriano. *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*. Milano: Ulrico Hoepli Editore, 1990.
- CICERI, Antonio. *Petri Iohannis Olivi Opera. Censimento dei manoscritti*. Grottaferata: Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras Aquas, 1999.
- CLAUSELL NÁCHER, Carmen. «Breve noticia de la influencia de los opúsculos ascéticos de Peire Oliu OFM en la obra de Francesc Eiximenis OFM: los *Remedia contra spirituales temptationes*». De próxima aparición.
- CLAUSELL NÁCHER, Carmen. «Breve noticia de la influencia de los opúsculos ascéticos de Peire Oliu OFM en la obra de Francesc Eiximenis OFM: la *Informatio Petri Iohannis*». De próxima aparición.
- DELORME, Ferdinand-Marie, ed. «L'explication littérale du *Pater* selon Pierre-Jean Olivi». *Archivio italiano per la storia della pietà* 1 (1951): 181-203.
- EIXIMENIS, Francesc. *Segon del Crestià*. Ms. 1791 de la Biblioteca Nacional de España, <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000046044&page=1>.
- EVANGELISTI, Paolo. «Da Guillem Rubió a Joan Bassols. L'heredità di Olivi nei territori iberici». En *Pietro di Giovanni Olivi frate minore: Atti del XLIII Convegno internazionale. Assisi, 16-18 ottobre, 2015*, 440-482. Spoleto: Fondazione Centro Italiano di Studi Sull'Alto Medioevo: 2016.
- GISPert-SAÜCH VIADER, Pilar, ed. *Francesc Eiximenis. Primer del Crestià*. De próxima aparición.
- HAUF VALLS, Albert, ed. *Francesc Eiximenis. Lo Crestià*. Barcelona: Edicions 62, 1983.
- HAUF VALLS, Albert. *D'Eiximenis a Sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*. Barcelona: Institut de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.
- HAUF VALLS, Albert. «Eiximenis, Joan de Salisbury i Joan de Gal·les». En *Miscel·lània Sanchis Guarner*. Vol. 2, 239-262. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- HAUF VALLS, Albert. «'Volem conservar l'esperit lliure'. Els beguins i l'ideal de la vida beguina. Claus contextuals d'un itinerari apocalíptic». En *Els mons nòrdics i mediterrani. Relacions artístiques i culturals entre els segles XIV i XVI*. Coordinado por Magdalena Cerdà, Antònia Juan y Tina Sabater. Palma: Edicions de la Universitat de les Illes Balears: 2017. Epub.
- HAUF VALLS, Albert. «El misteri eucarístic i la celebració de la Missa en la predicació vicentina». En *Vicent Ferrer. Projectió europea d'un sant valencià*. Editado por Albert Hauf i Valls y Francisco M. Gimeno Blay, 343-386. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua - Universitat de València, 2021.

- HONNORAT, Simon Jude. *Dictionnaire provençal-français ou Dictionnaire de la langue d'oc ancienne et moderne, suivi d'un vocabulaire français-provençal*. Digne: Repos, 1846-1848.
- IVARS, Andrés. «Franciscanismo de la reina de Aragón doña María de Luna (1396-1406)». *Archivo Ibero-Americano* 36 (1933b): 416-432.
- JANERAS, Sebastià. «Una curiositat de traducció en el *De contemptu mundi* d'Isaac de Nínive». *Revista Catalana de Teologia* 32 (2007): 331-338.
- JANERAS, Sebastià. «Isaac de Nínive, font de Francesc Eiximenis». *Revista Catalana de Teologia* 35, n° 2 (2010): 657-666.
- LOLLIS, Cesare de, ed. «Trattato provenzale di penitenza». *Studi di Filologia Romanza* 5 (1891): 273-340.
- LODONE, Michele. «Eschatology and Discernment of Spirits: The Impact of Peter of John Olivi's *Remedia contra Temptationes Spirituales* (14th-15th Centuries)». *Franciscan Studies* 76 (2018): 287-300.
- MANSELLI, Raoul. *Spirituali e beghini in Provenza*. Roma: Istituto Storico per il Medioevo, 1959.
- MANSELLI, Raoul. «Les opuscules spirituels de Pierre Jean-Olivi et la piété des béguins de langue d'Oc». En *La religion populaire en Languedoc. Du XIIIe siècle à la moitié du XIVe siècle*, 187-201. Toulouse: Cahiers de Fanjeaux, 1976.
- MANSELLI, Raoul. *Spirituels et Béguins du Midi*. Toulouse: Éditions Privat, 1989.
- MARTÍ, Sadurní. «Francesc Eiximenis». En *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (II). Segles XIV-XV*. Dirigido por Lola Badia, 42-44. Barcelona: Enciclopèdia Catalana – Editorial Barcino – Ajuntament de Barcelona: 2013-2017.
- MARTÍ, Sadurní. «Sobre els falsos profetes al *Segon del Crestià*». En «*Qui fruit ne sap collir*»: homenatge a la professora Lola Badia. Coordinado por Anna Alberni, Lluís Cifuentes, Joan Santanach y Albert Soler. Volumen 1, 423-431. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona - Editorial Barcino, 2021.
- MARTÍ, Sadurní, ed. Francesc Eiximenis, *Segon del Crestià*. De próxima aparición.
- MARTÍNEZ RUIZ, Carlos Mateo, ed. *Pedro Juan de Olivi. Opúsculos*. Córdoba (Argentina): Editorial de la Universidad Católica de Córdoba, 2005.
- MASSÓ TORRENTS, Jaume. *Les obres de Fra Francesch Eximeniç (1340?-1409?)*. *Essaig d'una bibliografia*. Barcelona: Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, 1909-1910.
- MONTEFUSCO, Antonio. «Structure and Tradition of Pierre de Jean Oliu's *opuscula*: Inner Experience and Devotional Writing». *Franciscan Studies* 69 (2011): 153-174.

- MONTEFUSCO, Antonio. ed. «L'opuscolo *Miles armatus* di Pierre de Jean Olieu. Edizione critica e commento», *Studi Francescani* 108 (2011): 51-170.
- MONTEFUSCO, Antonio. «Per l'edizione degli *opuscula* di Pierre de Jean Olivi: sul *corpus* e la cronologia», *Oliviana* 4 (2012). <https://journals.openedition.org/oliviana/555>.
- MONTEFUSCO, Antonio. «Il progetto bilingue di Olivi e la memoria dissidente». En *Pietro di Giovanni Olivi Frate Minore. Atti del XLIII Convegno internazionale*. Assisi, 16-18 ottobre 2015, 185-209. Spoleto: Fondazione Centro Italiano di Studi Sull'Alto Medioevo, 2016.
- OLIEU, Peire. *De [12/10] gradibus humilitatis*. Ms. 9536 [87v-89v]. Biblioteca Nacional de España.
- OLIEU, Peire. *Tractatus de fugiendis, desiderandis, meditandis*. Archivo Histórico de Colonia. Ms. 246 [30v].
- OLIEU, Peire. *Açí comensen vij maneres de temptacions*. Real Biblioteca de El Escorial. Ms. N.I.16. [160r-165v].
- PACETTI, Dionisio. «Un trattatello ascetico-mistico dell'Olivi conservato in un codice della Nazionale di Firenze». *Studi Francescani* 52 (1955): 73-86.
- PÉANO, Pierre. «Olieu (Olivi; Pierre Jean), frère mineur, vers 1248-1298». En *Dictionnaire de Spiritualité, ascétique et mystique. Doctrine et Histoire*. Extrait du t. 11, col. 751. Paris: Beauchesne Éditeur, 2017.
- PERARNAU I ESPELT, Josep. «Opere di Fr. Petrus Johannis in processi catalani d'inquisizione della prima metà del XIV secolo». En *Pietro di Giovanni Olivi, opera edita et inedita*, 505-516. Grottaferrata: Archivum Franciscanum Historicum Collegio S. Bonaventura, 1999.
- PIRON, Sylvain. «La bibliothèque portative des fraticelles, 1. Le manuscrit de Pesaro», *Oliviana* 5 (2016). <http://journals.openedition.org/oliviana/804>.
- PIRON, Sylvain, ed. «Tractatus de missa », *Oliviana* 5 (2016). <http://journals.openedition.org/oliviana/817>.
- PIRON, Sylvain. «Censures et condamnation de Pierre de Jean Olivi: enquête dans les marges du Vatican». En *Mélanges de l'École française de Rome* 118, n° 2 (2006): 313-373. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00179543>.
- POU, Josep Maria. *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*. Madrid: Editorial Cisneros, 1991.
- PUIG I OLIVER. Jaume de. *Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservats en biblioteques públiques*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya, 2012.
- RAYNOUARD, François Just Marie. *Lexique roman ou Dictionnaire du la langue des troubadors*. Silvestre Librairie: Paris, 1884.

- RENEDO, Xavier. «Trois références à Pèire Joan Oliu dans le *Premier del Crestià* de Francesc Eiximenis». *Oliviana* 5 (2016). <http://journals.openedition.org/oliviana/833>.
- REQUESENS I PIQUER, Joan. «Hug de Balma (s. XIII) en català (s. XV): la seva *Theologia Mystica* en el *Tractat de Contemplació* de Francesc Eiximenis i edició del pròleg traduït». *Arxiu de Textos Catalans Antics* 26 (2007): 569-615.
- THOMAS Antoine. «Le vrai nom du frère mineur « Petrus Johannis Olivi». *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale* 97 (1913): 68-69. <https://doi.org/10.3406/anami.1913.7897>.
- TIERNEY, Brian. *Origins of Papal Infallibility. 1150-1350*. Leiden: Brill, 1972.
- VATTERONI, Sergio, ed. «La version occitane de l'*Exercens* attribué à Pierre Jean Olivi (Assise, Bibl. storico-francescana di Chiesa Nuova, ms. 9)». En *Études de langue et de littérature médiévales offertes à Peter T. Ricketts à l'occasion de son 70 ème anniversaire*, 187-196. Turnhout: Brepols Publishers, 2005.
- VENNEBUSCH, Joaquim. «Zur Überlieferungsgeschichte des Traktates “De Remediis contra Tentationes spirituales” (Petrus Johannis Olivi, Venturinus de Bergamo, Ludolphus de Saxonia, Johannes Gerson)». *Scriptorium* 33, n° 2 (1979): 254-259.
- ZARCO CUEVAS, Julián. «Catálogo de los manuscritos catalanes, valencianos, gallegos y portugueses de la Biblioteca de El Escorial». *Boletín de la Real Academia de la Historia* 99 (1931): 65-224.
- ZORZI, Diego, ed. «Preghiera. Testi inediti francescani in lingua provenzale». En *Miscellanea del Centro di Studi Medievali*. Milano: Vita e Pensiero, 1956: 269-272.